

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΚΓ'.

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1960

ΑΡΙΘ. 214

ΤΟ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΜΑΣ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

“Όσοι έχουν ασχοληθῆ—δικοί μας και ξένοι—μέ τῆ μελέτῃ τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν—ὄλοι σχεδόν—παραλείπουν, ἀνάμεσα στὰ βασικά καὶ οὐσιαστικά γνωρίσματα τους, νὰ ξεχωρίσουν καὶ νὰ τονίσουν τῆ βαθεῖα χριστιανικῆ θρησκευτικότητά τους. Ἐκθειάζουν τῆ φυσιολατρεία, τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς φιλοπατρίας, τὸν πόθο τῆς ζωῆς καὶ τὸ γενναῖο ἀντίκρουσμα τοῦ θανάτου, τὴν τρυφερῆ στοργὴ καὶ αὐτοθυσία, τὴν εὐαισθησία τῆς ἀγάπης, ὅλα αὐτὰ τὰ εὐγενικά συναισθήματα ἢ τὰ ὑψηλὰ ἰδανικά, πὺ ἀναβρῦζουν αὐθόρμητα καὶ γνήσια ἀπὸ τὰ δημοτικά μας τραγούδια. Παραβλέπουν ὅμως καὶ παρασιωποῦν τὴν ἐσωτερικῆ χριστιανικῆ πνοή, πὺ τὰ ἐμπνέει καὶ τὰ ἐμπνέιζει.

Μερικοὶ μάλιστα φτάνουν στὸ σημεῖο νὰ διαπιστώνουν ἀδίσταχτα τὸ ἀντίθετο, ὅτι δηλαδὴ λείπει ὀλότελα τὸ χριστιανικὸ συναισθημα ἀπὸ τὰ δημοτικά μας τραγούδια καὶ ὅτι μόνο τὸ πανθειστικὸ πνεῦμα ὑπάρχει σ' αὐτά. Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖνοι ἀκόμη, πὺ δυσκολεύονται νὰ παραδεχτοῦν αὐτῆ τῆ διαπίστωση, ἀντιδροῦν τόσο χαλαρὰ καὶ ἀσθενικά, ὥστε νὰ παίρουν στάση ἀπολογητικῆ καὶ νὰ προσπαθοῦν νὰ βροῦν δικαιολογητικά ἢ ἐλαφρυντικά γι' αὐτῆ τὴν παράλειψη.

Εἶναι—λέγουν—τόσο ριζωμένες μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ οἱ πανάρχαιες εἰδωλολατρικὲς δοξασίες καὶ παραδόσεις τῆς Φυλῆς, καὶ τόσο συνυφασμένες μετὰ τῆ ζωὴ του καὶ τὴν πνευματικῆ του ὑπόσταση, ὥστε ἡ εἰδωλολατρικῆ ἀντίληψη νὰ ἐπιζῆ καὶ στὸ δημοτικὸ τραγούδι καὶ νὰ ἐπι-

κρατῆ κυριαρχικά, ἐκτοπίζοντας τὸ μεταγενέστερο χριστιανικὸ πνεῦμα. Καὶ μόνο κάπου-κάπου, σὲ σπάνιες καὶ μεμονωμένες περιπτώσεις, ξεπηδοῦν καὶ μερικά χριστιανικά στοιχεῖα, ἀλλὰ τόσο λίγα καὶ τόσο σποραδικά, πὺ δὲν μποροῦν νὰ ἔχουν ἐπίδραση στὸν γενικὸ χαραχτήρα τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν.

Ἐπῆρξαν βέβαια καὶ μερικὲς—ἐλάχιστες—ἐξαίρεσεις, πὺ ἀναγνώρισαν καὶ χριστιανικὸ πνεῦμα στὰ δημοτικά μας τραγούδια, ὅπως ὁ Γερμανὸς ἑλληνοιστῆς Ἀλέξανδρος Στάϊνμετς, ὁ ὁποῖος ἔγραψε πὺ στὰ δημοτικά μας τραγούδια «θριαμβεῖουν ἢ λατρεία τῆς ἐλευθερίας—τῆς ἔθνικῆς καὶ τῆς προσωπικῆς—ἢ ἰδέα τῆς ἀληθινῆς φιλοπατρίας, τὸ χριστιανικὸ ἰδανικὸ καὶ μὴ γνήσια φυσιολατρεία», καὶ ὁ δικὸς μας ποιητῆς Ἰούλιος Τυπάλδος, πὺ εἶπε ὅτι «εἰς τὸν γέρο-Ἄλυμπο ἀντηχοῦν τὰ τραγούδια τῆς χριστιανικῆς Ἑλλάδος». Ἄλλὰ αὐτὲς ἴσα-ἴσα οἱ ἐξαίρεσεις, πὺ καὶ αὐτὲς δὲν ἀποτελοῦν τὸ συμπέρασμα εἰδικῶν μελετῶν, ἀλλὰ σύντομους—καὶ εὐστοχους—χαραχτηρισμοὺς, ἐπιβεβαιώνουν τὸν κανόνα, πὺ εἶναι ἡ γενικῆ ἀντίληψη—ἢ προκατάληψη μᾶλλον—ὅτι τὰ δημοτικά μας τραγούδια δὲν ἔχουν θρησκευτικὸ—χριστιανικὸ δηλαδὴ—χαραχτήρα καὶ περιεχόμενο.

Μεγάλο λάθος. Καὶ τόσο ἀβάσιμο καὶ αὐθαίρετο, πὺ καταντᾶ ἀκατανόητο. Καὶ ἀναρωτιέται κανεὶς: Νὰ ὀφείλεται ἄρα γε τὸ φαινόμενο αὐτὸ σὲ ἀδυναμία τῆς ψυχῆς τοῦ μελετητῆ, ἢ ὁποῖα, στερημένη ἀπὸ ἀληθινῆ χριστιανικῆ πίστη, δὲν μπορεῖ νὰ ἔχη

ἄμεση καὶ βαθειὰ ἐπαφὴ μὲ τὴν ἐσώτερη χριστιανικὴ πνοὴ τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, καὶ δὲν μπορεῖ γι' αὐτὸ νὰ τὴ νιώσῃ καὶ νὰ τὴ χαρῆ; Ἡ μήπως ὀφείλεται σὲ σύγχυση καὶ παρανόησι, πὺν προκαλεῖ στὸν μελετητὴ ἢ ἔντονη καὶ ἀκατάπαυστη παρουσία τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος στὰ δημοτικὰ μᾶς τραγούδια, ἢ ὅποια τὸν θαμπώνει καὶ τὸν ἐμποδίζει νὰ δῆ κάτω ἢ μᾶλλον μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν λαμπερὴ εἰδωλολατρικὴ ἐπίφασιν τὴν ἀπαλὴ καὶ ἤρεμη φλόγα τῆς χριστιανικῆς ψυχῆς;

★

Εἶναι βέβαια ἀλήθεια ὅτι τὰ δημοτικὰ μᾶς τραγούδια εἶναι γεμάτα ἀπὸ ἀπηχῆσεις ἀρχαίων ἑλληνικῶν θρύλων καὶ παραδόσεων. Πολλὲς μορφὲς ἡρώων—καὶ ἀγίων ἀκόμη—τῶν δημοτικῶν μᾶς τραγουδιῶν φέρουν στὴ μνήμη ἀρχαίους θεοὺς, καὶ πολλὲς ἀντιλήψεις καὶ συναισθήματα, πολλὲς ἐκδηλώσεις ζωῆς καὶ φαντασίας, καθὼς παρουσιάζονται στὰ δημοτικὰ μᾶς τραγούδια, συνδέονται καὶ συναρμονίζονται μὲ ἀντίστοιχες ἀντιλήψεις, συναισθήματα καὶ ἐκδηλώσεις τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου.

Ἄλλὰ τί φυσικώτερο, λογικώτερο καὶ συνεπέστερο ἀπὸ αὐτὸ; Ἑλληνικὴ δὲν ἦταν ἡ ψυχὴ, πὺν εἶχε πλάσει τοὺς θρύλους καὶ τὶς παραδόσεις τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἐποχῆς; Καὶ τὸ ἴδιο ἑλληνικὴ δὲν εἶναι ἡ ψυχὴ, ἀπ' ὅπου ξεχύθηκε ἡ βουσομάνια τοῦ δημοτικοῦ μᾶς τραγουδιοῦ; Πὺς νὰ μὴν ὑπάρχουν λοιπὸν—φυσιολογικὰ καὶ ἀναπόφευκτα—οἱ ἴδιες διαθέσεις, οἱ ἴδιες τάσεις, οἱ ἴδιες ροπές, σύμφυτες, ἀναπόσπαστες καὶ ἐνιαῖες, στὶς ἴδιες αὐτὲς ψυχές, πὺν ἀποτελοῦν μιὰν ἀδιαίρετη ψυχικὴν ἐνότητα;

Ἦταν ἐπομένως νόμος φυσικὸς καὶ νόμος ψυχολογικὸς, μαζὶ μὲ τὴν ἀδιάκοπη αὐτὴ συνέχεια καὶ συνέπεια στὴν ψυχικὴν ὑπόστασιν τοῦ λαοῦ μᾶς, νὰ ὑπάρχῃ τὸ ἴδιο ἀδιάκοπη καὶ ἡ συνέπεια, ἢ συνοχή καὶ ἢ ἀλληλοχρῆσις στὶς πηγαῖες καὶ πρωταρχικὲς ἐκδηλώσεις τῆς, ὅπως εἶναι οἱ θρύλοι καὶ οἱ παραδόσεις, ὁ μῦθος καὶ τὸ τραγούδι.

Ἄλλὰ νόμος φυσικὸς, τὸ ἴδιο βασικὸς καὶ ἀναπόφευκτος, εἶναι καὶ ἐκεῖνος, πὺν ὀδηγεῖ σταθερὰ καὶ ἀπαρέγκλιτα στὴν ἐξέλιξιν, στὴν ἀνάπτυξιν, στὴν ἀκατάπαυστη ἀ-

νανέωση, ἀναμόρφωση καὶ τελειοποίηση τῶν μορφῶν τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἐπιτευγμάτων τοῦ πνεύματος. Ἄφ' ὅτου προπάντων ἔλαμψε στὸν κόσμον τὸ φῶς τῆς χριστιανικῆς ἀλήθειας καὶ γέμισε καὶ θέρμανε καὶ ζωογόνησε καὶ ἀναγέννησε τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ, ὅλα τὰ πανάρχαια πνευματικὰ καὶ δημιουργικὰ μέσα τῆς ἀποθέματα, χωρὶς βέβαια νὰ εἶναι δυνατόν νὰ ξεροζιζωθοῦν καὶ νὰ ἐξαφανιστοῦν ἀπὸ τὴν ψυχὴ, πλουτίσθηκαν μὲ νέο νόημα, ὑψώθηκαν μὲ νέα πνοή, πλάτυναν, μεγάλωσαν καὶ στερεώθηκαν μὲ νέες δυνάμεις—μὲ τὸ θεῖο νόημα, τὴν ἱερὴ πνοὴ καὶ τὶς ἀκατάλυτες δυνάμεις τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ. Καὶ χωρὶς νὰ ἔχουν σβῆσει στοὺς διάφορους τομεῖς τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πνεύματος οἱ πραγματοποιημένες ἀρχαῖες ἐπιτεύξεις καὶ μορφές, πῆραν νέαν ἔκφρασιν καὶ νέο ὕψος, νέα χαρακτηριστικὰ καὶ νέαν ἐμφάνισιν, νέα λάμψιν καὶ νέαν ὁμορφιά—τὰ βασικὰ καὶ οὐσιαστικὰ γνωρίσματα τῆς χριστιανικῆς ψυχῆς καὶ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος.

Ἔτσι ἀπὸ τὴ συνάντησιν, τὴ συνένωσιν καὶ συνταίτισιν τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ μὲ τὸν χριστιανικὸ πολιτισμὸ πραγματοποιήθηκε τὸ μέγα καὶ ὑπέροχον θαῦμα τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ὁ πλήρης, ἄρτιος καὶ γνήσιος πνευματικὸς πολιτισμὸς. Ἔτσι καὶ στὸν τομέα τῆς πνευματικῆς δημιουργίας, καὶ ἀκόμη εἰδικώτερα: στὸν τομέα τοῦ μῦθου καὶ τοῦ θρύλου, τῆς τέχνης καὶ τοῦ τραγουδιοῦ, ἢ ἀρχαία ἑλληνικὴ ἔμπνευσιν, φαντασία καὶ στοχασμὸς, ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς Λόγος μὲ μιὰ λέξιν, ἔσμιξε καὶ ἐνώθηκε καὶ συγχωνεύθηκε μὲ τὸν χριστιανικὸ Λόγον. Καὶ μᾶς ἔδωσε τὴν νεώτερη ἑλληνοχριστιανικὴ πνευματικὴ δημιουργία: διάνοησιν καὶ τέχνην, καλλιτεχνία καὶ λογοτεχνία, πὺν ἄνθισαν καὶ φούντωσαν κατὰ τοὺς μεγάλους βυζαντινοὺς αἰῶνες μὲ τ' ἀθάνατα ἀριστοουργήματα τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων καὶ τῶν ὑμνωδῶν, καὶ μὲ τὶς θαυμαστὰς καλλιτεχνικὰς καταχτήσεις τῶν ἐμπνευσμένων τεχνιτῶν, πὺν ἔχτισαν τὶς ἐξαισῖες ἐκκλησιῶν καὶ τὶς διακόσμησαν μὲ τὶς ὑπέροχες τοιχογραφίας, ἀγιογραφίας καὶ μωσαϊκά.

Καὶ ὅταν ἀργότερα ἡ μαύρη καὶ πολυχρόνια σκλαβιά εἶχε σκεπάσει σὰν πλάκα τάφου τὴν ἑλληνικὴ γῆ καὶ τὴν ἑλληνικὴ ψυχὴ, ἔσφυζε κάτω ἀπὸ τὸ χῶμα ὁ παλμὸς τῆς ζωῆς, καὶ κρυφοκυλούσε μέσα στὸ στήθος ἡ ἀστείρευτη πηγὴ τῆς δημιουργίας. Καὶ ὅπως ἀπὸ τὴ μυστικὴ ἐκείνη ζωὴ ξεπήδησε ἡ ἐλευθερία, ἔτσι ἀπὸ τὴ δημιουργικὴ ἐκείνη κρυφοπηγὴ ἀνάβρυσε τὸ δημοτικὸ τραγούδι.

Καὶ ὅπως ὁ ἑλληνικὸς λαός, ἐνῶ ἀγωνιζόταν γιὰ τὸ προαιώνιο ἰδανικὸ τῆς φυλῆς, τὴν ἐλευθερία, ἀγωνιζόταν μαζὺ καὶ «για τοῦ Χριστοῦ τὴν πίστη τὴν ἅγια», ἔτσι, τραγουδώντας αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἐλευθερία, τὴ ζωὴ καὶ τὴ φύση, τὰ αἰσθηματὰ του καὶ τοὺς πόνους του, ἔδινε στὰ τραγούδια του μιὰν ἐξαίσια δισπύστατη μορφή, ποὺ συνένωνε καὶ συνταύτιζε τὰ ἀρχαῖα γνωρίσματα μὲ τὰ χριστιανικὰ χαρακτηριστικά, καὶ τὰ ζωντάνευε μὲ τὴν ἐνιαία πνοὴ καὶ τὸν ταυτόσημο παλμὸ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ τῆς νέας χριστιανικῆς ψυχῆς.

★

Καὶ ὅμως, μ' ὄλο ποὺ ἡ ἀδιάρρηκτη αὐτὴ ἐνότητα τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς μορφῆς καὶ πνοῆς στὰ δημοτικὰ μας τραγούδια εἶναι φανερὴ καὶ αὐταπόδεικτη, οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ τοὺς μελετητὲς βλέπουν κυρίως—μερικοὶ καὶ ἀποκλειστικά—τὴ μιὰ πλευρὰ τῆς μορφῆς, τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ, καὶ δὲν μποροῦν νὰ καμαρώσουν καὶ νὰ χαροῦν τὴν ἀρμονικὴ σύνθεση καὶ τὸν δυὸ στοιχείων—τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ χριστιανικοῦ.

Στὴν ἱερὴ μορφή τῆς Παρθένου Μαρίας—γιὰ νὰ φέρομε τὸ πιὸ χαρακτηριστικὸ παράδειγμα—διαπιστώνουν ἀναβίωση τῆς Παρθένου Ἀθηνᾶς. Καὶ δὲν προσέχουν, ὅτι ἡ θεία Μητέρα τοῦ Χριστοῦ, ὅπως τὴν ἐπικαλεῖται, τὴ μνημονεύει καὶ τὴν ὑμολογεῖ τὸ δημοτικὸ τραγούδι, μπορεῖ νὰ ἔχη κάτι ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ ἔκφραση, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ὑπόσταση τῆς ἀρχαίας θεᾶς, ἀλλὰ πόσο πλατύτερα, ὑψηλότερα καὶ φωτεινότερα ζωντανεύει τὰ ἀρχικὰ αὐτὰ στοιχεῖα ὁ λαϊκὸς Ἕλληνας—χριστιανὸς ποιητῆς, πόσο ἀριώτερα καὶ τελειότερα παρουσιάζει μὲ τὴ χριστιανικὴ

τοῦ πίστη καὶ πνοὴ τῆ μορφῆ καὶ τὴν ψυχὴ τῆς Παναγίας.

Μέσα στὴ φλόγα τῆς χριστιανικῆς καρδιάς του ὁ λαϊκὸς μας ποιητῆς ἔχει διαλύσει καὶ ἀποσυνθέσει τὴ μορφή τῆς ἀρχαίας Παλλάδος, τὴν ἔχει καθαρῶσει καὶ ἐξυγιάνει ἀπὸ τὰ εἰδωλολατρικὰ στοιχεῖα, τὴν ἔχει ἀνασυνθέσει καὶ ἀναδημιουργήσει μὲ γνήσια χριστιανικὰ συστατικά. Καὶ ἡ σοφὴ Ἀθηνᾶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐγινε ἡ Παναγνὴ καὶ Παναγία Μαρία τῶν χριστιανῶν, ἡ εὐλογημένη Μητέρα τοῦ Θεανθρώπου, ποὺ ἦρθε στὸν κόσμον νὰ σώσῃ τὸ ἀνθρώπινο γένος.

Τὸ ἴδιο περὶ τοῦ συμβαίνει καὶ μὲ τὸν Ἄη-Γιώργη, ποὺ τὸν παρομοιάζουν μὲ τὸν Ἀπόλλωνα. Καὶ οἱ δύο εἶχαν σκοτώσει ἀπὸ ἓνα ὀλέθριο καὶ αἰμοβόρο θηρίο, ὁ ἀρχαῖος θεὸς τὸν τρομερὸ Πύθωνα, ὁ χριστιανὸς ἅγιος τὸν ἀπαίσιον δράκοντα. Ἀλλὰ τί διαφορὰ στὸ βαθύτερον νόημα τῶν δύο πράξεων! Ὁ Ἀπόλλων ἐσκοτόωσε τὸν Πύθωνα ἐπειδὴ εἶχε προσβάλλει τὴ μητέρα του—δίκαιη βέβαια τιμωρία, ἀλλὰ πάντως ἀπὸ μιὰν ἀτομικὴ ἀφορμὴ γιὰ μιὰν οἰκογενειακὴ, ἰδιωτικὴν ὑπόθεση. Ὁ Ἄη-Γιώργης ὅμως ἐσκοτόωσε τὸν δράκοντα γιὰ μιὰν ὑπόθεση τοῦ λαοῦ, γιὰ μιὰν ἀνάγκη τοῦ συνόλου, ὄχι μόνο γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ἀθώας κόρης τοῦ βασιλιά, ἀλλὰ γιὰ ὅλες τὶς κόρες τοῦ τόπου, γιὰ δλόκληρη τὴ χώρα, ποὺ τὴ βασάνιζε καὶ τὴν ἀποδεκάτιζε ὁ φοβερὸς δράκοντας. Καὶ ὅταν ἀναλογισθῆ κανεὶς τὸν πλατὺ συμβολισμό, ποὺ ὑποδηλώνει καθαρὰ ἡ μεγάλη προσφορὰ τοῦ ἁγίου, ὁ ὁποῖος, σκοτώνοντας τὸν δράκοντα, ἐλευθέρωσε καὶ χάρισε στοὺς ἀνθρώπους τὴν πολύτιμη πηγὴ, ποὺ δροσίζε καὶ ζωογονοῦσε τὴ ζωὴ καὶ τὴν ψυχὴ τους—τὴν ἱερὴ πηγὴ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας—νοιθθεὶ βαθύτερα τὴν ἠθικὴν ὑπεροχὴ καὶ τὴν ψυχικὴν ἀνωτερότητα τῆς χριστιανικῆς παραδόσεως.

Ἴδου πῶς περιγράφει ἓνα Κυπριακὸ δημοτικὸ τραγούδι τὴ συνάντηση τοῦ Ἄη-Γιώργη μὲ τὸν βασιλιά ὕστερα ἀπὸ τὴ μεγάλη νίκη:

*Χαπάρα τὸν ἐπῆρασαν τὸν μέγαν βασιλέαν,
τὴν κόρην του πῶς γλύτωσαν σοὶ τὸ θερῶν
σκοτώσαν*

τσαὶ τὸ νερὸν κατέβηκεν τσι' ἐπῆρεν τὴν τὴν
 «Πέ μου το, γιέ μου, πέ μου το, καλὰ νὰ τὸ
^{χώραν.}
 δειλιάσω,
 ὄξυπνος γιὰ τσοιμούμενος; Ἐν νὰ χασολοή-
 σω».
 Βκαίνει ὁ βασιλέας μπρὸς τσι' ἐπροσηκώθη-
 κέν του,
 σὺβκει φιλᾶ τὸ ἄλογον, φιλᾶ τὸν καβαλλάρην.
 «Ἐσέναν πρέπει βασιλιάς τὴν χώραν νὰ ὀρί-
 ζης
 τσι' ἐγὼ τσαὶ ἡ βασίλισσα τσι' ἡ ἀκριβὴ' μας
 κόρη
 σκλάβοι νὰ σοῦ δουλεύκουμεν νύχταν τσαὶ τὴν
 ἡμέραν».
 «Ἐγὼ βασίλειον ἐν θέλω τσι' ἐγὼ βασίλειον
 ἔχω,
 τσι' ἐμὲν τὸ βασιλίειν μου εἶναι τοῦ Παρα-
 δείσου.
 Νὰ βαφτιστῆς, νὰ μυρωθῆς, Χριστιανὸς νὰ
 γίνης».
 «Μὲ τὲς χαρὲς σου, ἄγιε, τσι' ὅ,τι μοῦ πῆς
 νὰ κάμω».
 Σίλιοι ἐβαφτιστήκασιν μόνον τὴν ὥραν τζεί-
 νην
 τσαὶ τὸ πουρνὸν ξημέρωμα ἀριθμημὸν ἐν εἶχαν.
 Οὗτ' ἐκκλησιὰν ἐν εἶχασιν νὰ πᾶν νὰ προσ-
 κυνήσουν.
 Ἄλλος 'πὸν πέτραν ἐπκίασεν, ἄλλος ἀπὸν
 χαλίτσιν,
 ἐχτίσασιν μιὰν ἐκκλησιὰν, στὸν κόσμον ἐν ἐ-
 γίνην.
 Ἐστολίσαν τὴν ἐκκλησιὰν μὲ πλούσιες εἰκό-
 νες
 τσαὶ στὸν κουμπέν της πάνω ὁ Θεὸς οὐλλοὺν
 μαρκαριτάρην.

Δὲν χρειάζονται βέβαια σχόλια, γιὰ νὰ νοιώσῃ κανεὶς τὸ βαθὺ χριστιανικὸ πνεῦμα, πού ἐμπνέει τὸν λαϊκὸ ποιητὴ, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν παραστατικὴν εἰκόνα:

«Τσαὶ τὸ νερὸν κατέβηκεν τσι' ἐπῆρεν τὴν
 τὴν χώραν»
 ἔδωσε τὸ χριστιανικὸ νόημα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀλληλεγγύης πρὸς τοὺς συνανθρώπους, αὐτὸ τὸ ζωογόνο καὶ ἀθάνατο νερὸ τῆς χριστιανικῆς πίστεως, πού «κατέβηκεν τσι' ἐπῆρεν τὴν τὴν χώραν», πού ἐγένετο δηλαδὴ τὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ της καὶ τὴν ξεδιάσασε, τὴν ἐδρόσισε, τὴν καθάρισε καὶ τὴν ἐξυγίανε.

Καὶ οὕτε χρειάζεται νὰ ἐξάσῃ κανεὶς τὸ μεγαλεῖο τῆς χριστιανικῆς πνοῆς τοῦ δημοτικοῦ αὐτοῦ τραγουδιοῦ, πού μὲ τόση ψυχικὴ καὶ ποιητικὴ δύναμη παρουσιάζει ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ τὸν ἥρωα-ἅγιο ν' ἀποκρούῃ τὸ βασίλειο τῆς γῆς μπροστὰ στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη

τὸν λαό, πού εἶδε τὸ φῶς τῆς χριστιανικῆς ἀλήθειας, νὰ μαζεῦῃ πέτρες καὶ χαλίγια, γιὰ νὰ στήσῃ καὶ νὰ πυργώσῃ τὴ νέα του πίστη μὲ τὴ συμβολικὴ μορφὴ μιᾶς θαυμαστῆς ἐκκλησίας, πού ἄλλη σὰν αὐτὴν «στὸν κόσμον δὲν ἐγίνην».

★

Ἄλλὰ ὑπάρχουν ἄραγε πολλὰ τέτοια ἀκέραια, αὐτοτελῆ καὶ αὐθύπαρκα χριστιανικὰ τραγούδια στὴ δημοτικὴ μας ποίηση;

Ἄν θὰ νομίζαμε ὅτι, γιὰ νὰ θεωρηθῇ θρησκευτικὸ ἓνα τραγούδι, θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχη στενὰ καὶ ἀποκλειστικὰ θρησκευτικὸ χαρακτῆρα—νὰ εἶναι λόγου χάριν ἓνας θρησκευτικὸς ὕμνος ἢ ψαλμὸς—τότε δὲν θὰ βρῖσκαμε πολλὰ τέτοια δημοτικὰ τραγούδια. Ἄλλὰ μιὰ τέτοια ἀντίληψη θὰ παρανοοῦσε βασικὰ τὴν πραγματικὴ καὶ οὐσιαστικὴ σύσταση τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, τὶς πηγές του καὶ τὸ περιεχόμενό του, τὴν ἀληθινὴν του σημασίαν καὶ ἀξίαν.

Γιὰ νὰ συνταχθῇ ἓνας τέτοιος ὕμνος ἢ ψαλμὸς δὲν φτάνει νὰ ὑπάρχῃ μόνον ποιητικὴ διάθεση καὶ ἐμπνευση, μαζὺ μὲ τὴν ἀπαιτούμενη εὐχέρεια στὴν ἐκφραση τῶν αἰσθημάτων. Χρειάζεται συγχρόνως πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ καλλιέργεια, γιὰ νὰ δώσῃ στὸν ποιητὴ τὰ δυνατὰ φτερά, πού θὰ τὸν φέρουν σὲ ἐπικοινωνία μὲ τὸν Θεό. Καὶ χρειάζεται ἀκόμα ἰδιαίτερη τεχνικὴ ἱκανότητα—διανοητικὴ, πλαστικὴ καὶ γλωσσικὴ—γιὰ νὰ μπορέσῃ ὁ ποιητὴς νὰ δώσῃ ὑπόσταση στὶς ὑψηλές του σκέψεις, νὰ τὶς διαπλάσῃ σὲ γνήσιο καλλιτεχνικὸ λόγο, νὰ τοὺς δώσῃ ἀντάξια ποιητικὴ μορφὴ, ὅπως λόγου χάριν ὁ Δαβὶδ μὲ τοὺς ψαλμοὺς του καὶ ὁ Ρωμανὸς μὲ τοὺς ὕμνους του, γιὰ νὰ θυμηθοῦμε δυὸ μακρυνὰ ἀναμεταξὺ τους, ἀλλὰ τὸ ἴδιο χαρακτηριστικὰ παραδείγματα.

Καὶ εἶναι βέβαια αὐτονόητο, ὅτι μιὰ τέτοια ποιητικὴ δημιουργία δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι παρὰ μόνον προσωπικὴ. Διότι, μαζὺ μὲ τὴν ἐξαιρετικὴν ποιητικὴν ιδιοσυγκρασία—τὴν ἰδιοφυΐαν ποιοῦμε νὰ πούμε—προϋποθέτει καὶ ἀπαιτεῖ μιὰν εὐρύτερη πνευματικὴ συγκρότηση, ἓναν προνομιούχον ἄνθρωπο, πού, ἐνὸς θὰ ἐμπνέεται ἀπὸ τὸν Θεό, θὰ εἶναι μαζὺ καὶ προικισμένος

μὲ ξεχωριστὰ διανοητικὰ καὶ τεχνικὰ ἐφόδια.

Καὶ τὰ ἐφόδια αὐτὰ δὲν τὰ διαθέτει—μὰ οὔτε καὶ χρειάζεται νὰ τὰ διαθέτη—ὁ λαϊκὸς ποιητῆς. Διότι ὁ λαϊκὸς ποιητῆς δὲν εἶναι οὔτε «λόγιος» οὔτε τεχνουργός. Εἶναι μόνο καὶ μόνο μιὰ εὐαίσθητη καὶ τρυφερὴ καρδιά, μιὰ ἀπλῆ, λιτή, σεμνὴ, ἀνόθευτη, συχνὰ καὶ ἀφελῆς καρδιά, ποὺ οὔτε κἀν ἀτομικὰ δική του δὲν εἶναι, ἀλλὰ εἶναι ἡ καρδιά ὅλου τοῦ λαοῦ καὶ τῆς φυλῆς του, ἀπόλυτα συντονισμένη καὶ συνταυτισμένη μὲ τὴ δική του. Καὶ αὐτῆς ἀκριβῶς τῆς ἐνιαίας καὶ μοναδικῆς καρδιάς οἱ ἀπαλοὶ καὶ ἁρμονικοὶ παλμοὶ ἀντηχοῦν ἀπὸ τὰ ζεστὰ καὶ καθαρὰ τῆς βάρθης, καὶ σμίγουν καὶ ἐναρμονίζονται καὶ δένονται ἀβίαστα καὶ φυσιολογικὰ—αὐτόματα μπορεῖ νὰ πῆ κανεῖς—καὶ γίνονται λέξεις καὶ στίχοι, φράσεις καὶ στροφές, εἰκόνες καὶ μουσικὴ: δημοτικὸ δηλαδὴ τραγούδι.

Ἔτσι ὁ λαϊκὸς τραγουδιστῆς δὲν φτιάχνει ποίημα, δὲν κάνει «τέχνη» τραγουδᾷ. Δὲν ζητᾷ νὰ μορφοποιήσῃ ἰδέες καὶ στοχασμούς· τραγουδᾷ. Δὲν ψάχνει γιὰ ὠραῖες λέξεις καὶ δὲν τορνεύει φράσεις, γιὰ νὰ πλάσῃ καλλιλογικὴ ἔκφραση καὶ περίτεχνο ὕφος· τραγουδᾷ. Καὶ πῶς πολὺ ἀπ' ὅλα: Δὲν ἔχει κανένα σχέδιο καθορισμένο ἀπὸ πρῖν, κανένα πρόγραμμα, καμμιά μέθοδο, κανένα εἰδολογικὸ διάγραμμα γιὰ τὰ διάφορα ποιητικὰ εἶδη, γιὰ νὰ κανονίξῃ τὴν παραγωγή του καὶ νὰ κατατάσῃ τὰ τραγούδια του σὲ χωριστὲς κατηγορίες· δὲν τὰ ξέρει—καὶ οὔτε θέλει νὰ τὰ ξέρω—ὅλα αὐτὰ· ὁ μοναδικὸς σκοπὸς του, ἡ μοναδική του ἐπιθυμία, ἢ—πῶς σωστά—ἡ βαθιὰ καὶ ἀκατανίκητη ἀνάγκη τῆς ψυχῆς του εἶναι νὰ τραγουδᾷ. Νὰ ἐκφράξῃ μὲ τὸ τραγούδι του—ὅπως καὶ μὲ τὴ μουσικὴ του καὶ μὲ τὸν χορὸ του—τὰ αἰσθήματα, τοὺς πόθους καὶ τοὺς πόνους τῆς ψυχῆς του, ποὺ εἶναι καὶ ἡ ψυχὴ ὅλου τοῦ λαοῦ του.

Δὲν κάνει ἐπομένως καὶ εἰδικὴ θρησκευτικὴ ποιήσῃ· κρατᾷ τὸ θρησκευτικὸ του συναίσθημα—ἱερὸ φυλαχτὸ—μέσα στὰ βάρθης τῆς καρδιάς του· καὶ καθὼς τὸ συναίσθημα αὐτὸ, ἢ βαθιὰ καὶ καθαρὴ χριστιανικὴ του πίστη, διαποτίζει μὲ τὴ ζωγόνα δροσιά τῆς καὶ τὴ δημιουργικὴ τῆς

πνοὴ τὴν καρδιά του, ἡ ἴδια αὐτὴ δροσιά διαπερνᾷ καὶ ἐμποτίζει τὸ τραγούδι του, ἡ ἴδια αὐτὴ πνοὴ τὸ ἐμπνέει, τὸ ἀνυψώνει καὶ τὸ ἐξυψώνει.

★

Κάποτε ἡ πνοὴ αὐτὴ δυναμώνει, φουντώνει καὶ ξεχύνεται—γνήσια καὶ ζωντανή—μέσα σὲ καθαρὰ καὶ αὐτούσια θρησκευτικὰ τραγούδια, ὅπως τὰ κάλαντα καὶ ἄλλα τραγούδια γιὰ μεγάλες χριστιανικὲς γιορτές, γιὰ τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, γιὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Λαζάρου, γιὰ τὴ δρακοντοκτονία τοῦ ἁγίου Γεωργίου (ποὺ τὸ ἀναφέραμε πῶς πάνω) καὶ ἄλλα.

Ἴδου μὲ πόση ἀγαλλίαση ἀναγγέλλει στὸν κόσμον τὴ γέννησιν τοῦ Χριστοῦ ὁ λαϊκὸς τραγουδιστῆς:

*Χριστούγεννα, πρωτόγεννα, πρώτη γιορτὴ
τοῦ χρόνου!
Γιὰ βγᾶτε, διέτε, μάθετε, ὅπου Χριστὸς γεν-
νᾶται!*

Πηγαία, ὀρμητικὴ καὶ ἀκράτητη κραυγὴ χαρᾶς καὶ πίστεως, ποὺ ἀναπηδᾷ ἐκρηκτικὰ ἀπὸ τὴν καρδιά τοῦ ποιητῆ—λαοῦ καὶ ποὺ σὲ κάνει νὰ νομίζῃς πὼς ξανακούεις, μὲ διαφορετικὰ λόγια, τὸν χαρούμενον ὕμνον τῶν Ἀγγελῶν πάνω ἀπὸ τὸ σπήλαιον τῆς Βηθλεέμ.

Ἀντίθετα ὁ γνωστὸς σπαραχτικὸς θρησκευτὸς τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ γιὰ τὰ Πάθη τοῦ Χριστοῦ, μέσα στὴν ἀγωνία καὶ τὴν ὀδύνη τῆς πικραμένης Μάνας τοῦ Θεανθρώπου συμπακνώνει παραστατικώτατα καὶ τὸν πόνο τῆς χριστιανικῆς ψυχῆς.

Τὸ ἴδιο βαθὺ θρησκευτικὸ συναίσθημα ὑπάρχει καὶ στὰ διάφορα τραγούδια, ποὺ εἶναι ἀφιερωμένα στὸν ἅγιον Βασίλειον. Σὲ μερικὰ ἀπ' αὐτὰ ὁ ἅγιος Βασίλειος δὲν κρατεῖ μόνο «πένα καὶ χαρτί» ἢ «χαρτί καὶ καλαμάρι», ἀλλὰ «βαστάει εἰκόνα καὶ σταυρὸ», ὅπως λέει ἓνα τραγούδι τῆς Κεφαλονιάς, ἢ «λιθάνι καὶ κερί», ὅπως λέει ἓνα ἄλλο. Καὶ σὲ ὅλα τὰ τραγούδια ὁ ἅγιος παρουσιάζεται νὰ προσφέρῃ ὄχι ἀπλῶς δῶρα προσωπικά, ἀλλὰ εὐεργεσίες γενικῆς, σὲ ὅλο τὸν λαό, καὶ πάντα μὲ τὸ ὄνομα καὶ μὲ τὴ χάρις τοῦ Χριστοῦ. Ἴδου πὼς τὸν ἐμφανίζει ἓνα τραγούδι τῆς Κρήτης νὰ διηγῆται ὁ ἴδιος ὁ ἅγιος μὲ τὴ μορφὴ τοῦ

ζευγολάτη τὸ θαῦμα πού, ἐνῶ αὐτὸς «ἀλώνευγε» στὸ χωράφι, ἔφερε τὸ πέρασμα καὶ ἡ εὐλογία τοῦ Χριστοῦ:

*Κι' ἐκεῖ πὸν στάθηκε ὁ Χριστὸς χρυσὸ δέν-
τρον ἐβγήκε,
κι' ἐπάνω ἢ κορφίτσα του χρυσῆ κι' ὀλό-
χρυση εἶναι
καὶ κάτω ἢ ριζίτσα του ὄλο κι' ὀλάγγυρο εἶναι.
Κι' ἐγὼ θὰ χτίσω ἐκκλησιά μὲ δεκαχτῶ κα-
μάρες,
κάθε καμάρα καὶ κερὶ, καὶ κάθε δυὸ λαμπάδα
καὶ κάθε τρεῖς καὶ τέσσερες ὠρια πανώρια
βρύση.
Κι' ὅσοι διαβάτες κι' ἂν διαεῶν, περάτες
κι' ἂν περάσουν,
νὰ πίνουν τὸ κρύγι νερό, τὸν Κύριο νὰ δο-
ξάζουν.*

Καὶ γιὰ νὰ κλείσουμε τὸν κύκλο τῶν ἀποκλειστικῶν θρησκευτικῶν τραγουδιῶν, ἄς φέρομε καὶ ἓνα ἀκόμη μικρό, ἀλλὰ χαρακτηριστικὸ ὑπόδειγμα: ἓνα δημοτικὸ τραγούδι τῆς Μακεδονίας, μιὰ λιτὴ καὶ σεμνή, ἀλλὰ καὶ ἐκφραστικὴ καὶ ὑποβλητικὴ εἰκόνα, πού, μὲ σεβασμὸ καὶ εὐλάβεια, μὲ ἀγάπη καὶ φόβο Θεοῦ, παρουσιάζει μέσα σὲ πέντε μόνο στίχους μιὰν οἰκογένεια νὰ πηγαίνει στὴν ἐκκλησία γιὰ τὴ θεία μετάληψη:

*Ἦρθε τὸ Μέγα Σάββατο, ἦρθε ἡ Μεγάλη
Πέφτη,
ἦρθε κι' ἡ Λαμπροκυριακὴ μὲ τὸν καλὸ τὸν
λόγο.
Ἦ μάνα ἀλλάζει τὸν ὕγιό κι' ἡ ἀδελφὴ τὸν
ζώνει,
τὸν ζών' τὸ χρυσοζούναρο, χρυσὸ, μαλαματέ-
νιο.
Καὶ κίνησαν καὶ πάσιναν, νὰ πᾶν νὰ μετα-
λάβουν.*

★

Ἐπάρχουν λοιπόν, καὶ ἀρκετὰ δημοτικὰ τραγούδια μὲ καθαρὸ καὶ ἀποκλειστικὸ θρησκευτικὸ περιεχόμενο. Ἄλλὰ ἐκεῖνο, πού ἔχει τὴ μεγαλύτερη καὶ οὐσιαστικώτερη σημασία, δὲν εἶναι ἂν ὑπάρχουν πολλὰ ἢ λίγα τέτοια θρησκευτικὰ τραγούδια, ἀλλὰ ἂν γενικὰ ὑπάρχη θρησκευτικὸ συναίσθημα στὸ δημοτικὸ μας τραγούδι, ἂν ὑπάρχη χριστιανικὸ πνεῦμα, χριστιανικὴ δι-ἀθεση, χριστιανικὴ οὐσία στὴν ὅλη του ὑπόσταση, στὴ βαθιὰ ἐσωτερικὴ του σύσταση. Καὶ εἶναι ἀναμφίβολο καὶ ἀναμφισβήτητο, ὅτι ὑπάρχει.

Ἡ βαθιὰ χριστιανικὴ πνοὴ πού τὴ νιώσαμε ν' ἀναδίνεται μὲ τόση θέρμη καὶ μὲ τόση ζωντάνια ἀπὸ τὰ θρησκευτικὰ δημοτικὰ τραγούδια, ἢ ἴδια αὐτὴ πνοὴ—πότε ἔντονη καὶ ζωερή, πότε ἀπαλὴ καὶ ἡρεμὴ, πότε φανερὴ καὶ πότε μυστικὴ, κάποτε καὶ χωρὶς καμμιά συγκεκριμένη ἐκδήλωση—σφύζει πάντοτε κάτω ἀπὸ τοὺς στίχους καὶ κάτω ἀπὸ τὴν ἔκφραση, ὅπως τὸ αἷμα κάτω ἀπὸ τὸ δέσμα. Καὶ ὅπως αὐτὸ κυκλοφορεῖ μέσα στὸν ὄργανισμό τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τοῦ δίνει ζωὴ καὶ δύναμη, ἔτσι καὶ ἡ χριστιανικὴ πνοὴ κυκλοφορεῖ μέσα στὸν ἐσωτερικὸ κορμὸ, στὸν ἐσωτερικὸ κόσμο τοῦ δημοτικοῦ μας τραγουδιοῦ, μέσα στὰ βαθιὰ καὶ μυστικὰ του φυλλοκάρδια, καὶ τοῦ δίνει ὑπόσταση καὶ οὐσία, καὶ τὸ γονιμοποιεῖ, καὶ τὸ κάνει νὰ λουλουδιάξῃ, νὰ φουντώνῃ καὶ νὰ εὐωδιάξῃ.

Δὲν ἔχει σημασία ἂν τὸ τραγούδι εἶναι ἀκριτικὸ ἢ κλέφτικο, πολεμικὸ ἢ ἐρωτικὸ, νανοῦρισμα ἢ μοιρολόγι, παραλλαγή ἢ δί-στιχο. Ἡ βαθιὰ καὶ ἀστείρευτη βρυσομάνα, ἀπ' ὅπου ἔχει ἀναβρῦσει, ἢ γερὴ μυστικὴ ρίζα, ἀπ' ὅπου ἔχει ξεπεταχτῆ, εἶναι τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα τοῦ ποιητῆ του, ἢ χριστιανικὴ πίστη τοῦ λαοῦ πού τραγουδᾷ μὲ τὸ στόμα του, ἄσχετα μὲ τὸ περιεχόμενο τοῦ τραγουδιοῦ, ἄσχετα μὲ τὸ εἶδος του, μὲ τὸ θέμα του καὶ μὲ τὴ μορφὴ του.

«Ἀγάπα καὶ κάμε ὅ,τι θέλεις», λέει ὁ ἱερός Ἀγούστίνος. Πίστευε καὶ τραγούδα, εἶπε στὸν λαϊκὸ τραγουδιστὴ ἢ ψυχὴ του, ἢ φωνὴ τῆς φυλῆς του, ἢ ἐπιταγὴ τῆς συνειδησέως του καὶ τῆς καρδιάς του, ἢ πνοὴ τῆς χριστιανικῆς του πίστεως. Γι' αὐτὸ πιστεύει καὶ τραγουδᾷ. Πιστεύει καὶ τραγουδᾷ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸν ἡρωϊσμό, τὶς ἔθνικες περιπέτειες καὶ τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς καὶ τῆς ψυχῆς τοῦ λαοῦ, τὸν ἔρωτα καὶ τὴ στοργή, τὴν παληκαριά καὶ τὴν ἀνθρωπιά. Καὶ κάτω ἀπ' ὅλα αὐτὰ, καὶ μέσα σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ τραγούδια, μιὰ ἐνιαία πνοὴ, σὰν τὴ μυρωμένη αἴθρα ἐνὸς κήπου ἀπὸ λουλούδια: ἡ πνοὴ τοῦ χριστιανικοῦ τοῦ αἰσθηματος.

Ἄν θελήσουμε νὰ κάμουμε μιὰ μικρὴ καὶ βιαστικὴ ἔστω ἐπίσκεψη σ' αὐτὸν τὸν κῆπο, νὰ σεργιανίσουμε ἀνάμεσα στὰ λου-

λούδια του καὶ νὰ χαροῦμε τὴ μυρουδιά καὶ τὴν ὁμορφιά τους, θὰ νιώσουμε καθαρά μέσα σ' αὐτὴ τὴ μυρουδιά τὴν ἀπαλὴ ἀνάσα τῆς χριστιανικῆς καρδιάς καὶ μέσα σ' αὐτὴ τὴν ὁμορφιά θὰ καμαρώσουμε τὴ λάμψη καὶ τὴν αἴγλη τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

★

Ἐνας ἀπὸ τοὺς πιὸ μεγάλους ἄθλους τοῦ Διγενῆ ἦταν καὶ ὁ σκοτωμὸς τοῦ Κάβουρα, τοῦ τρομεροῦ θεριοῦ, ποὺ ἔτρωγε τοὺς περαστικούς πολεμιστὲς καὶ καταπατοῦσε τίς χώρες καὶ τὰ σπίτια τῆς περιοχῆς. Ὁταν λοιπὸν ὁ βασιλιάς τοῦ τόπου ἔστειλε ἀγγελιοφόρους νὰ ζητήσουν τὴ βοήθεια τοῦ Διγενῆ, αὐτός—σύμφωνα μὲ τὸ κυπριακὸ δημοτικὸ τραγούδι—ἐζήτησε ἀπὸ τοὺς «μισταρκούς» του (τοὺς μισθοφόρους του) νὰ τοῦ φέρουν τὸ «τοπούζιν» του (τὸ ροπαλό του) καὶ τὸ σπαθί του:

τσεῖνον τὸ γρουσαφένιον
πὸν ὁ Χριστὸς ται' ἤης Λάζαρος πάνω ζω-
γραφισμένος.

Ἔτσι, μὲ τὴ δύναμη τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ποὺ τὴ συμβολίζει τὸ χρυσὸ σπαθί μὲ τὴ ζωγραφιὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ φίλου του ἀγίου (ὁ ὁποῖος, καθὼς εἶναι γνωστό, ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἀνάστασή του εἶχε γίνει ἐπίσκοπος στὴν Κύπρο, ὅπου καὶ βρῖσκεται ὁ τάφος του κάτω ἀπὸ τὴν ὁμώνυμὴ του ἐκκλησία στὴ Λάρνακα), ὁ Διγενῆς παλεύει μὲ τὸν Κάβουρα. Καὶ ὅταν ἡ πάλη γίνεται σκληρὴ καὶ ὁ Διγενῆς κινδυνεύει,

ἀνοίει τὲς ἀγκάλες του τσαι τὸν Θεὸν δο-
ξάζει:
«Δοξάζω σε, γλυτσέ Θεέ, τσαι σέν' τσαι τ'
ὄνομά σου,
καμμιά δουλειὰ δὲν γίνεται δίχως τὸ θέλημα
σου».

Τότε «ἄγγελος ἐκατέβηκεν», καὶ ἐνθαρρύνοντας τὸν Διγενῆ, τοῦ δίνει ὁδηγίες πῶς νὰ σκοτώσῃ τὸ φοβερὸ θηρίο. Ὅπως καὶ ἔγινε. Μὲ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ—μὲ τὴ δύναμη τῆς πίστεώς του—ὁ Διγενῆς ἐνίκησε καὶ ἐσκότωσε τὸν Κάβουρα, ποὺ καὶ ὁ ἴδιος, πέφτοντας χάμω ὁμολογεῖ:

«Θεὸς σοῦ ἐπαράντζειλεν τσαι σκότωσές με
μέναν».

Παρόμοιο δημοτικὸ τραγούδι ὑπάρχει καὶ στὴ Ρόδο, μὲ τὴ διαφορὰ πῶς στὴ θέση τοῦ Διγενῆ ὁ Ρόδιος ποιητῆς βάζει τὸν ἄλλο μεγάλον ἥρωα, τὸν Κωνσταντῆ, καὶ πῶς αὐτός, ἀντὶ νὰ ζητήσῃ ἀπευθείας τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, τὴ ζητᾷ ἀπὸ τὸν ἀη-Γιώργη. Μὲ τὸ ἴδιο ἀποτέλεσμα φυσικά.

Σ' ἓνα ἄλλο πάλι τραγούδι—τοῦ Πόντου αὐτό—ἓνας ἄλλος ἥρωας, ὁ γιὸς τοῦ Ἀρμούρη, προσπαθώντας νὰ περάσῃ τὸν ξεχειλιμένον Εὐφράτη, γιὰ νὰ πολεμήσῃ τοὺς Σαρακηνοὺς, καὶ κινδυνεύοντας νὰ παρασυρθῇ ἀπὸ τὸ ἄγριο ρεῦμα, παρακαλεῖ τὸν Θεὸ νὰ τὸν βοηθήσῃ, καὶ τοῦ λέει μὲ παρὰπονο:

«Εὐχαριστῶ σε, Θεὲ καλέ καὶ μυριοευχαρι-
στῶ σε.
Ἐσὺ μ' ἐδῶκες τὴν ἀνδρειάν, καὶ μὲ τὴν
παίρνεις τώρα;»

Ἄλλὰ «τοῦ ἦλθε φωνὴ ἀγγελικὴ ἐξ οὐρανοῦ ἐπάνω»—ἡ φωνὴ τῆς χριστιανικῆς καρδιάς του—καὶ τὸν βοήθησε νὰ περάσῃ τὸν ποταμὸ καὶ νὰ ριχτῆ ἀκράτητος καὶ νικηφόρος στὴ μάχη.

Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα ἀκριτικὰ τραγούδια, ὅπου οἱ ἥρωες πότε ζητοῦν τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν ἀγῶνα τους, πότε ἐπικαλοῦνται τὴ βοήθειά του σὲ μιὰ δύσκολη καὶ κρίσιμη στιγμή, πότε τὸν εὐχαριστοῦν καὶ τὸν δοξάζουν γιὰ τὴ νίκη τους. Κάποτε—καθὼς λέει ἓνα Κεφαλονίτικο δημοτικὸ τραγούδι—ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς τοὺς δίνει ἐντολὴ γιὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας, ὅπως στὰ τρία γενναῖα παλλικάρια, τὸν Κωνσταντῖνο, τὸν Ἀλέξη καὶ τὸ μικρὸ Βλασιόπουλο, ποὺ πῖνανε καὶ τραγουδοῦσανε ξένοιαστα.

Φωνὴ τοὺς ἤρτε ἀπ' οὐρανοῦ κι' ἀπ' Ἀρ-
χαγγέλου στόμα:
«Ἐσεῖς τρῶτε καὶ πίνετε καὶ Τοῦρκοι σᾶς
κουρσέβουν».

Καὶ ὅταν τὸ μικρὸ Βλασιόπουλο ἔτρεξε γιὰ νὰ ἐξακριβώσῃ καὶ νὰ καταμετρήσῃ τὸν ἐχθρό,

ἐπῆρε καὶ τοὺς μέτραε, μὰ μετρημὸ δὲν εἶχαν.
Νὰ πάη πίσω ντρέπεται, νὰ πάη μπρὸς φο-
βᾶται.

Καὶ τὸν σταυρὸ του ἔκαμε καὶ μέσ' σὲ δαῦ-
τους μπαίνει.
«Ἐχνια, σπαθί μου δίκωπο, ἔχνια νὰ μὴ
ραῖσης!»

Ἄπὸ τὸ ἱερό σημεῖο τοῦ Σταυροῦ ἐπή-
ρε θάρρος καὶ δύναμη κι' ἔκαμε τὸ μεγάλο
κατόρθωμά του.

Πιὸ πολὺ χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ πε-
ρίφημο πανελλήνιο τραγούδι τῆς πάλης τοῦ
Διγενῆ μὲ τὸν Χάρο.

Ὄταν ὁ Χάρος, ἐκτελώντας τὸ θέλημα
τοῦ Θεοῦ—ὅπως τὸ τραγουδᾷ ὁ λαϊκὸς ποι-
ητῆς τῆς Κύπρου—ἦρθε νὰ πάρη τὴν ψυ-
χὴ τοῦ Διγενῆ κι' ὁ ἀτρόμητος ἥρωας τὸν
προκαλεῖ σὲ μιὰ τρομαχτικὴ πάλη, ὅπου
*ἔδώκαν τσι' ἐπαλιώνασιν τρεῖς νύχτες, τρεῖς
ἡμέρες,*
στὰ τρία τὰ μερόνυχτα ὁ Διγενῆς νικά τον,
τότε ὁ Χάρος, ἀντὶ νὰ ὀργιστῆ καὶ ν' ἀ-
γριέψῃ, γερμίζει ἀπὸ θαυμασμό καὶ περη-
φάνια πὺν πάλαιψε μὲ τέτοιο παλικάρι, καὶ
—καθὼς συνεχίζει τὸ Κυπριακὸ δημοτικὸ
τραγούδι:

*Ἄνοιξεν τὲς ἀγκάλες του τσαι τὸν Θεὸν
δοξάζει:*
*«Δοξάζω σε, καλὲ Θεέ, πού 'σαι στὰ ψηλω-
μένα,
τσαι πὺν γινώσκεις τὰ κρυφὰ τσαι τὰ φα-
νερωμένα,
τὸ πλάσμαν πὺν μὲ ἔπεψες βγῆκεν ἀντρεικω-
μένον».*

Καὶ ὁ Θεὸς ἀγανακτισμένος μὲ τὸν Χά-
ρο, πὺν εἶχε παραβῆ τὴν ἐντολὴ του, τοῦ
φρονάζει ἀπὸ τὸν οὐρανό:

*«Ἐν ἔπεπά σε, χάροντα, παλιώματα νὰ κά-
μης,
παρ' ἔστειλά σε, χάροντα, ψυχὲς γιὰ νὰ μοῦ
βγάλῃς».*

Καὶ τότε ὁ Χάροντας:

*Χρυσὸς ἀτὸς ἐγίνηκεν πάνω στὴν τσεφαλήν
του
τσ' ἔσκαφτεν μὲ τὸ νύχιν του νὰ βγάλῃ τὴν
ψυχὴν του.*
*Τσ' ὁ Διενῆς ψυχομαχεῖ σὲ σιερά παλάτια,
σὲ σιερά παπλώματα, σὲ σιερά κρεββάτια.*
*Π' ἀπ' ἔξω τριυρίζουν τον τρακόσια παλλι-
κάκια,
θέλουν νὰ μοῦσιν νὰ τὸν δοῦν τσι' ἀκόμα
ἀρκοφονῶνται...*

Εἶναι βέβαια περιττὸν νὰ τονίσῃ κανεὶς
τὴ βαθεῖα χριστιανικὴ ἀντίληψη καὶ τὸ
γνήσιο θρησκευτικὸ συναίσθημα τοῦ τρα-
γουδιοῦ αὐτοῦ, πὺν θεωρεῖ τὸν θάνατο ὡς
θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ γιὰ νὰ δώσῃ τὸ τε-
λειότερο ὑπόδειγμα παλικαριᾶς καὶ ἡρω-

ισμοῦ, παρουσιάζει τὸν Διγενῆ νὰ νικά
πρῶτα τὸν Χάροντα στὴ μεγαλειώδη πά-
λη τους, ἀλλὰ νὰ ὑποκύπτῃ τελικὰ στὴν
ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ.

★

Οἱ ἴδιες ἀντιλήψεις καὶ τὰ ἴδια συναι-
σθήματα ὑπάρχουν καὶ στὰ κλέφτικα καὶ
γενικώτερα στὰ πατριωτικὰ καὶ πολεμικὰ
τραγούδια.

Ὁ πατριωτισμὸς εἶναι καὶ ἐδῶ συνδυα-
σμένος πάντοτε μὲ τὴ θρησκευτικὴ πίστη,
καὶ ἡ Ἑλλάδα συνταυτισμένη μὲ τὴ χρι-
στιανικὴ θρησκεία.

Ὄταν ὁ ἡρωϊκὸς Χατζημιχάλης, μαζὺ
μὲ λίγα παλικάρια, πὺν εἶχε μαζέψῃ στὸν
Μοριά καὶ στὴ Ρούμελη, κατεβαίνει στὴν
Κρήτη, γιὰ νὰ σμίξῃ μὲ τοὺς ἀντρειωμέ-
νους Σφακιανούς καὶ νὰ χτυπήσῃ τοὺς
Τούρκους, μερικοὶ φρόνιμοι προσπαθοῦν νὰ
τὸν ἐμποδίσουν, λέγοντάς του πόσο πολυά-
ριθμοι καὶ πόσο ἰσχυροὶ εἶναι οἱ ἐχθροί.
Τότε ἐκεῖνος τοὺς ἀπαντᾷ:

*Μιὰ φλόγα ἐγεννήθηκα, μιὰ φλόγα θὰ 'πο-
θάνω,
καμμὰ νὰ τὸν ἀπαρηθῶ τὸν κόσμο τὸν ἀπά-
νω.*
*Καλύτερα νὰ σκοτωθῶ, καλλιὰ 'χω νὰ πο-
θάνω,
παρὰ νὰ ἔχω τὴν ντροπὴ στὸν κόσμο τὸν ἀ-
πάνω.*

Προτιμᾷ τὸν θάνατο παρὰ ν' ἀρνηθῆ
τὸν οὐρανό, παρὰ νὰ παρουσιαστῆ ντρο-
πιασμένος μπροστὰ στὸν Θεό. Γι' αὐτό:

*Καὶ κάνει παρακάλεσην, δέησιν στὸν Θεὸν
του
καὶ πιάνει τ' ἄλαφρο σπαθί, κρεμνᾷ το στὸν
λαιμόν του.*
*Καὶ κάνει παρακάλεσην καὶ τὸν σταυρόν του
καὶ πιάνει τὰ πιστόλια του στὴν μέσην του
τὰ βάνει.*

Καὶ στὴ θάλασσα, ὅταν ξεκινᾷ τὸ κα-
ράβι γιὰ τὸν πόλεμο, ἰδοὺ ποιά εἶναι—ὅπως
τὸ λέει ἓνα Ζακυνθινὸ δημοτικὸ τραγούδι
—ἡ πρώτη καὶ βασικὴ προετοιμασία του:

*Στὴν πρύμνη βάνουν τὸν Σταυρό, στὴν πλώ-
ρη τὸ Βαγγέλιο,
τὴν Παναγιά τὴ Δέσποινα στὸ μεσινὸ κα-
τάρτι.*

Μὲ τὴν ἴδια ἐπίκληση στὸν Θεὸ καὶ

στὴν Παναγιά ρίχνονται τὰ ἡρωϊκὰ παλικάρια στὸν ἀγῶνα τῆς λευτεριᾶς.

«Κι' ἂν κάμη ὁ Θεὸς κι' ἡ Παναγιά νὰ κάμουμε γιουρούσι»,

φωνάζει ὁ Γιωργάκης ἀπὸ τὸ μοναστήρι στὸς κλέφτες τοῦ ποῦ μάχονταν ἀντίκρου.

Καὶ ὁ Ζαμπαρδούνιας, πεθαίνοντας, ἀφίνει μιὰν ἐκφραστικώτατη «γραφή», ποῦ συνδυάζει τὴν πίστη μὲ τὸν ἡρωϊσμό:

«Κι' ἂν κάμη ὁ Θεὸς κι' ἀνοιξη ἡ γῆς, νὰ ἔγω στὸν ἔξω κόσμο, νὰ ἔρτουν τὰ μπαϊράκια μου, νὰ πάω νὰ πολεμήσω!»

Καὶ ἓνας ἄλλος ἥρωας, ὁ Θεωδωράκης Γρίβας, ὅταν τὸν εἶχαν κλείσει στὸ Ξερόμερο καὶ εἶχαν βάλει φωτιά γιὰ νὰ τὸν κάψουν ζωντανό, ἐκεῖνος:

Καὶ τὸ σπαθὶ τοῦ ἔβγαλε καὶ τὸν σταυρὸ τοῦ κάνει καὶ μέσ' στὴ μέση πέρασε ἀπ' οὐλα τοὺς τ' ἀσκέρια.

Καὶ ὅταν τὸν ὑποδέχτηκαν ὁ Ἄντρεας καὶ ὁ Κίτσος Τζαβέλας, ποῦ εἶχαν ἐρθεῖ νὰ τὸν βοηθήσουν, ἐκεῖνος τοὺς λέει:

«Ἐγὼ πολὺ σὰς φχαριστῶ ποῦ ἔρχόσασταν μεντάτι, μὰ μένα φύλαξε ὁ Θεὸς καὶ γλύτωσα ἀτὸς μου καὶ σκότωσα κι' ἀφάνισα κι' ἔκομα τοὺς ἐχτροὺς μου».

Στὸ πασίγνωστο ἐξ ἄλλου τραγούδι τοῦ Θανάση Διάκου, ὅταν οἱ Τούρκοι τοῦ προτείνουν νὰ τοῦ χαρίσουν τὴ ζωὴ ἂν ἀλλάξη τὴν πίστη του, ὁ ἥρωας ἀπαντᾷ θαρρετὰ καὶ περήφανα:

«Πᾶτε κι' ἐσεῖς κι' ἡ πίστη σας, μουρτάτες, νὰ χαθῆτε, ἐγὼ Γραικὸς γεννήθηκα, Γραικὸς θε' νὰ πεθάνω».

Δὲν λέει χριστιανός. Ἄρκει νὰ πῆ Γραικός, Ἑλληνας. Οἱ δύο ἔννοιες—τῆς Θρησκείας καὶ τῆς Πατρίδος—εἶναι ἀπόλυτα συνταυτισμένες στὴν ψυχὴ τοῦ ἥρωα, ὅπως καὶ στὴν ψυχὴ κάθε ἐθνικοῦ ἀγωνιστῆ.

Χαρακτηριστικὸ εἶναι καὶ τὸ Μανιάτικο τραγούδι γιὰ τὴ μάχη τοῦ Δηροῦ.

Στὸ ρημοκλήσι τοῦ Δηροῦ
λειτούργα ὁ Πρωτοσύγγελος
καὶ τ' ἄχραντα μυστήρια

ἔφερε στὸ κεφάλι τὸν,
ψάλλοντας τὸ χερουεϊκό.
Μὰ ἄξαφνα κι' ἀνέλλιστα
Τούρκοι τὸν παραλάβασιν
κι' ἔλαβε μόνο τὸν καιρὸ
καὶ σήκωσε τὰ χέρια του
κι' εἶπεκε: «Παντοδύναμη,
δυνάμωσο τοὺς χριστιανούς,
τύφλωσο τοὺς Ἀγαρηνοὺς
τῆ μέρα τῆ σημερινῆ».

Μὰ οἱ ἄντρες ἔλειπαν στὸν πόλεμο. Καὶ οἱ γυναῖκες, ἀφοῦ ἔστειλαν μήνυμα στὸν Κωνσταντῖνο, χτυποῦσαν τοὺς Τούρκους μὲ τὰ «τραπάνια». Κι' ὅταν ἀργότερα φτάνει ὁ Κωνσταντῖνος:

Ἄνοιξε μάχη τρομερῆ
κι' ἦταν ξεοννέριση
σ' ὅλα τὰ Σπαρτιατόγγονα
ποιοὶ νὰ πᾶσι μπροστινοί.
Οἱ Τούρκοι ἀντισταθήκασι
,τί ἦταν στὴν ἄκρη τοῦ γιαιλοῦ.
Μὰ στὸ στερενὸ δειλιάσασιν
καὶ πέφτασι στὴ θάλασσα
σὰν τὰ τυφλὰ τετράποδα,
γιατί ἦταν θέλημα Θεοῦ
νὰ ἴσακουστῆ ἡ παράκληση
τοῦ ἁγίου Πρωτοσύγγελου.

★

Τὸν ἴδιο συνδυασμὸ χριστιανικῆς πίστεως καὶ πατριωτισμοῦ συμβολίζουν, μὲ ἰδιαιτέρη μάλιστα παραστατικότητα, τὰ ἄρματα τῶν Ἑλλήνων πολεμιστῶν. Δὲν εἶναι μόνο τὰ τιμημένα ὄπλα γιὰ τὸν ἀγῶνα τῆς λευτεριᾶς. Εἶναι καὶ τὰ εὐλογημένα ἀπὸ τὸν Θεὸ ὄργανα δικαιοσύνης. Γι' αὐτὸ κλείνουν μέσα τοὺς κάτι τὸ ἱερό, τὸ σεπτό, τὸ εὐλαβικό, καὶ ἀποπνέουν τὴ θεία βούληση.

Ὁ Χριστός, ἡ Παναγία ἢ καὶ κάποιος ἅγιος—ὁ ἅγιος Γιώργης ἢ ὁ πολιούχος τοῦ τόπου—εἶναι συχνὰ ζωγραφισμένοι στὰ ὄπλα τῶν ἀγωνιστῶν.

Ἄλλὰ τὴν ἱερότητα τῶν ἀρμάτων δεῖ χειρὶ πῶ παραστατικὰ ἢ εὐλαβικῶς ἀφιέρωσιν τοὺς στὴν ἐκκλησία.

Τ' ἀντρειωμένα τ' ἄρματα δὲν πᾶει νὰ πουλιῶνται, τοὺς πρέπει μέσ' στὴν ἐκκλησιάν, ἐκεῖ νὰ λειτουργιῶνται, λέει ἓνα κλέφτικο δημοτικὸ τραγούδι.

Καὶ ὁ Λιβίνης, πεθαίνοντας, στέλνει μαντάτο στὸν γαμπρό του καὶ στὸν ψυχογιό του γιὰ τὸν γιό του τὸν Γιώργη:

«Καὶ σὰ διαβῆ τὰ δεκαεννιά καὶ γίνῃ παλ-
λικάρι,
ἐλάτε νὰ ξεθάψετε τὰ δόλια τ' ἄρματα μου,
ποῦ τᾶχωσα στὴν ἐκκλησιά, μέσα στὸ ἅγιο
βῆμα».

★

Τὸ ἴδιο χριστιανικὸ πνεῦμα, ποῦ ἔχου-
με διαπιστώσει στὶς διάφορες κατηγορίες
τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν—τὰ γιορτα-
στικά, τὰ ἀχορικότα, τὰ κλέφτικα, τὰ πολε-
μικά, ποῦ τὰ κοιτάξαμε ἕως τώρα μὲ γορ-
γὴ καὶ περιεκτικὴ ματιά, τὸ ἴδιο πνεῦμα
ὑπάρχει καὶ στὰ ἄλλα τραγούδια γενικώ-
τερα ὅπως οἱ παραλλαγές, τὰ τραγούδια
τῆς ξενιτιάς, τοῦ γάμου καὶ τὰ νανουρί-
σματα, τὰ τραγούδια τοῦ θανάτου καὶ τὰ
μοιρολόγια.

«Θέ μου, κι' ἂν εἶμαι καθαρή, κι' ἂν εἶμαι
ἐγὼ παρθένα,
ἄστραψε καὶ μπουμπούνισε, νὰ χαλαστοῦν τὰ
μάγια»

παρακαλεῖ τὸν Θεὸ ἢ Λιογέννητη. Καὶ ὁ
Θεός:

ἄστραψε καὶ μπουμπούνισε, χαλάστηκαν τὰ
μάγια.

Στὰ τραγούδια τῆς ξενιτιάς, γιὰ νὰ δεί-
ξῃ ὁ λαϊκὸς τραγουδιστὴς τὸ πιὸ φοβερὸ
κατάντημα τοῦ ξενιτεμένου, περιγράφει
τὴν τραγικὴ θανάτου:

Τὸν πῆγαν καὶ τὸν ἔθαψαν σὰν τὸ σκυλὶ στὸν
τάφο,
δίχως θυμίαμα καὶ κερι, δίχως παπᾶ καὶ
ψάλτη.

Καὶ ὁ ξενιτεμένος νέος, γεμᾶτος ἀπὸ
νοσταλγία καὶ ἀπελπισία, ἀπευθύνεται στὴ
μάνα του, γιὰ νὰ τῆς θυμίσῃ τὴν πιὸ ἀ-
γαπημένη καὶ πιὸ ποθητὴ ἀνάμνηση τῆς
ζωῆς του: τὴν «πρώτη γιορτὴ τοῦ χρόνου»
στὴν ἐκκλησιά τοῦ χωριοῦ τους:

«Νὰ ῥθῃ-ν-ῆ μέρα τ' ἄη-Γιωργοῦ, πρώτη
γιορτὴ τοῦ χρόνου,
νὰ πᾶς, μάνα, στὴν ἐκκλησιά, νὰ κἀνης τὸν
σταυρό σου,
νὰ ἰδῆς τοὺς νιούς, νὰ ἰδῆς τὶς νιές, νὰ ἰδῆς
τὰ παλλικάρια,
νὰ ἰδῆς τὸν τόπο μου ἄδειανὸ καὶ τὸ σταίδι
μου ἄδειο».

Στὰ τραγούδια τοῦ γάμου ἰδοὺ ποιά εἶ-
ναι ἡ καλύτερη εὐχή, ποῦ δίνει στὴ νύφη
ὁ λαϊκὸς τραγουδιστής:

Ἄνοιξε πόρτα τ' οὐρανοῦ, πόρτα τοῦ παρα-
δείσου,
νὰ κατεβοῦν οἱ ἄγγελοι, τὴ νύφη νὰ βλοῆ-
σουν.

Καὶ ὅταν ἡ νύφη ζητᾷ τὴν εὐχὴ τοῦ
πατέρα της, αὐτὸς τῆς λέει:

«Μὲ τὴν εὐκὴ μου, κόρη μου, κι' ὁ Θεὸς νὰ
σὲ προκόβῃ».

Ἄργότερα, ὅταν, μάνα πιά, νανουρίζῃ
στὴ Χίο τὸ παιδί της, προσεύχεται τρα-
γουδώντας:

«Κάμε, Χριστὲ τσαί Παναγιά,
τσαί θρέψε τὸ παιδί μου,
νὰ μεγαλώσῃ, νὰ θραφῆ,
καλὸ παιδί νὰ γίνῃ».

★

Στὰ τραγούδια τοῦ θανάτου ὑπάρχουν
πολλοί—ἄλλοι σχεδόν—ποῦ δὲν βλέπουν πα-
ρὰ τὴν ἐπιβίωση ἀρχαίων μύθων καὶ ἀν-
τιλήψεων, χωρὶς χριστιανικὴ ἐπίδραση,
συνταυτίζοντας τὸν Χάρο τοῦ δημοτικοῦ
τραγουδιοῦ μὲ τὸν ἀρχαῖο Χάρωντα, ὅπως
καὶ τὸν Κάτω Κόσμο τοῦ λαϊκοῦ τραγου-
διστῆ μὲ τὸν Ἄδη τῆς μυθολογίας. Καὶ
εἶναι βέβαια ἀλήθεια πὼς στὰ δημοτικὰ
μας τραγούδια ὑπάρχουν πολλές καὶ ζοη-
ρὲς ἀπηχήσεις ἀπὸ τὶς πανάρχαιες γύρω
ἀπὸ τὸν θάνατο παραδόσεις, ἀλλὰ, ὅπως
ἔγινε μὲ ὅλες τὶς ἄλλες, ἔτσι καὶ ἐδῶ οἱ
παλαιὲς παραδόσεις, ἐμποτισμένες ἀπὸ τὸ
χριστιανικὸ πνεῦμα, κράτησαν στὴν ἐξω-
τερικὴ τους ἐμφάνιση ὀρισμένες ἀρχαῖες
εἰκόνες καὶ μορφές, ἀλλὰ στὸ βάθος καὶ
στὴν οὐσία ἔχουν ἀλλάξῃ ριζικά, ἔχουν
πάρει ἄλλον χαρακτήρα καὶ ἄλλο νόημα,
τὸν χαρακτήρα καὶ τὸ νόημα τῆς χριστιαν-
ικῆς πίστεως.

Ὅπως εἶδαμε στὰ Ἄχορικότα τραγούδια,
ὁ Χάρος δὲν εἶναι πιά, ὅπως ὁ ἀρχαῖος
πρόγονός του, τὸ τυφλὸ καὶ σκληρὸ ὄρ-
γανο τῆς Μοίρας, ἀλλὰ ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ
Θεοῦ, ποῦ ἔρχεται νὰ ἐκτελέσῃ τὸ θέλη-
μά του τὴν ὥρα ποῦ ἡ θεία βουλή ὀρίζει.
Καὶ ὁ Κάτω Κόσμος τῶν δημοτικῶν
τραγουδιῶν θυμίζει βέβαια πολὺ τὸν ἀρ-
χαῖο Ἄδη, ἀλλὰ ἔχει γεμίσει καὶ αὐτὸς
ἀπὸ χριστιανικὲς ἀντιλήψεις, ἔχει χωριστῆ
καὶ αὐτὸς σὲ Παράδεισο καὶ Κόλαση, καὶ
ὑπάρχουν μάλιστα τραγούδια ποῦ τοποθε-
τοῦν στὸν Παράδεισο, μαζὺ μὲ τὶς καθα-

ρὲς ψυχῆς τῶν ἀνθρώπων, τὸν ἴδιο τὸν Χριστό, τὴν Ἁγία Τριάδα, τὴν Παναγία καὶ ὄλους τοὺς ἁγίους.

Ἰδοὺ πῶς, μετὰ γνήσια χριστιανικὴ ἀντίληψη, προπέμπει ὁ λαϊκὸς ποιητὴς μιὰν ἀνθρώπινη ψυχὴ στὸν Παράδεισο:

*Ἄνοιξε, πόρτα μου, ἄνοιξε, πόρτα τοῦ Πα-
ραδείσου,
ὅτι ἡ ψυχὴ ποὺ κίνησε θέλει γιὰ νὰ ἴμνη
μέσα,
νὰ προσκυνήσῃ τὸν Χριστὸ καὶ τὴν Ἁγία
Τριάδα
καὶ τὴν Κυρὰ τὴ Δέσποινα καὶ ὄλους τοὺς
ἁγίους.*

Ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὸ εἶναι ἓνα δημοτικὸ τραγούδι τῆς Ἡπείρου ποὺ δείχνει παραστατικώτατα πῶς τὸν φαντάζεται τὸν Κάτω Κόσμο ὁ ποιητὴς-λαός:

*Ἐπὲς εἶδα στὸν ὕπνο μου, στὸ στρῶμα ποὺ
κοιμώμουν,
τὸν ἄγγελό μου ἐφίλευα καὶ τὸν Χριστὸ κερ-
νοῦσα,
καὶ τὴν Κυρὰ τὴν Παναγία θερμοπαρακα-
λοῦσα
νὰ μοῦ χαρίσῃ τὰ κλειδιά, κλειδιά τοῦ Πα-
ραδείσου,
νὰ μῶ, νὰ ἰδῶ ποιὸς εἶν' ἐκεῖ, τί εἶναι καὶ
τί δὲν εἶναι.
Ἡἕρα τοὺς πλούσιους κοίτονταν στὴν πίσσα,
στὸ σκοτάδι,
εἶδα καὶ τὴ φτωχολογιά στὸν ἥλιο, τὸν προσ-
ῆλιο,
κι' εἶδα καὶ πλούσιον ἄρχοντα νὰ σκούζῃ, νὰ
φωνάζῃ
καὶ νὰ γυρεύῃ μιὰ σταλιά νερὸ σὰν διακο-
νιάρῃς.*

Εἶναι ὀλοφάνερο πῶς τὸ ὄραμα αὐτό, ποὺ ἐκφράζει καθαρὰ καὶ ζωηρὰ τὴν ψυχικὴ στάση τοῦ λαοῦ μας μπροστὰ στὸν θάνατο, εἶναι ἀληθινὰ καὶ γνήσια χριστιανικὸ. Ζωγραφίζει τὸν Παράδεισο καὶ τὴν Κόλαση, σύμφωνα μετὰ τὴ χριστιανικὴ παράδοση. Καὶ στὸ βαθύτερό του νόημα ὄχι μόνον θυμίζει ἔντονα παρὰ καὶ συμπύπτει ἀπόλυτα μετὰ τὴν παραβολὴ τοῦ Χριστοῦ γιὰ τὸν πλούσιο καὶ τὸν φτωχὸ Λάζαρο.

Τί ἄλλο δείχνουν ὀλοκάθαρα ὄλα αὐτὰ τὰ τραγούδια γιὰ τὸν θάνατο, παρὰ τὸ ἀληθινὸ πνεῦμα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας;

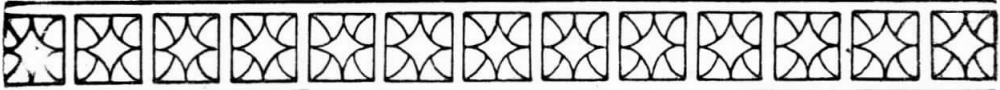
Εἶναι τὸ ἴδιο ἀκριβῶς συναίσθημα καὶ τὸ ἴδιο πνεῦμα, ποὺ νιώσαμε καὶ διαπιστώ-

σαμε σὲ ὄλα τὰ δημοτικὰ μᾶς τραγούδια, ὅσα μπορέσαμε νὰ συναντήσουμε σ' αὐτὸ τὸ γοργὸ καὶ βιαστικὸ—γι' αὐτὸ καὶ λειψὸ βέβαια, ἀλλὰ ἐποπτικὸ—ἀνάμεσα τοὺς πέρασμα(*). Καὶ καθὼς τὰ εἶχαμε παρουσιάσει στὴν ἀρχὴ μετὰ μοσκομύριστα λουλούδια σ' ἓναν πελώριο ἀνθόκητο, μποροῦμε νὰ ποῦμε πῶς τὸ συναίσθημα καὶ τὸ πνεῦμα αὐτό—τὸ θρησκευτικὸ, τὸ χριστιανικὸ—εἶναι τὸ φυσικὸ, τὸ σύμφυτο ἄρωμα, ἡ λεπτὴ καὶ μυρωδάτη αἴθρα, ποὺ ἀναδίδουν τὰ αὐτογέννητα αὐτὰ ἀγριολούλουδα τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ κάμπου, τῶν ποταμῶν καὶ τῶν λαγκαδιῶν τῆς ἐλληνικῆς γῆς.

Περπατώντας γοργὰ πάνω στοὺς στίχους τῶν τραγουδιῶν αὐτῶν—πάνω σ' αὐτὰ τὰ χαραγμένα ἀπὸ τὸ μακρόχρονο πέραςμα τῶν τραγουδιῶν τοῦ λαοῦ μονοπάτια—δρασκελίσαμε ὀλόκληρη τὴν Ἑλλάδα. Σταματώντας κάπου-κάπου σὲ κάποιο τραγούδι, σὲ κάποια στροφὴ τοῦ κάποτε—ὅπως συχνὰ σταματᾷ ὁ στρατοκόπος γιὰ νὰ καμαρώσῃ ἓνα θαυμαστὸ τοπίο, μιὰν ὑπέροχη φυσικὴ ὁμορφιά—εἶδαμε καὶ χαρήκαμε ὀλόφωτα σημάδια ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς Φυλῆς μας καὶ γνήσιες ἐκδηλώσεις ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ μας. Καὶ στήνοντας τὸ αὐτὶ καὶ τὴν ψυχὴ, γιὰ ν' ἀφουγκραστοῦμε τὸν βαθύτερο παλμὸ καὶ ν' ἀνασάνουμε τὴν ἐσώτερη πνοὴ τῶν τραγουδιῶν αὐτῶν—ὅπως περνώντας ἀπὸ ἓνα δάσος κρυφακοῦμε τοὺς μυστικούς του ἤχους καὶ ρουφροῦμε ὡς τὰ τρίσβαθὰ μας τὴ δροσερὴ καὶ μυρωμένη του αἴθρα—ἀντικρύσαμε μετὰ χαρὰ, μετὰ συγκίνηση καὶ μετὰ περηφάνια τὴν ὥραια καὶ ὀλοζώντανη, τὴ λεβέντικη καὶ ρωμαλέα ψυχὴ τοῦ λαοῦ μας, ὅπως τὴν ἐκφράζει αὐθόρμητα καὶ πιστὰ ὁ λαϊκὸς τραγουδιστὴς. Καὶ παντοῦ καὶ σὲ ὄλα νιώσαμε τὴ ζεστὴ καὶ ζωντανὴ παρουσία τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος, τὴν πεντακάθαρη καὶ ζωογόνα πνοὴ τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

(*) Ὅλα σχεδὸν τὰ δημοτικὰ τραγούδια, ποὺ δημοσιεύονται σ' αὐτὴ τὴ μελέτη, εἶναι παρμένα, ἀπὸ τὸ περίφημο δίτομο ἔργο τοῦ Ἁγίου Θέρου «Τὰ τραγούδια τῶν Ἑλλήνων».

ΔΙΑ ΝΑ ΣΥΓΧΡΟΝΙΣΘΗ Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΜΑΣ

Αι αποφάσεις τῆς Κυβερνήσεως περὶ εὐρείας ἐκπαιδευτικῆς μεταρρυθμίσεως προεκάλεσαν πολλὴν χαρὰν εἰς ὅσους ἀπὸ ἐτῶν ἤδη κηρύττουν τὴν ἀνάγκην συγχρονισμοῦ τῆς παιδείας μας. Ἐπομένως καὶ εἰς τὸν ὑποφαινόμενον, πού ὄχι μόνον ὡς ἐκπαιδευτικός, ἀλλὰ περισσότερο ὡς ἀπλοῦς Ἕλλην, λαχταρῶν γιὰ τὰ παιδιὰ μας ἓνα καλύτερον μέλλον, ἐπίστευε πάντοτε καὶ ἔγραφεν, ὅτι ὄρος θεμελιώδης πρὸς δημιουργίαν αὐτοῦ τοῦ μέλλοντος ἦτο ὁ συγχρονισμὸς τῆς παιδείας⁽¹⁾. Σήμερον, ἃς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ ὑπογραμμίσω δύο προβλήματα, τῶν ὁποίων ἡ ἐπιτυχὴς λύσις θὰ εὐχεράνη καὶ θὰ ἀκμαί ἀποδοτικωτέραν τὴν ἀρξαιμένην ἐκπαιδευτικὴν μεταρρύθμισιν. Τὸ ἓνα εἶναι τὸ πρόβλημα τῶν διδασκτικῶν βιβλίων. Τὸ ἄλλο, πού συνάπτεται στενῶς μὲ τὸ πρῶτον, εἶναι τὸ γλωσσικὸν πρόβλημα.

★

Τὸ διδασκτικὸν βιβλίον εἶναι, ἐξ ὀρισμοῦ, οὐσιῶδες στοιχεῖον τῆς μορφώσεως τοῦ μαθητοῦ. Διότι δι' αὐτοῦ, κατὰ τὸ πλεῖστον, προπαρασκευάζει τὸ μάθημά του καὶ εἰς αὐτὸ καταφεύγει διὰ νὰ ἐπαναλάβῃ, ἐνθυμητῆ, ὀλοκλήρωσιν καὶ τελικῶς **ἐκμάθη**—διὰ παντός—ὅσα σοφά, ἀλλὰ φευγαλέα ἤκουσε κατὰ τὴν παράδοσιν. Ἔχει, ἄρα, μεγάλην σημασίαν **ἡ ποιότης τοῦ διδασκτικοῦ βιβλίου**. Καί, ἂν θέλωμεν νὰ εἴμεθα εἰλικρινεῖς, ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι κατὰ τὸ πλεῖστον τὸ ἑλληνικὸν διδασκτικὸν βιβλίον δὲν εἶναι ἀρίστης ποιότητος, δι' οὗς λόγους θὰ ἐκθέσωμεν κατωτέρω. Ἐγκυροὶ ἐκπαιδευτικοὶ ἔχουν ἤδη ὑποδείξει ἀνακριθείας, παρανοήσεις, παραλείψεις οὐσιωδῶν στοιχείων, ἐσφαλμένας ἢ ἀσαφεῖς διατυπώσεις καὶ ἄλλα βαρῦτάτα ἀμαρτήματα πολλῶν διδασκτικῶν βι-

βλίων⁽²⁾. Ἐγὼ θὰ ἐπιμείνω ἔδῳ ἐπὶ μερικῶν ἄλλων σημείων, τὰ ὁποῖα ἔχουν μεγάλην σημασίαν, γενικῶς διὰ τὰ διδασκτικὰ βιβλία, πολὺ δὲ μεγαλυτέραν **εἰδικῶς διὰ τὰ βιβλία τὰ ὁποῖα θὰ ἐκδοθοῦν τώρα εἰς ἐφαρμογὴν τῆς μεταρρυθμίσεως**. Καὶ 1) τὸ διδασκτικὸν βιβλίον πρέπει νὰ παρέχῃ εἰς τὸν μαθητὴν ὅσον τὸ δυνατόν **νεότερα στοιχεῖα** σχετικῶς μὲ τὰς ἐπιστήμας ἢ γνώσεις εἰς τὰς ὁποίας εἰσάγει τὸν μαθητὴν. Δὲν εἶναι νοητόν, π. χ., ἓνα μάθημα φύσει ζωντανὸν καὶ πρακτικῶς χρήσιμον, ὅπως ἡ Γεωγραφία, νὰ παρέχῃ στοιχεῖα (ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν, πολίτευμα, καὶ διῆ ὡς πρὸς τὴν οἰκονομίαν καὶ τὰς πλουτοπαραγωγικὰς πηγὰς ἐκάστης χώρας) στηριζόμενα εἰς στατιστικὰς τοῦ... 1938! Οὔτε ἐπιτρέπεται ἓνα ἐγχειρίδιον Ψυχολογίας ν' ἀγνοῇ τὰ πολύτιμα διδάγματα τῆς ψυχολογίας τοῦ βάθους, ποὺ θὰ ἠμποροῦσαν, ἀκριβῶς **τοὺς σημερινοὺς νέους νὰ βοηθήσουν νὰ γίνουν ἰσορροπημένοι ἄνθρωποι καὶ νὰ κατανοήσουν ἀπὸ τί παθολογικὰ αἰτία ὀρμῶνται ἐκδηλώσεις, ὅπως ὁ τετυμποισμός καὶ ἄλλα ἀνάλογα**. Τὸ αὐτὸ, κατὰ μείζονα λόγον, διὰ τὰ φυσικὰ, ἀλλὰ καὶ δι' ὅλα τὰ ἄλλα μαθήματα ἰσχύει. 2) Εἰς μίαν ἐποχὴν κατ' ἔξοχὴν χρησιμοθηρικὴν δὲν πρέπει νὰ ἐπιμένωμεν εἰς τὴν μετάδοσιν γνώσεων «τυπικῶν», πού πλουτίζουν μόνον τὸν λεκτικὸν καὶ ἱστορικὸν θησαυρόν μας. Δὲν ἀξίζει νὰ διδάσκωμεν ἀπλῶς τί ἔγραψε εἰς μίαν δεδομένην στιγμὴν ὁ Ἰσοκράτης, ὁ Λυσίας, ὁ Θουκυδίδης καὶ οἱ ἄλλοι κλασσικοί, ἀλλὰ καὶ τί πρακτικὴν ὠφέλειαν ἠμποροῦμεν ν' ἀντλήσωμεν ἡμεῖς ἐξ αὐτῶν. Δηλαδή, πῶς δι' αὐτῶν εἶναι δυνατόν νὰ γνωρίσωμεν καθαρὰ ἓνα λαὸν ἔξυπνον, δημιουργικόν, καλαισθητόν, ψυχικῶς πλούσιον, εὐγενῆ, ἐλεύθερον καὶ φιλελεύθερον, **πολιτισμέ-**

(1) Βλέπε Ἰ. ω. Ἰωαννίδη-Φαληριώτη: «Προϋποθέσεις δι' οὐσιαστικὴν ἐκπαιδευτικὴν μεταρρύθμισιν», «Ἀκτίνες», Μάϊος 1954.

(2) Βλέπε σχετικὰ ἄρθρα εἰς «Παιδείαν καὶ ζωὴν» τόμ. 1959, καὶ τεύχη τοῦ 1960.

νον, καὶ πῶς εἶναι δυνατὸν μὲ τὴν βοήθειαν τῶν γνώσεων αὐτῶν νὰ ἐξηγήσωμεν καὶ ν' ἀντιμετωπίσωμεν ἐπιτυχῶς βασικά προβλήματα τῆς ἀτομικῆς καὶ ἐθνικῆς μας ζωῆς, ὅπως ἡ ἔξοδός μας ἀπὸ τὸν κλοιὸν τοῦ ὑποαναπτύκτου, ἡ διαφυγὴ μας ἀπὸ τὸν κίνδυνον ἠθικοῦ ἐκφυλισμοῦ, ἡ ἄνοδος καὶ δικαία κατανομή τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, ὁ ἐπιτυχῆς γάμος, κ. π. ἄ. (3). 3) Ἐπειδὴ οἱ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἠλικιωμένοι ἐκπαιδευτικοί, ὡς καὶ οἱ τῆς ἰδιωτικῆς ἐκπαίδευσως, δὲν εἶναι εὐκόλουν νὰ ὑποστοῦν οὐσιαστικὴν μετεκπαίδευσιν, (ἡ ὁποία, ἐπὶ πλέον, θὰ ἐπεβάρυνε πολὺ τὸ Κράτος), σκοπιμώτατον εἶναι τὰ νέα βιβλία νὰ γραφοῦν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ τοὺς βοηθοῦν νὰ συγχρονίσουν τὴν ὕλην καὶ τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας των. Ἦτοι, νὰ ἔχουν πολλὰς «ὑποσημειώσεις διὰ τὸν διδάσκοντα» ὅπου μὲ πολλὴν σαφήνειαν καὶ πολλὰς λεπτομερείας θὰ παρέχωνται ὅλαι αἱ νεώτεραι γνώσεις αἱ σχετικαὶ μὲ τὴν ἐπιστήμην του. Ἀκόμη πρακτικώτερον νομίζω, ὅτι θὰ ἦτο, νὰ ἐξεδίδετο (τοῦλάχιστον διὰ τὴν προσεχῆ ἑπταετίαν) ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας ἓνα «*ἑξαμηνιαῖον ἐκπαιδευτικὸν δελτίον*», ὅπου θὰ ἐκτίθενται περιληπτικῶς κάπως, ἀλλὰ καὶ σαφῶς (ἀπὸ πλευρᾶς βέβαια στενῶς ἐκπαιδευτικῆς), ὅλα τὰ νεώτερα στοιχεῖα, τὰ σχετικὰ μὲ τὰς προόδους τῶν ἐπιστημῶν, καὶ δὴ τῶν Φυσικῶν, τῆς Ψυχολογίας, τῆς Ἱστορίας κλπ. 4) Ἡ διάταξις τῆς ὕλης νὰ εἶναι μεθοδική, ἀλλ' ἐπὶ πλέον ἡ *παρουσίασίς τῆς, ἀπὸ γλωσσικῆς ἀπόψεως λίαν ἐπιμεμηλεμένη καὶ εὐχάριστος*, ὥστε ὁ μαθητὴς ἀνέτως καὶ αὐτομάτως νὰ σχηματίσῃ σαφεῖς εἰκόνας ὁλονῆν εὐρύτερων ὁλοτήτων, χωρὶς νὰ τὸν ἐκνευρίσῃ ἢ στρυφνότης ἢ ἡ σχολαστικότης τῆς γλώσσης. 5) Διὰ νὰ παρακινηθοῦν πολλοὶ καὶ *ἄξιοι λόγου* ἐκπαιδευτικοὶ εἰς

τὴν συγγραφὴν τόσον *τελείων* βιβλίων, πρέπει νὰ καταργηθῆ τὸ σύστημα τῆς ἐγκρίσεως *ἐνὸς* μόνον βιβλίου. Ὅρθόν εἶναι, ὅπως ἐγένετο παλαιότερον, νὰ ἐγκρίωνται *ὅλα τὰ καλὰ βιβλία* (ἢ—ἔστω—τὰ δέκα καλύτερα), ν' ἀφίνωνται δὲ ἐλεύθεροι οἱ σύλλογοι τῶν διδασκόντων νὰ εἰσάγουν εἰς τὰ σχολεῖα των τὸ κατὰ τὴν κρίσιν των καταλληλότερον. Ἐπὶ πλέον οἱ συγγραφεῖς ἐκτὸς τοῦ βραβείου νὰ ἔχουν καὶ ποσοστὰ ἐπὶ τῶν πωλουμένων βιβλίων των. Μὲ τὸ σύστημα τοῦτο, θὰ ἐπιβάλλωνται βαθμιαίως—καὶ δημοκρατικῶς—τὰ ἄριστα. Ἐπὶ πλέον θὰ διαγωνίζονται πολλοὶ συγγραφεῖς, ἀφοῦ ἡ πιθανότης ἐπιτυχίας δὲν θὰ εἶναι ὅπως σήμερον, *ἓνα* πρὸς εἴκοσι ἢ πρὸς πενήντα, ἀλλὰ *δέκα* καὶ περισσότερον. Ἐννοεῖται, τέλος, ὅτι βασικωτάτη προϋπόθεσις διὰ τὴν συγγραφὴν ἀρίστων βιβλίων εἶναι ἡ *παροχὴ εἰς τοὺς συγγραφεῖς ἐπαρκοῦς προθεσμίας*, (τοῦλάχιστον 18 μηνῶν).

★

Καὶ ἐρχόμεθα τώρα εἰς τὸ ζήτημα τῆς γλώσσης τῶν διδακτικῶν βιβλίων. Εἶναι βέβαιον, ὅτι, ἐνὸς τὸ ρεῦμα τοῦ συγχρονισμοῦ τῆς παιδείας ἔχει παρασύρει—καὶ δικαίως—τοὺς πάντας, δὲν ἔχομεν ἀκόμη προσέξει, ὅτι ἀποτελεῖ ἀντίφασιν πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ συγχρονισμοῦ τῆς παιδείας ἡ ἀδιαφορία μας διὰ τὸν συγχρονισμὸν τῆς γλώσσης τοῦ σχολείου. Φαντάζομαι, ὅτι ἡ ἀνάμνησις τῶν τρομερῶν «γλωσσικῶν ἀγώνων» τοῦ 1880-1920 ἐνεργεῖ ὑποσυνειδήτως ἴσως, ὡς τροχοπέδη εἰς τοὺς περισσότερους ἐκπαιδευτικούς, οἱ ὁποῖοι *φοβοῦνται* νὰ ὑποστηρίξουν καὶ νὰ ἐφαρμόσουν εἰς τὰ συγγράμματά των, μίαν *αἰσθητῶς ἀπλοποιημένην καθαρεύουσαν*. Καὶ ὁ φόβος περὶ ἐξάψεως νέων γλωσσικῶν πολέμων εἶναι ἀδικαιολόγητος. Πρῶτον, διότι σήμερον δὲν ὑπάρχουν πλέον οὔτε φανατικοὶ γλωσσαμύνητορες, τύπου Μιστριώτη, οὔτε «δημοτικιστᾶδες» τύπου Πάλλη καὶ λοιπῶν «Νουμαδικῶν». Δεύτερον, διότι εἰς τὴν πρᾶξιν *ἔχει ἤδη πραγματοποιηθῆ μία νέα γλωσσικὴ πραγματικότης*, ποὺ ἀποτελεῖ μεσότητα (4)

(3) Ἄρκετοὶ ἴσως σήμερα δὲν διανοήθησαν ἀκόμη ὅτι ἀπὸ τὰ κείμενα τοῦ Θουκυδίδη, Λεωκράτους, Ἰσοκράτους καὶ ἄλλων, ὅταν αὐτὰ ἐξεταστοῦν εὐρύτερα ἀλλὰ καὶ βαθύτερα, εἶναι δυνατὸν νὰ μάθῃ ὁ νέος πῶς πρέπει νὰ ὀργανώσῃ τὴν ζωὴν του, διὰ νὰ διαπρέψῃ εἰς τὸν ἐπιστημονικόν, οἰκονομικόν καὶ ἐπαγγελματικόν στίβον.

(4) Δὲν ἐξετάζω ἐδῶ κατὰ πόσον ἡ «μεσό-

μεταξὺ τῆς ἄλλοτε ὀρθοδόξου δημοτικῆς καὶ τῆς ὀρθοδόξου καθαρευούσης. Ἐμφανίζεται δὲ ὑπὸ δύο μορφάς: ἀφ' ἑνὸς ὡς νεοδημοτική, (ποὺ τόσον τὴν ὑπεστήριξε ὁ μακαρίτης Ἄχ. Τζαροτζανος), ἀφ' ἑτέρου δὲ ὡς ἀπλή (δημοτικίζουσα) καθαρεύουσα, ὅπως τὴν ἔγραφε κατὰ τὰ τελευταῖα του χρόνια ὁ Γ. Βλάχος ἢ σήμερον ὁ κ. Λαμπράκης καὶ ἄλλοι. Τρίτον, διότι ἀπὸ τοῦ 1945 καὶ ἐξῆς ἔγινε κοινὴ πίστις τῶν ἐπισήμων καὶ τοῦ λαοῦ *ἢ ἐπείγουσα ἀνάγκη ταχέως συγχρονισμοῦ μας εἰς ὅλα τὰ πεδία τῆς ζωῆς*, καὶ κανεὶς πλέον δὲν θίγεται οὔτε ὀργίζεται, ὅταν βλέπῃ συνεχεῖς ἀλλαγάς, ποὺ ὁ ὠφελιμιστικὸς χαρακτήρ των εἶναι προφανῆς⁽⁵⁾. Ἄφ' ἑτέρου οἱ ἀρμόδιοι πρέπει πολὺ νὰ προσέξουν, πόσον οὐσιαστικὸν στοιχεῖον τῆς καλῆς ποιότητος τοῦ διδακτικοῦ βιβλίου εἶναι—σήμερα—ἡ γλῶσσα. Σήμερον, ἢ χρῆσις ἀφ' ἑνὸς ἀρχαιωτέρων λέξεων, ἐκφράσεων, συντάξεων καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ ἀκαλλιέργητον καὶ συχνὰ ἐντελῶς ἄτεχνον καὶ στρυφνὸν ὕφος, ἀπωθεῖ τὸν μαθητὴν ἀπὸ τὸ βιβλίον. Ἐπι πλέον τὸν ὑποβάλλει εἰς διπλάσιον κόπον: Πρῶτον διὰ νὰ κάμῃ ἐνδομύχως—καὶ μηχανικῶς—μίαν «μετάφρασιν» τοῦ κειμένου τοῦ βιβλίου του, ἀπὸ τὴν καθαρεύουσαν εἰς τὴν γλῶσσαν ποὺ ὁμιλεῖ, καὶ δεύτερον διὰ νὰ κατανοήσῃ ἐκεῖνα ποὺ «μετέφρασε». Ἀφίνω τὴν χειροτέραν περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ μαθητὴς ἀγνοεῖ ἀρκετάς λέξεις τοῦ βιβλίου, ὅποτε ἡ μελέτη του γίνεται προβληματικὴ. Τὸ κακὸν δὲ γίνεται ἀκόμη μεγαλύτερον, ὅταν διδάσκονται εἰς τοὺς μαθητὰς οἱ τραγικοὶ ποιηταὶ μας, ὁ Ὅμηρος, οἱ λυρικοί. Εἰς μίαν ἐποχὴν ὅπου ποιήσις εἰς τὴν καθαρεύουσαν εἶναι κάτι τὸ ἀδιανόητον καὶ κωμικόν, γίνεται ἐξ ὑποχρέωσης, μίαν σχολαστικὴν μετάφρασις εἰς καθαρεύουσαν, ἢ ὅποια κυρι-

ολεκτικῶς *ἐξοντώνει* κάθε ἔγχοσ ποιήσεως καὶ ὠραιότητος ἀπὸ τὸ κείμενον. Καὶ τί εἶδους κατανόησιν καὶ θαυμασμόν πρὸς τὸν ἀρχαῖον πολιτισμόν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτύχωμεν μέσῳ τοιαύτης παρουσιάσεως τῶν ἀρχαίων⁽⁶⁾, ἐνῶ μία ἐπιμελημένη μετάφρασις εἰς ὠραίαν δημοτικὴν ὑπερέχει τεραστίως ἀπὸ τὴν ἀνιαρὰν καὶ ἀνυχολόγητον τῆς καθαρευούσης. Καὶ μολονότι ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ ἀρχαίου πρωτοτύπου, πάντως δίδει σαφῶς τὴν αἰσθησίν τοῦ ποιητικοῦ λόγου, ζωντανεῖ συναισθήματα καὶ πάθη, ἄρα συγκινεῖ τὸν μαθητὴν, ὅπως ἔχομεν ὅλοι διαπιστώσει.

Ἐπομένως: *Ἐπίστη πλέον ἢ σιγμῇ διὰ μίαν γενναίαν ἀπλοστευσίν τῆς γλώσσης τῶν διδακτικῶν βιβλίων*, ὥστε νὰ γίνῃ περισσότερον εὐχάριστος καὶ εὐκολονόητος. Δὲν δύναμαι, βέβαια, νὰ δώσω ἐδῶ κανόνας τῆς ἀπλοποιημένης αὐτῆς καθαρευούσης. Ἄπλως καὶ ἐνδεικτικῶς ἀναφέρω, ὅτι πρέπει ν' ἀποφεύγῃ συστηματικῶς τοὺς ἀρχαιωτέρους τύπους, τὰς δοτικάς, τὰς μακρὰς περιόδους μὲ τὸ πλῆθος τῶν ἀλληλοὑποτεταγμένων προτάσεων, τὰ ἄσκοπα ὑπέρβαρα, τὴν διὰστροφον σύνταξιν. Νὰ προτιμᾶται ὁ μικροπερίοδος λόγος καὶ ἡ σύνταξις νὰ πλησιάζῃ τὴν τῆς δημοτικῆς.

Πιστεύω, ὅτι, ὅταν ἐκπληρωθοῦν ἐν τῷ συνόλω των αἱ ἀνωτέρω προϋποθέσεις, θὰ ἔχομεν προσφέρει εἰς τοὺς Ἕλληνας μαθητὰς μόρφωσιν ἀρτιωτέραν, συγχρονισμένην, ἢ ὅποια θὰ τοὺς ἐξοπλίσῃ μὲ γνώσεις οὐσιαστικώτερας, χρησιμοτέρας πρακτικῶς, καὶ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο, *θὰ κινή ἐντονώτερον τὸ ἐνδιαφέρον των*. Διότι δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγῃ, ὅτι ἡ γενικῶς παρατηρουμένη σήμερον ἀδιαφορία τῶν νέων ἔναντι ἀρχαίων μαθημάτων, ὀφείλεται—σὺν τοῖς ἄλλοις—καὶ εἰς τὴν ἐντύπωσίν των, ὅτι αὐτὰ δὲν ἔχουν πρακτικὴν χρησιμότητα.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ-ΦΑΛΗΡΙΩΤΗΣ

της» αὐτὴ ὠφέλησεν ἢ ἔβλαψε τὸ μέλλον τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας καὶ γλώσσης.

(5) Ἡ ἱερότης τοῦ οικογενειακοῦ βίου εἶναι περισσότερο αἰσθητὴ ἀπὸ τὴν ἱερότητα τῆς γλώσσης. Καὶ ὅμως εἰς τὰ ἦθη τῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας ἔγιναν μεταπολεμικῶς μεγάλα (καὶ ὄχι πάντοτε ἐπιφελεῖς) ἀλλαγáι, χωρὶς νὰ γίνῃ καμία... ἐπανάστασις.

(6) Φυσικὰ γνωρίζω ὅτι πολλοὶ καθηγητὰι τολμοῦν, μετὰ τὴν «ἐπίσημον» μετάφρασιν, νὰ κάμνουν καὶ μίαν λογοτεχνικὴν, ἀλλ' ὁ χρόνος ὁ πολὺς διατίθεται διὰ τὴν ἐπίσημον μετάφρασιν.

ΠΩΣ ΒΛΕΠΕΙ Ο GUARDINI ΤΗ ΛΑΤΡΕΙΑ

Β'.

V. Μιά εύλογη άπορία πού προκύπτει έν σχέσει με τή λατρεία είναι ή διακήρυξι του Κυρίου ότι «έν πνεύματι και άληθεία δεί προσκυνείν» τόν Θεό. 'Η λατρεία όμως ή χριστιανική είναι γεμάτη τυπικές διατάξεις και λεπτομερείς πράξεις. Πώς συμβιβάζονται αυτά τά δύο; 'Εδώ άκριβώς προβάλλει ή ανάγκη του καθορισμού τής σχέσεως σώματος και πνεύματος. Και προβαίνει σ' αυτήν με έξαιρετική δξυδέρκεια ό συγγραφεύς μας.

Μερικοί, λέγει, δίνουν δευτερεύουσα σημασία στο σωματικό. Καταλήγουν έτσι σε μιάν άφηρημένην ευσέβεια. "Άλλοι πάλι παραδέχονται πως ύπάρχει μιá άλληλοδιδούσι στα δύο αυτά στοιχεία τής ύπαρξέως μας. Δυσκολεύονται όμως να βρούν τή διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στο σωματικό και πνευματικό. Τους λείπει ή ικανότητα να εκφράζουν με έξωτερικούς τύπους τό βάθος τους ή άντιστρόφως να μεταφέρουν τήν έσωτερική ζωή του άλλου διά μέσου αυτού του τύπου. Τους λείπει ή δυνατότης του συμβολισμού. Πώς όμως γεννιέται τό σύμβολο; 'Η άπάντησις είναι εύκολη. Το σύμβολο γεννιέται, όσες φορές τό πνευματικό βρίσκει τήν έκφρασι του στο σωματικό. 'Η μεταφορά όμως αυτή πρέπει να γίνεται κατά κάποια ουσιώδη έσωτερικήν αναγκαιότητα και όχι έξωτερικά, όπως π. χ. ή ζυγαριά συμβολίζει τή δικαιοσύνη. Το πραγματικό σύμβολο είναι έκφρασις ώρισμένης ψυχικής καταστάσεως, αλλά και πρέπει να αίρεται υπεράνω τής μερικής περιπτώσεως και να επενδύεται με ένα γενικώτερο μήνυμα σχετικό με τήν ανθρώπινη ψυχή και ζωή. Το σύμβολο ύπάρχει στην άλληλοδιδούσι του σωματικού και πνευματικού, αλλά τό πνευματικό επιβλέπει και έλέγχει, ώστε τά μέτρα και τά όρια κάθε πνευματικού περιεχομένου να

τηρούνται και σε κάθε πνευματικό περιεχόμενο να άντιστοιχί μιá προσδιωρισμένη έκφρασι. Τή δημιουργό δύναμι του συμβόλου τή βρίσκουμε στις ανθρώπινες σχέσεις, τους νόμους και τίς αρχές πού διέπουν τήν ανθρώπινη κοινωνικότητα (σύμβολα άγάτης, σεβασμού κλπ.).

Κατά παρόμοιον τρόπο γεννιώνται και τά θρησκευτικά σύμβολα και οι θρησκευτικές συμβολικές κινήσεις. Π. χ. ό καπνός του θυμιάματος καθώς άνεβαίνει, είναι προέκτασις των χειρών πού υψώνονται σε ικεσία και ή είκνησις τής φλόγας του κεριού πού καίει, ένσαρκώνει τήν ιδέα τής αυτοθούλου και ολοθέρουμ θυσίας.

Στή λατρεία όλα τά υλικά ύφίστανται μιá σύντηξι, ή όποία τά μεταβάλλει σε τύπους πνευματικούς. "Όποιος άποκτήση ζωντανή και έσωτερική πείρα τής λατρείας, μπορεί να καταλάβη τόν άπέραντο πλοΰτο πού ύποκρύπτεται π. χ. στη φυσική χειρονομία. 'Η χειρονομία χαρίζει στην άλήθεια δύναμι διεισδυτική πού δέν έχει ή γλώσσα και ή λέξις.

VI. Με ένα παράδοξο τίτλο «ή λατρεία σάν παιγνίδι» έξετάζει ένα σπουδαιότατο ζήτημα, πού άπασχολεί ιδιαίτερα τήν αισθητική. Είναι ή πρακτική σκοπιμότητα τής λατρείας. Το ζήτημα τό μελέτησε ιδιαίτερα ό Schiller έξετάζοντας τό παιδικό παιγνίδι. "Όσοι άσχολούνται με τήν αισθητική και τήν άγωγή τό ξέρουν αυτό. Το ίδιο πρόβλημα προβάλλει και στη λατρεία. Γι' αυτό αναγκάζεται ό Guardini να μās κάμη μιάν άνάλυσι πρώτα τής αρχής τής σκοπιμότητος προτου δώσει τήν άπάντησι.

'Η σκοπιμότης είναι ή αρχή τής τάξεως πού ύποτάσσει άντικείμενα και πράξεις σε άλλα άντικείμενα και πράξεις κατά τρόπον πού τά μèn να βρίσκουν τόν λόγον του είναι στα δέ. Το μέσον, τό ύποτεταγμένο άν-

τικείμενο, δὲν ἔχει λόγον καὶ νόημα καὶ ἀξία παρὰ μόνον ἐφόσον ἐξυπηρετεῖ τὸ σκοπὸ. Κάθε τι πὺν δὲν ἐξυπηρετεῖ τὸ σκοπὸ ἀμέσως θυσιάζεται ἀνοικτιρμόνως. Τοῦτο ἐπικρατεῖ, ἢ μᾶλλον, φαίνεται νὰ ἐπικρατῆ στὴν οἰκονομία, ὅπου τὰ πάντα κρίνονται μὲ τὸ πρῖσμα τῆς ὠφελιμότητος. Ἄλλα δὲν δικαιολογούνται ὅλες οἱ μορφές τῆς ζωῆς μὲ τὴν ἀρχὴ αὐτῆ. Π. χ. ποιὸν πρακτικὸ σκοπὸ ἐξυπηρετοῦν τὰ φύλλα τῶν φυτῶν μὲ τὸ Α σχῆμα τους καὶ τὸ Β χρῶμα τους; Γιατί ὅλη αὐτὴ ἡ ἀπέραντη ποικιλία τους; Τὸ κριτήριον τῆς ὠφελιμότητος εἶναι ἀνεπαρκές νὰ ἐξηγήσῃ τὸ πρακτικῶς ἀνώφελο στὴ φύσιν, ἀλλὰ καὶ στὸ ἴδιο τὸ κράτος καὶ τὴ μηχανικῆ.

Ἡ ἔννοια τῆς χρησιμότητος τοποθετεῖ τὸ κέντρο τοῦ βάρους τοῦ ἀντικειμένου ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του· τὸ θεωρεῖ σὰν σταθμὸ στὴν κίνησιν γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ. Τὸ ἀντικείμενο λοιπὸν εἶναι σὲ κάποιον βαθμὸ κατὰ τὴ διάρκειαν τῆς κινήσεως κάτι στὸ ὁποῖο ἀναπαύεται ὁ σκοπὸς του. Μερικὰ ἀντικείμενα δὲν εἶναι παρὰ σχεδὸν αὐτὸ· τὸ νόμμά τους τὸ ἐκπληρώνουν ὄχι μόνον ἐν ἀναφορᾷ πρὸς ξένα ἀντικείμενα, ἀλλὰ καὶ μόνο μὲ τὸ γεγονός πὸς εἶναι ὅ,τι εἶναι. Κενὰ ἀπὸ χρησιμότητα εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ νόημα. Χρησιμότης καὶ νόημα εἶναι δυὸ τύποι ὑπάρξεως σὲ ἓνα ὄν. Μὲ τὴν ὠφελιμότητα παρεμβάλλεται στὴν τάξιν πὺν τὸ ξεπερνᾶ. Μὲ τὸ νόημα ἀναπαύεται στὸν ἑαυτὸ του. Νόημα τοῦ ὄντος εἶναι τὸ ὅτι εἶναι, εἶναι ἀντανάκλασις τοῦ ἀπείρου Θεοῦ. Νόημα τοῦ ζῶντος εἶναι τὸ ὅτι ζῆ. Ἐκτελεῖ τὴν οὐσιώδη φύσιν του μὲ τὸ ὅτι ἀναπτύσσεται σὰν μιὰ φυσικὴ ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο ἰσχύει καὶ γιὰ τὴ φυσικὴ τάξιν καὶ γιὰ τὴν ζωὴν τοῦ πνεύματος. Ἡ ἐπιστήμη ἔχει πρακτικὸν τέλος; Ὁ πραγματισμὸς τῆς δίδει ἓνα τέλος: τὴν ἠθικοποίησιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἄλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει παραγνωρίζει τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς γνώσεως. Ἡ ἐπιστήμη δὲν ἔχει πρακτικὸς σκοποῦς, ἔχει νόημα πὺν ἀναπαύεται στὸν ἑαυτὸ του, τὸ ἀληθές. Ἡ νομοθετικὴ δραστηριότης τῆς βουλῆς ἔχει πρακτικὸς σκοποῦς, τὴν εὐημερίαν τοῦ κράτους. Ἡ ἐπιστήμη τοῦ δικαίου ζητεῖ τὸ ἀληθές μέσα στὸ δίκαιο. Κάθε ἀληθινὴ ἐ-

πιστήμη ὀδεύει στὴν οὐσία τῆς τῆ γνῶσιν καὶ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀληθινοῦ. Ἡ τέχνη δὲν γνωρίζει πρακτικὸς σκοποῦς. Τὸ νόημα τῆς εἶναι νὰ εἶναι *eut sit*) καὶ νὰ προβληθῆ τὸ ἐσωτερικὸ τῆς καλλιτεχνικῆς ψυχῆς σὲ μιὰ εἰλικρινῆ καὶ καθαρῆ μορφῆ. Τὸ ὠραῖο εἶναι *splendor veritatis*, εἶναι ἀκτινοβολία καὶ ἀπαύγασμα τοῦ ἀληθινοῦ. Ζωὴ πὺν περισφίγγεται ἀπ' τὸν κλοιὸ τοῦ ὠφελισμοῦ πεθαίνει. Πρακτικὸς σκοποῦς μέσα στὴν Ἐκκλησίαν, ἐπιδιώκει τὸ κανονικὸ δίκαιο. Ἡ λατρεία δὲν ἐπιδιώκει πρακτικὸς σκοποῦς. Μπορεῖ νὰ πραγματοποιοῦνται βέβαια ὀρισμένοι σκοποὶ (π. χ. ἀνάπτυξις τῆς πνευματικότητος τῶν πιστῶν κλπ.), ἀλλὰ ἡ λατρεία δὲν ἐπιδιώκει ἓνα συνειδητὸ σχέδιον ἠθικῆς προαγωγῆς τῶν πιστῶν. Τῆ διαφορά τῆ βλέπουμε συγκρίνοντας τὴ λατρεία μὲ εἰδικές παιδαγωγικές-λατρευτικές εὐκαιρίες ἐπὶ τούτῳ συντεταγμένες. Ἡ λατρεία δημιουργεῖ ἀτμόσφαιρα πνευματικῆς προαγωγῆς, χωρὶς νὰ τὸ ἐπιδιώκῃ συνειδητᾶ. Αὐτὸ ὅτι τὸ καταλάβουμε καλύτερα, ἂν συγκρίνομε τὴν ἐλεύθερον ζωὴν στὸ δάσος, πὺν ἔχει σὰν συνέπεια τὴν εὐρωστία καὶ ρώμην, μὲ τὴν ἀσκησι στὴν παλαιστρα, ὅπου τὸ πᾶν εἶναι ὑπολογισμένο καὶ ρυθμισμένο.

Ὁ πελώριος πλοῦτος τῆς λατρείας εἶναι ἀκατανόητος, ἂν ὑποταχθῆ στὸν ὠφελισμὸ. Ἡ λατρεία δὲν ἔχει ἄλλον σκοπὸν ἀπ' τὸν ἑαυτὸ τῆς. Ὁ κυριώτερος λόγος πὺν δὲν γνωρίζει σκοποῦς ἡ λατρεία, εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς εἶναι ὁ Θεὸς καὶ ὄχι ὁ ἄνθρωπος. Ὁ ἄνθρωπος κατευθύνεται πρὸς τὸ Θεὸ καὶ ὄχι πρὸς τὸν ἑαυτὸ του κατὰ τὴ θεία λατρεία. Κατεύθυνσις στὴ λατρεία εἶναι ἡ ἔνθερμη ζωὴ. Γι' αὐτὸ, ἐνῶ μορφώνει τὴν ψυχὴν, δὲν ἀσκεῖ ξηρὴν διδακτικὴν καὶ ἠθικὴν ἀγωγὴν.

Στὸν κόσμον αὐτὸ τὴν εἰκόνα τῆς ὑψίστης ἑλλείψεως σκοπῶν πρακτικῶν μᾶς δεῖχνη ἡ δημιουργία τοῦ καλλιτέχονος καὶ τὸ παιγνίδι τοῦ παιδιοῦ. Τὸ παιδι παίζοντας δὲν ἐπιδιώκει πρακτικὸς σκοποῦς. Παίζει γιατί εὐχαριστεῖται καὶ τίποτε ἄλλο. Ἐνῶ ὅμως στερεῖται πρακτικῆς ὠφελιμότητος τὸ πλῆθος τῶν κινήσεων καὶ τῶν λόγων του, ὅμως ὑπάρχει ἓνα βαθύτατο νόημα σ' ὅλα αὐτά: Ἡ ὑπαρξις. Ἐπειδὴ εἰ-

να ἀνιδιοτελής ἡ ἐκδήλωσις τῆς ζωῆς στὸ παιγνίδι, γι' αὐτὸ ἡ ἔκφρασις τῆς εἶναι ρυθμική, ἄρμονική, αὐθόρμητη ἐξωτερικῶς.

Ἡ ζωὴ ξετυλίγεται. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει μπροστά του ὄ,τι θέλει καὶ ὀφείλει νὰ εἶναι. Προσπαθώντας νὰ ἀποκτήσῃ τὸ ἰδεῶδες αὐτὸ συνειδητοποιεῖ τὴν ἀντίστασι τῆς ζωῆς. Τότε ἐννοεῖ πόσο δύσκολο εἶναι νὰ εἶναι ὄ,τι ὀφείλει καὶ πρέπει. Τὴν σύγκρουσι ἀνάμεσα στὴν πραγματικότητα καὶ τὸν ἰδεῶδη σκοπὸ θὰ προσπαθήσῃ νὰ τὴ λύσῃ στὸ βασίλειο τοῦ μὴ πραγματικοῦ, τῆς φαντασίας, δηλαδὴ στὴν τέχνη. Ἡ τέχνη δὲν ἀποτελεῖ παρὰ μιὰ ἐξωτερικεύουσι τοῦ ὄνειρου τοῦ καλλιτέχνη καὶ τῆς ἀλήθειας. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὸ θεατῆ. Ἀποκτᾶ συνείδησι τοῦ καλλιτέρου μέσα του. Δὲν ζητάει οὔτε διδασκαλία οὔτε οἰκοδομή.

Ὅ,τι ὑπάρχει στὴν λατρεία, τὸ καταλαμβάνει καλὰ ἐκεῖνος πὺ ἐνοιῶσε τί σημαίνει τέχνη καὶ παιδιὰ. Ζωὴ λειτουργικὴ σημαίνει στὸ τέλος νὰ γίνῃ ὁ καθένας ἕνα ζωντανὸ καλλιτέχνημα στὰ μάτια τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀπάρνησις τοῦ ὀφελιμισμού καὶ ἡ μεταβολὴ τοῦ πιστοῦ σὲ παιδί πὺ παίζει, τὸν κάμνει νὰ μοιάζῃ μὲ τὸ Δαβὶδ πὺ ἔπαιζε πρὸ τῆς κιθωτοῦ τῆς Διαθήκης. Βέβαια οἱ σοφοὶ καὶ οἱ συνετοὶ τοῦ κόσμου αὐτοῦ θὰ εἰρωνευθοῦν τὸν πιστὸ γιατί δὲν γνωρίζουν πῶς τὸ παιγνίδι καὶ τοὺς λείπει πῶς ἡ πλαστικότης καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς νεότητος. Ἄλλὰ μήπως καὶ ἡ Μελχὸδ δὲν περιγελοῦσε τὸ Δαβὶδ; Ὁ πιστὸς πρέπει νὰ μάθῃ νὰ μὴ θέλῃ πάντα κάτι, νὰ περιμένῃ κάτι, νὰ ἐκπληρώνῃ κάτι. Πρέπει νὰ ὑποτάσσεται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ κάμνοντας μὲ ἐλευθερία, μὲ ὁμορφιὰ καὶ ἄγρια εὐθυμία τὴ λατρεία πὺ ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς κανόνισε. Στὸ τέλος τῆς ἀναλύσεως τί θὰ εἶναι ἡ αἰωνιότης, παρὰ παιγνίδι; Καὶ ὅποιος δὲν τὸ κατάλαβε αὐτὸ θὰ καταλάβῃ ἄρα γε πῶς θὰ εἶναι ἡ αἰωνιότης ἕνας ἀσίγαστος αἶνος τοῦ Θεοῦ; Σὲ μερικὲς βιαστικὲς καὶ πρακτικὲς φύσεις δὲν θὰ φαίνεται ἡ αἰωνιότης αὐτὴ πληκτικὴ καὶ κούφια;

VII. Ἐδῶ ὅμως προβάλλει ἕνας κίνδυνος. Νὰ βλέπουμε τὴ λατρεία μὲ τὸ πρῶσιμα τῆς αἰσθητικῆς καὶ τῆς ὠραιότητος. Πρέπει νὰ ἀνακαλύψουμε τὸ σοβαρὸ

βάθος τῆς λατρείας πὺ ὡστόσο ὁ ἀπλὸς καὶ βασανισμένος ἄνθρωπος τὸ ἀνακαλύπτει καταφεύγοντας στὸ ναὸ. Γιὰ νὰ προχωρήσουμε ὅμως στὸ βάθος τῆς λατρείας εἶναι ἀνάγκη νὰ καθορίσουμε τὴ σημασία τοῦ ὠραίου στὴ λατρεία. Σ' αὐτὸ μᾶς χειραγωγεῖ ὁ Guardini μὲ θαυμάσια καὶ λεπτὴ δεξιότητα. Στὴν ἀρχὴ κάμνει μιὰ παρέκβασι.

Ἡ Ἐκκλησία παρουσιάζεται σὰν μιὰ συνολικὴ ζωὴ ἐν δράσει, πὺ ἀποβλέπει σὲ κάποιον σκοπὸ. Ἡ ἐνότης τῶν ἐπὶ μέρους δράσεων προϋποθέτει μιὰ δύναμι. Χωρὶς τὴ δύναμι αὐτὴ ἡ κοινότης θὰ μετέπιπε σὲ κενὸ σχῆμα. Ὅ,τι εἶναι ἡ δύναμις σὲ μιὰ ζωὴ δράσεως, εἶναι τὸ ὠραῖο μέσα στὴν ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ δὲν ἔχει μόνον σκοπούς. Ἐπαναπαύεται καὶ στὸν ἑαυτὸ τῆς. Εἶναι ἡ ζωὴ πὺ ἔγινε τέχνη, ὅπως ἡ λατρεία. Ὁ καθαρὸς ρασιοναλισμὸς πὺ ἐπιδιώκει παντοῦ σκοπούς θετικὸς καθιστᾶ ἀνοῦσια τὴ ζωὴ. Καὶ ὅμως καὶ ἡ ἐπικίνδυνη μαγεία τῆς τέχνης δὲν εἶναι δυνατόν, παρὰ νὰ θρασθῆ ἀπὸ κείνον πὺ διεισδύει στὸ βάθος τῆς καὶ στὴν πλήρη γνῶσι τοῦ νοήματός τῆς. Ποιὰ εἶναι ὅμως ἡ ἀρχή, ἀπ' ὅπου ἀντλεῖ τὴ νομιμότητά τῆς μιὰ πνευματικὴ ἀξία, ὅπως ἡ τέχνη; Τὴν νομιμότητά τῆς τὴν ὀφείλει στὸν ἑαυτὸ τῆς ἢ σὲ ἄλλη ἀξία πὺ εἶναι ὑποτεταγμένη; Τὸ ζήτημα αὐτὸ θέτει ἕνα ἄλλο ζήτημα: Ποιὰ θέσι ἔχει μιὰ ἀξία ἀνάμεσα στὶς ἄλλες; Ἐδῶ ὑπάρχουν δυὸ περιπτώσεις: Ἄν εἶναι οἱ ἀξίες αὐτοαξίες καὶ ἂν ὑπάρχῃ μεταξὺ τους μιὰ ἱεράρχησι.

Τὸ ἀληθινὸ, τὸ δίκαιο, τὸ ὠραῖο ἔχουν τὴν ἀξία τους σὰν τέτοια. Τὴν ἀντλοῦν ἀπ' τὸν ἑαυτὸ τους. Καὶ ἡ πῶς ἀληθινὴ καὶ βαθειὰ διάθεσις τοῦ γλύπτου δὲν μπορεῖ νὰ προσδώσῃ ἀξία στὸ ἄγαλμα πὺ δὲν κατέχει πλαστικὴ ἀξία. Τὸ ὠραῖο εἶναι ἀνεξάρτητο ἀπ' τὸ ἀληθινὸ. Ἐνα ἀντικείμενο εἶναι ὠραῖο, ὅταν ἡ οὐσία του καὶ ἡ βαθύτερη σημασία του ἐκδηλώνονται στὸ εἶναι του. Ἄλλὰ τότε ἔχουμε μιὰ ἔκφρασι τῆς ἀλήθειας τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς σὲ ὄ,τι φαίνεται ἐξωτερικῶς πὺ εἶναι ἡ ὠραιότης. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει pulchritudo est splendor veritatis, est species boni.

Εἶναι ἀπαύγασμα τοῦ ἀληθινοῦ τὸ ὠραῖο. Εἶναι μορφή τοῦ ἀγαθοῦ. Αὐτὸ μᾶς ὀδηγεῖ στοῦ συμπέρασμα πὼς οἱ ἀξίες εἶναι μὲν αὐτόνομες, ἀλλὰ ὑπάρχει μιὰ ιερὰρχησι μεταξὺ τους μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸ ἀληθινό. Τὸ ὠραῖο προϋποθέτει τὸ ἀληθινό, ὅ,τι ὑπάρχει στοῦ βάθος τοῦ καλλιτέχνη.

Ἄλλὰ ἀλήθεια δὲν σημαίνει μιὰ νεκρὴ ἔννοια, χωρισμένη ἀπ' τὴ ζωή. Τὸ ἀληθινὸ ἐκδηλώνεται σὲ μιὰ στιγμή σὰν ὠραῖο. Τότε μόνον κατανοεῖται ἡ οὐσία τοῦ ὠραίου, ὅταν ὑπάρξει ἡ τάξις: ἀληθινό-ὠραῖο. Ἐπικίνδυνη εἶναι ἡ ἀντιστροφή. Ἐχουμε τὴν αἰσθητικὴ ἀντίληψη τῆς ζωῆς ποὺ μπορεῖ νὰ καταλήξει σὲ αἰσθησιασμὸ ἢ ὠραιοπάθεια (esthéticisme). Ἐχουμε τότε ἕνα ξεγλύστρημα ἀπ' τὸ τί στοῦ πῶς, ἀπ' τὴ σοβαρότητα τῆς ἀλήθειας καὶ τοὺς ἀλύγιστους ἠθικοὺς νόμους στοῦ τύπου καὶ τὴν ἔκφρασι, στὴ μορφή. Ὅσα συνιστοῦν τὸν ἄνθρωπο (γνώσι, δίκαιο, πόνος, ἰδεῶδες κλπ.) φεύγονται καὶ μένει ὁ τύπος καὶ τὸ σχῆμα, ἕνα πῶς χωρὶς τὸ τί, μιὰ ἀνταύγεια χωρὶς φλόγα, μιὰ πρᾶξις ποὺ δὲν ζῆ μέσα της μιὰ δύναμι. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ ὠραίου. Ἡ ὠραιοπάθεια στοῦ βάθος της εἶναι αἰσχροή. Διότι κάθε ἀληθινὴ ὁμορφιά εἶναι ἀγνή. Ὅποιος θέλει νὰ ζῆσῃ ἐν ὠραιότητι πρέπει νὰναὶ ἀληθινὸς καὶ καλός. Τότε θὰ εἶναι ἡ ζωὴ του αὐτόματα ὠραία, ὅπως λάμπει τὸ φῶς, μόλις ἀνάψη ἡ φλόγα. Ὅποιος ζητεῖ τὸ ὠραῖο κατ' ἀρχήν, θὰ πάθῃ ὅ,τι ἡ ψευδικὴ Hedda Gabler: ἡ περιπέτεια τελειώνει στὴν ἀηδία. Ὅποιος θέλει νὰ κατανοήσῃ τὴν ὁμορφιά πρέπει νὰ εἰσδύσῃ στοῦ βάθος της. Ἄλλοιῶς δὲν καταλαβαίνει τίποτε. Ἡ ὁμορφιά ποὺ ἀντιμετωπίζεται μόνον σὰν ὁμορφιά στοῦ τέλος μᾶς ξεγλιστροῦ. Ὅποιος ζητεῖ τὴν ἀλήθεια ζητεῖ καὶ τὸ ὠραῖο. Ἄν αὐτὸ δὲν τὸ καταλάβουμε, τότε κινδυνεύει ἡ λατρεία νὰ καταλήξῃ στὴν ὠραιοπάθεια καὶ ἐξεντελισθῇ, ἀφοῦ καὶ πάλι μετατραπῆ σὲ σπήλαιο ληστῶν.

Ἡ λατρεία δὲν γίνεται γιὰ νὰχουμε ὠραῖες κινήσεις, ζωγραφικὴ, ἀρχιτεκτονικὴ ἢ μουσικὴ. Πηγάζει ἀπ' τὸν πόθο τῆς σωτηρίας. Ἐκφρασις αὐτοῦ τοῦ ἀληθινοῦ ἔσωτερικοῦ πόθου ἀποτελεῖ καὶ ἡ ὁμορφιά τῆς λατρείας. Ὅταν ἔτσι γίνεται ἡ λα-

τρεία, αὐτόματα ἔχουμε τὴν ὁμορφιά της μπροστά μας.

VIII. Ποιὰ ὁμως εἶναι τότε ἡ σχέση τῆς λατρείας μὲ τὴ ζωή; Τὰ προβλήματα τῆς ἀπαιτοῦν κόπο, χρόνο, ἀπασχόλησι γιὰ νὰ λυθοῦν. Ἡ λατρεία μᾶς ἀπομακρύνει ἀπ' τὴ ζωή. Δὲν μᾶς προσφέρει λύσεις. Αὐτὸ θὰ πῆ ἕνας ἐπιτόλαιος παρατηρητής. Ὅμως ἡ ἀλήθεια εἶναι ἄλλη. Γιὰ νὰ τὴ βροῦμε πρέπει νὰ ἐξετάσουμε, λέει ὁ Guardini, τὴ σχέση ἀλήθειας καὶ ἠθικῆς, τὴν ὁποία ἐπιχειρεῖ νὰ καθορίσῃ.

Σήμερα εἶναι ἀλήθεια πῶς μᾶς μιλάει πὺ πολλὴ ἡ δρᾶσις παρὰ ἡ γνώσις. Ἡ ἐπιστήμη στὴν ὑπηρεσία τῆς δράσεως. Ὁ Κάντ παρουσίασε τὸ πρᾶγμα ἐπιστημονικά. Δίπλα στὴν τάξι τῆς παραστάσεως ἔβαλε τὴν τάξι τῆς πραγματικότητος, τῆς ἐλευθερίας, ὅπου δρᾶ ἡ βούλησι. Ὁ Θεὸς καὶ ἡ ψυχὴ γι' αὐτὸν εἶναι αἰτήματα τοῦ βουλευτικοῦ, τοῦ πρακτικοῦ λόγου. Ἐτσι ἔχουμε τὸ πρωτεῖον τοῦ ἤθους ἐναντι τοῦ λόγου. Ἄπ' ἐδῶ ἀρχίζει ἡ γραμμὴ τῆς ἐξελίξεως ποὺ βροῖσκει τὴν πὺ σκληρῆς τῆς ἔκφρασι στοῦ Νίτσε μὲ τὴ «θέλησι δυνάμεως». Ἐτσι ἐγκαθιδρύεται ὁ πραγματισμὸς ὅπου ἡ ἀλήθεια δὲν εἶναι αὐτόνομη ἀξία, ἀλλὰ ἡ νοητικὴ ἔκφρασι τῆς ἰκανότητος νὰ βοηθῆ στὴν ἐνεργὸ κίνησι τῆς ζωῆς. Γιὰ τὴ φιλοσοφία αὐτὴ ἡ ἀλήθεια ἀνάγεται σὲ ἕνα ἠθικὸ γεγονός, σὲ μιὰ ζωτικὴ πρᾶξι. Αὐτὸ ἐπηρεάσε καὶ πολλοὺς χριστιανούς. Ἄλλὰ ἡ θρησκεία λέγει: τὸ ἀγαθὸ κάθε ἐποχῆς μπορεῖ νὰ βροῖ τὴν πληρότητά του στὴ θρησκεία ποὺ εἶναι ἡ ἀλήθεια, ποὺ εἶναι ἰκανὴ νὰναὶ τὸ πᾶν γιὰ ὅλους. Τὸ πρωτεῖο τῆς θελήσεως ἐπὶ τῆς γνώσεως ἀντιτίθεται βαθειά στὴν οὐσία τοῦ Χριστιανισμοῦ, γιὰ τὸ τέλος ἡ ἀλήθεια γλιστροῦ ἀπ' τὴν ἀντικειμενικὴ τῆς στερεότητα στὴν ὑγρὴ κινητικότητα τοῦ ὑποκειμενισμοῦ. Ἡ ἀλήθεια τῆς πίστεως δοκιμάζεται ἀπ' τὴν ὀρθότητα τῆς πράξεως. Ἄλλὰ ἔτσι, ὅταν διακόπτεται ἡ ἐπαφὴ τῆς ἀληθινῆς γνώσεως μὲ τὴ ζωή, ἡ ζωὴ γίνεται ἰσοπέδου καὶ πὺ γήϊνη. Αὐτὸ ὁμως εἶναι ἀντιφυσικὸ, ἀντιτίθεται στοὺς νόμους τῆς ψυχῆς. Καὶ σ' αὐτὸ πρέπει νὰ ἀνακαλύψουμε τὴ φοβερὴ κατάθλιψι τῆς ἐποχῆς μας. Ἐτσι ὁμως καταλήγουμε στοῦ φρουστικὸ «ἐν ἀρχῇ

ἦν ἡ πρᾶξις» ἀντί τοῦ «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος» καί ὅταν τὸ κέντρο τοῦ βάρους πέφτη στή θέλησι, ἀφεύκτως καταλήγουμε στὸν ἀνθρωποκεντρισμό. Ἄλλὰ ἡ θέλησις ἐνεργεῖ μόνον. Ἡ θέλησις δὲν βλέπει. Ἡ θέλησις χρειάζεται τὸ φῶς τῆς ἀλήθειας.

Ἡ Ἐκκλησία ἀντιτίθεται στὸν κόσμο αὐτόν. Τὸ δόγμα εἶναι ἡ ἀναντίρροπη ἀλήθεια καὶ εἶναι ἀνεξάρτητο ἀπ' τὴν πρᾶξι. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ἀλήθεια, διότι εἶναι ἀλήθεια. Ἡ ἀλήθεια δὲν ἔχει ἀνάγκη τῆς ὑποστηρίξεως τῆς θελήσεως. Ἡ θέλησις πρέπει νὰ ὁμολογήσῃ τὴν τυφλότητά της ταπεινά. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ γίνῃ καμμία παρανόησις. Ὁ λόγος ἔχει τὸ πρωτεῖο ἀπὸ ἄποψι σειρᾶς καὶ ὄχι ἀξίας. Γνωσι, θέλησι, ὠραῖο, ἦθος, ἔχουν ἀξία. Ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶναι ἀξία ὀδηγητική. Τὸ πρωτεῖο τὸ ἔχει ὄχι τὸ ἐνεργεῖν, ἀλλὰ τὸ εἶναι. Τὸ εἶναι ποῦ οἱ ρίζες του εἰσδύουν βαθύτατα στὴν αἰωνιότητα. Ἀλλὰ τὸ ἔσχατο πρωτεῖο δὲν πρέπει νὰ ἀπονεμηθῇ στὴν ἀγάπη; Τὸ ἦθος δὲν μπορεῖ νᾶναι ἡ προστακτικὴ τοῦ Κάντ. Στὸ τέλος μένει ἂν τὸ ὄν προσφέρεται στὸ βλέμμα μας σὰν ἓνα ἔσχατο παγετώδες ὄριο ἢ ἂν εἶναι ὑπέρομη ἀγάπη, ὅπου τὸ ἀδύνατο γίνεται δυνατὸ καὶ ὅπου παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα στηρίζεται ἡ ἀνθρώπινη ἐλπίδα. Τὸ πρωτεῖο ἀνήκει στὴν ἀλήθεια ἐν ἀγάπῃ. Τὸ ἀνθρώπινο ὄν ἔχει ἀνάγκη στηρίγματος ποῦ νὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ ἀνυψῶνεται πάρα πάνω ἀπ' τὸν ἑαυτό του. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ἐκείνη ποῦ τοῦ δίνει τὴ δυνατότητα τῆς αὐτοῦπερβάσεως. Ἡ πρώτη οὐσιώδης ἐσωτερικὴ ἀρχὴ τῆς ζωῆς εἶναι ἡ θεωρία. Ἡ δραστηκὴ ὁρμὴ τῆς θελήσεως ἀναπαύεται σὲ μιὰ σιωπηλὴ βαθύτητα, ποῦ ἀποβλέπει στὴν αἰώνια καὶ ἀμετάβλητον ἀλήθεια. Στὴ λατρεία ὁ λόγος ἔχει τὸ πρωτεῖο. Ὁ ζῶν Λόγος, ὁ Λό-

γος τοῦ Πατρός. Ἄπ' αὐτὸν πηγάζει ἡ θαυμαστὴ γαλήνη, ἡ βαθειὰ εἰρήνη. Ἄπ' αὐτὸν προέρχεται ἡ φαινομενικὴ ἀπορρόφηση ἀπ' τὴ θεωρία καὶ ἡ φαινομενικὴ παραγνώρισι τῶν μικρῶν ἀθλιότητων τῆς ζωῆς. Ἄπ' ἐδῶ προέρχεται ἡ ἔλλειψις ἐνδιαφέροντος γιὰ κάθε ἄμεση προσπάθεια «ἀγωγῆς» καὶ ἠθικῆς διδασκαλίας μέσω τῆς λατρείας.

Ἐνῶ ὅμως φαίνεται ἡ λατρεία πὸς μόνον γιὰ τὸν οὐρανὸ μιλάει, φαινομενικὰ μόνον ἀδιαφορεῖ γιὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ λατρεία δίνει δύναμι, ἐσωτερικὴ γαλήνη καὶ ἰσορροπία, ὑπερφυσικὴ ὑγεία γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ κανεὶς μὲ ἄλλο θάρρος καὶ ἄλλη δύναμι τὴ ζωὴ μὲ ὅλα τὰ ἀπροσδόκητα καὶ τὶς ἐκπλήξεις της, μὲ ὅλους τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὶς δυσκολίες της.

Ἐδῶ τελειώνουν οἱ σκέψεις τοῦ Guerdini. Ἀνεξάρτητα ἀπ' τὶς ἐπιφυλάξεις σὲ ὠρισμένα σημεῖα ποῦ εἶναι δυνατόν νὰ διατυπωθοῦν ἀπὸ ὀρθόδοξη θεολογικὴ πλευρὰ, εἶναι ἀναμφισβήτητα πολυτιμότερη ἢ προσφορά τοῦ στὸ σύγχρονο ἀνθρώπου καὶ ἰδιαίτερα στὸ σύγχρονο σκεπτόμενο χριστιανό. Μᾶς ὀδηγεῖ σὲ περιοχὲς ποῦ τὸ δικό μας πνεῦμα δὲν τὶς εἶχε ἐξερευνήσει ἢ ἀδυνατοῦσε νὰ τὸ κάμῃ. Φανερώνοντάς μας μερικὲς ἄγνωστες πλευρὲς τῆς λατρείας μας μᾶς βάζει σὲ σκέψεις. Μᾶς καλεῖ νὰ συνειδητοποιήσουμε τὸν τεράστιο πλοῦτο τῆς λατρείας. Ἀλήθεια. Θάταν ἀλλοιωτικὸς ὁ Χριστιανισμὸς μας, ἂν ζούσαμε πῶς βαθειὰ καὶ πῶς πλατεῖα τὴ λατρεία μας. Θὰ εἶχε τὸ λειτουργικὸ βάθος ποῦ τοῦ λείπει.

Σ. ΒΙΤΤΗΣ

ΜΕΤΑΔΟΣΗ

Χωματένια στάμνα, σκεῦος κεραμέως, φέρνει
ἢ παιδοῦλα στ' ἅγιο Σου Τραπέζι κι' ὅλη τρέμει.
Ἄκρατο σπιθοβολᾶ κρασί καὶ στραφταλίζει
στ' ἀσημένιο Σου ποτήρι μέσα' κι' ὅπως γέρνει
στὸ χωμάτινο σταμνὶ σταλάζει, τὸ ραγίζει!

Ε. ΜΑΪΝΑΣ

Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΤΟΥ ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΡΩΣΙΑΝ

(Υπό τὸν ἀνωτέρω τίτλον ἐδημοσιεύθη ἄρθρον εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 9 τεύχος Αὐγούστου-Ὀκτωβρίου 1959 τοῦ Bulletin de la Commission Internationale de Juristes Genève, Suisse. Ἐκρίναμεν καλὸν νὰ μεταφέρωμεν ἐδῶ, διὰ τοὺς ἀγαγνώστας τῶν «Ἀκτίων», τὰ σπουδαιότερα σημεῖα ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ).

Ἄλλος ὁ κόσμος παρακολουθεῖ μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον πᾶν ὅ,τι συμβαίνει εἰς τὴν ἀχανῆ αὐτὴν χώραν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπεκράτησε καὶ ἔχει τὸ κέντρον τοῦ ὀ διεθνῆς κομμουνισμός. Κυρίως αἱ σκέψεις τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων στρέφονται εἰς τὰς δεσμεύσεις τῆς ἐλευθερίας, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἐπιβληθῆ εἰς τὸν ρωσικὸν λαὸν καὶ εἰς τὴν ἀποδέσμευσιν αὐτοῦ, εἰς τὴν ἀπόκτησιν ὑπὸ κάθε πολίτῳ τῶν στοιχειωδῶν δικαιομάτων. Τὸ ποινικὸν δίκαιον, οὐσιαστικὸν καὶ δικονομικόν, ἔχει μεγάλην σημασίαν διὰ κάθε πολίτην ἑνὸς κράτους, καὶ διότι τείνει εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς ἐγκληματικότητος, διὰ τῆς ἐξιχνιάσεως τῶν ἐγκλημάτων καὶ κολασμοῦ τῶν ἐγκληματιῶν, ἀλλὰ καὶ διότι—τοῦτο ἐνδιαφέρει ἰδιαιτέρως κάθε πολίτην—παρέχει εἰς τὸν πολίτην τὸ δικαίωμα τῆς ὑπερασπίσεώς του ἐναντίον πάσης κατηγορίας ὀποθενδήποτε προερχομένης καὶ ἐναντίον τῆς αὐθαιρεσίας τῶν δικαστῶν ἢ καὶ τῆς ἐν γένει κρατικῆς ἐξουσίας. Τὸ δικαίωμα αὐτὸ τῆς ὑπερασπίσεως ἐξασφαλίζεται καὶ διὰ διατάξεων τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου καὶ διὰ δι' ὀρισμένων γενικῶν ἀρχῶν. Ἐπειδὴ αἱ τροποποιήσεις τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσιν ἔχουν σχέσιν μὲ τὸ δικαίωμα αὐτὸ τῆς ὑπερασπίσεως τοῦ πολίτου, δι' αὐτὸ καὶ εἶναι ἄξια μνείας.

Αἱ τροποποιήσεις αὐταὶ ἐψηφίσθησαν κατὰ τὸ συνέδριον τῆς 22-25 Δεκεμβρίου 1958 τοῦ Ἀνωτάτου Σοβιέτ. Διὰ πρώτην φορὰν ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν σχέδια τῶν νέων νόμων ἐδημοσιεύθησαν πρὸ ἑξ μηνῶν καὶ ἔγιναν ἀντικείμενον ζῶντων συζητήσεων μεταξὺ τῶν Ρώσων νομικῶν. Ἐκ τῶν συζητήσεων αὐτῶν ἀπεδείχθη διαφορὰ γνώμων καὶ τάσεων μεταξὺ αὐτῶν.

Χαρακτηριστικὰ σημεῖα τῆς ἀναθεωρήσεως.

1. Ἐπ' ἀνοδος εἰς τὴν ἀρχὴν «nullum crimen, nulla poena sine lege», ἡ ὁποία περιέχεται εἰς τὰ ἄρθρα 3, 4 καὶ 6 ἐτῶν γενικῶν ἀρχῶν τοῦ νέου Ποινικοῦ Κώδικος. Ἐνῶ μέχρι τότε γενικῶς καὶ ἀόριστως πᾶσα πρᾶξις «κοινωνικῶς ἐπικίνδυνος» ἐθεωρεῖτο ὡς ἐγκλημα, τώρα ἀπαιτεῖται ἡ ρητὴ ἀναγραφὴ καὶ ἀπαγόρευσις τῆς πράξεως αὐτῆς εἰς τὸν Ποινικὸν Νόμον.

2. Στενῶς συνδεδεμένη πρὸς τὴν προηγουμένην ἐνδιαφέρουσαν καινοτομίαν εἶναι ἡ ἐγκατάλειψις τῆς ἐγκληματικότητος κατ' ἀναλογίαν. Ὁ Μ. Poliansky, πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς κωδικοποιήσεως διεκήρυξε σχετικῶς: «Τὰ Σοβιετικὰ δικαστήρια δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ ἐφαρμόσουν τὸν κανόνα τῆς ἀναλογίας εἰς τὸ ποινικὸν δίκαιον, δηλαδὴ νὰ ἀπαγγείλουν καταδικὰς διὰ πράξεις μὴ προσδιορισμένας ἐπακριβῶς ὑπὸ τοῦ Ποινικοῦ Νόμου»⁽¹⁾. Εἶναι ἀληθές, παρατηρεῖ ὁ ἀρθρογράφος, ὅτι τοῦναντίον ὁ τόσον ἀόριστος ὅρος «κοινωνικῶς ἐπικίνδυνος» διετηρήθη. Τὸ ἄρθρον ὅμως 7 περιέχει μίαν διάταξιν κατὰ τὴν ὁποίαν μία πρᾶξις «κοινωνικῶς ἐπικίνδυνος» δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐγκλημα καὶ ἐπομένως νὰ τιμωρηθῆ παρὰ μόνον ἐὰν ἀναφέρεται ρητῶς ὡς τοιαύτη ὑπὸ τοῦ νόμου.

Ἐπίσης ὁ γενικὸς ὅρος «ἐγκλήματα ἀντιεπαναστατικά», ὁ ὁποῖος ὑπῆρχε προηγουμένως εἰς τὰ ἄρθρα 58.1 καὶ 59.1 τοῦ Ποινικοῦ Σοβιετικοῦ Κώδικος ἀηλείφθη καὶ αἱ τιμωρητέαι πράξεις προσ-

(1) Izvestia, 26 Decembre 1958.

διορίζονται ἐκάστη κερχωρισμένως.

3. Ὁ νέος Ποινικὸς Σοβιετικὸς Κώδιξ περιέχει, διὰ πρώτην φοράν, εἰς τὸ ἄρθρον 6, διατάξιν ἀπαγορεύουσαν τὴν ἀναδρομικὴν ἰσχὺν τῶν ποινικῶν νόμων, ἐκτὸς ἐὰν οὗτοι εἶναι πλέον εὐνοϊκοὶ διὰ τὸν ἐγκληματίαν.

Καὶ αἱ τρεῖς ὡς ἄνω τροποποιήσεις ἔχουν μεγίστην σημασίαν διὰ τὴν προστασίαν τοῦ πολίτου ἔναντι τῆς αὐθαιρεσίας τῶν δικαστῶν καὶ τῆς κρατικῆς ἐξουσίας. Τὴν σημασίαν αὐτὴν ἔννοοῦν οἱ νομικοὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπεξηγήσεως. Διὰ τοὺς μὴ νομικοὺς ὅμως τονίζεται ὅτι, ἐὰν δὲν ἰσχύη ἡ ἐν § 1 ἀρχὴ «nullum crimen, nulla poena, sine lege» καὶ ἰσχύουν γενικοὶ καὶ ἀόριστοι ὅροι «κοινωνικῶς ἐπικίνδυνος» καὶ «ἐγκλήματα ἀντιεπαναστατικά» τότε οἰαδήποτε πράξεις τοῦ πολίτου θὰ δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἐγκλημα, ἐφ' ὅσον πολιτικὰ κριτήρια τὴν θεωροῦν ὡς «κοινωνικῶς ἐπικίνδυνον» κλπ. καὶ νὰ ὀδηγηθῇ ὁ δράστης εἰς τὸ δικαστήριον καὶ τὴν φυλακὴν. Ἡ ἰδία ἀβεβαιότης διὰ τὸ ἐὰν οἰαδήποτε πράξις ἀποτελῇ ἐγκλημα, ὑπάρχει καὶ ὅταν ἰσχύσῃ ἡ κατ' ἀναλογίαν ἐγκληματικότης, δηλαδή πράξεις παρεμφερεῖς νὰ θεωροῦνται ὡς ἐγκλήματα. Καὶ ἂν δι' οἰοῦδηποτε νόμου τῆς πολιτείας δύνανται πράξεις τοῦ παρελθόντος νὰ χαρακτηρισθῶν ὡς ἐγκλήματα ἢ ὡς βαρύτερα παρ' ὅ,τι ἔθεωροῦντο ὑπὸ τοῦ κατὰ τὴν διάταξιν ἰσχύοντος νόμου, ἀντιλαμβανόμεθα πάλιν ποία ἔλλειψις ἀσφαλείας ὑπάρχει.

4. Σοβαρωτάτην τροποποίησιν ἀποτελεῖ ἡ διατάξις τοῦ ἄρθρου 3.2 κατὰ τὴν ὁποῖαν «οὐδεὶς τιμωρεῖται διὰ ποινῆς παρὰ μόνον κατόπιν ἀποφάσεως δικαστηρίου». Διὰ τῆς διατάξεως αὐτῆς ἀποκαθίσταται θεωρητικῶς τὸ λεγόμενον μονοπώλιον τῶν ποινικῶν δικαστηρίων, τὸ ὁποῖον εἶχε σοβαρῶς κλονισθῇ διὰ τῆς δημιουργίας, κατὰ τὸ 1937, διοικητικῶν ποινικῶν δικαστηρίων, ἐξαρωμένον ὑπὸ τοῦ εἰδικοῦ Γραφείου τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ἐσωτερικῶν, μὲ τὰς μυστικὰς συνεδριάσεις τῆς NKVD καὶ ἐν συνεχείᾳ τῆς MVD.

5. Κατηργήθησαν ὀρισμένα ποινὰ ὡς ἡ ἰσόβιος ἢ πρόσκαιρος ἐξορία ἐκτὸς τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως, ἔκπτωσις ἐκ τοῦ δι-

καιώματος τῆς ψήφου, ἔκπτωσις ἐκ τοῦ δικαιώματος τῆς πατρικῆς ἐξουσίας, ἔκπτωσις ἐκ τοῦ δικαιώματος διατροφῆς. Διευτηρήθησαν ὅμως δύο κατηγορίαι ποινῶν προσιδιάζουσῶν εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσιν: ἡ ἐξορία ἐκ τοῦ συνήθους τόπου τῆς κατοικίας καὶ ἡ ἐξορία εἰς μίαν περιοχὴν ἀπομεμακρυσμένην.

Αἱ νέαι διατάξεις ἐπιβολῆς τῶν ποινῶν μαρτυροῦν, ἐν πάσῃ περιπτώσει, μίαν τάσιν αὐστηροτέρας καταστολῆς ὀρισμένων πράξεων καὶ ἰδίως τῶν ἐγκλημάτων ἔναντι τῶν κρατῶν καὶ τῆς δημοσίας τάξεως. Ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου ἐπιβάλλεται ἐν καιρῷ εἰρήνης οὐχὶ μόνον εἰς τὰς περιπτώσεις ἐσχάτης προδοσίας, κατασκοπείας, σαμποτάζ καὶ φόνου, ἀλλὰ ἐπίσης εἰς πράξεις «ἐπαναστατικὰς καὶ τρομοκρατικὰς». Ὡς παρατηρεῖται ἐν τῷ ἄρθρῳ, «χωρὶς ἀμβολίαν, περιμένουν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐπιβολὴν τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου ἐν ἰσχυρὸν ἀποτέλεσμα ἐκφοβισμοῦ ἐπὶ τῶν ἀντικοινωνικῶν στοιχείων» τὰ ὁποῖα ἀπὸ μερικὰ ἔτη ἀπασχολοῦν διαρκῶς καὶ περισσότερον τὰς σοβιετικὰς ἀρχάς.

6. Εἰς τὸ πεδῖον τῆς ποινικῆς δικονομίας ἀξίζει νὰ σημειωθῇ μία πρόοδος εἰς τὸ ζήτημα τῶν δικαιωμάτων τῆς ὑπερασπίσεως. Ἐνῶ μέχρι τότε ὁ ρόλος τοῦ δικηγόρου δὲν ἤρχιζε παρὰ ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς δίκης, ἤδη ὁ δικηγόρος δύναται νὰ ἐπέμβῃ ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς ἀνακρίσεως. Πάντως καὶ ὑπὸ τὴν νέαν ποινικὴν δικονομίαν ὁ κατηγορούμενος εἶναι δυνατόν νὰ μείνῃ προφυλακισμένος μέχρι ἐννέα μηνῶν ἄνευ συμπαραστάσεως καὶ βοηθείας δικηγόρου.

Παρατηρήσεις.

1. Εἶναι ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι, οἱ νέοι νόμοι, οἱ περιέχοντες τὰ ἐγκλήματα κατὰ τὸ κράτος καὶ τὰ στρατιωτικὰ ἐγκλήματα, δὲν ἐδημοσιεύθησαν ἐν σχεδίῳ, προφανῶς διὰ λόγους ἐσωτερικῆς πολιτικῆς καὶ διὰ νὰ μὴν ἀποτελέσουν ἀντικείμενον συζητήσεων.

2. Ἡ ἔννοια εἰδικῆς περιπτώσεως προδοσίας διευρύνθη. Κάθε πολίτης πλέον καὶ οὐχὶ μόνον οἱ ὑπάλληλοι ὡς μέχρι τότε, ὁ ὁποῖος ἀρνεῖται νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ρω-

σίαν τιμωρεῖται διὰ ποινῆς. Πάντως κατηγορήθη ἢ διάταξις ἢ ἐπιβάλλουσα φυλάκισιν εἰς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας τῶν φυγάδων.

3. Τὸ μεγαλύτερον σφάλμα, σημειώνει ὁ ἀρθρογράφος, εἶναι ἡ ἀπουσία πάσης ρητῆς διατάξεως σχετικῆς μετὰ τὴν ἀρχὴν τῆς θεωρήσεως κατ' ἀρχὴν ὡς ἀθώου τοῦ κατηγορουμένου. Αὐτὴ ἡ ἀρχὴ οὐδέποτε ἀνεγνωρίσθη εἰς τὸ σοβιετικὸν δίκαιον καὶ ὁ κατηγορούμενος εἶχε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι δὲν εἶχε διαποράξει τὸ ἔγκλημα διὰ τὸ ὁποῖον κατηγορεῖται.

Σημειωτέον, ὅτι εἰς σχέδιον ποινικῆς δικονομίας τοῦ 1957 εἶχεν ἀναγραφῆ ἡ ἀρχὴ αὕτη εἰς τὸ ἀρθρον 11 ὡς ἐξῆς: «Ὁ κατηγορούμενος θὰ θεωρηταί ἀθῶος ἐφ' ὅσον δὲν κηρυχθῆ ἢ ἐνοχῆ του δι' ὀριστικῆς ἀποφάσεως ἐνὸς δικαστηρίου». Πλὴν ὁμως τελικῶς δὲν ἔμεινε εἰς τὸν νόμον, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ ἀρθρον 14 ἔχει τὰ ἐξῆς σχετικά: «Τὸ δικαστήριον, ὁ δημόσιος κατηγορος, ὁ ὑπάλληλος ὁ ἐπιφορτισμένος μετὰ τὴν ἀνάκρισιν καθὼς καὶ ἐκεῖνος πού διευθύνει τὴν ἔρευναν τῆς ἀστυνομίας δὲν ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ μεταβιάσουν εἰς τὸν κατηγορούμενον τὸ βῆρος τῆς ἀποδείξεως».

Ἀπὸ δύο δηλώσεις ἀντιθέτους, αἱ ὁποῖαι ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὴν Izvestia τῆς 27 Δεκεμβρίου 1958, σχετικῶς μετὰ τὴν ἐννοίαν τῆς ἀνωτέρω διατάξεως φαίνεται ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν Ρώσων νομικῶν. Οὕτως ὁ Α. Gorkin, Πρόεδρος τοῦ Ἀνωτάτου Δικαστηρίου τῆς Σοβ. Ἐνώσεως ἠρμήνευσε τὸ ἀρθρον 14 ὡς ἔχον τὴν σημασίαν «ὅτι τὸ βῆρος τῆς ἀποδείξεως τῶν κατηγοριῶν ἀνήκει εἰς τὸν δημόσιον κατηγορον καὶ ὅτι ὁ κατηγορούμενος δὲν ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀθωότητά του». Ἀντίθετος πρὸς τὴν δήλωσιν αὕτην εἶναι ἡ δήλωσις τοῦ Β. Charkov, μέλους τοῦ Ἀνωτάτου Σοβιέτ, τῆς ὁποίας κύριος σκοπὸς εἶναι νὰ μὴν ἀφήσῃ καμμίαν θέσιν εἰς τὴν ἀνωτέρω ἀρχὴν ὑπὲρ τῆς ἀθωότητος τοῦ κατηγορουμένου καὶ ἡ ὁποία ἔχει ἐξ ἐξῆς:

«Κάθε ἀπόπειρα εἰσαγωγῆς εἰς τὴν ἐπιστήμην μας καὶ τὴν πρακτικὴν τῶν δικαστηρίων, τῶν ἀπρηχαιωμένων δογμα-

των τοῦ πλουτοκρατικοῦ δικαίου καὶ π. χ. τῆς κατ' ἀρχὴν ἀθωότητος τοῦ κατηγορουμένου, εἶναι βαθέως ἀντίθετος εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν οὐσίαν τοῦ σοσιαλιστικοῦ σοβιετικοῦ δικαίου. Ἐνεφανίσθη μία πρότασις τείνουσα εἰς τὴν ἐγγραφὴν μεταξὺ τῶν ἀρχῶν τῆς Ποινικῆς Δικονομίας τῆς κατ' ἀρχὴν ἀθωότητος τοῦ κατηγορουμένου... Ἴσως οἱ νομικοὶ δύνανται νὰ ἐννοήσουν τὸ νόημα μιᾶς τοιαύτης ἀρχῆς, ἀλλὰ ἡ μεγάλη μᾶζα τῶν ἐργατῶν δὲν δύναται ἐντελῶς... Συνεπῶς ἡ νομοθετικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ Ἀνωτάτου Σοβιέτ ἔλαβε μιαν ὀρθὴν ἀπόφασιν, ἀπορρίπτουσα ἐνεργῶς παρομοίας ἀποπείρας εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Ποινικὴν Δικονομίαν κανόνων... ξένων πρὸς τὴν σοβιετικὴν νομοθεσίαν...».

Σκέψεις καὶ συμπεράσματα.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω μεταρρυθμίσεων δυνάμεθα νὰ ἀχθῶμεν εἰς τὰς ἐξῆς σκέψεις:

1. Εἶναι γεγονός ἀναντίρρητον, ὅτι ὁ πολίτης τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως ἐστερήθη βασικῶν καὶ ἀναφαιρέτων δικαιωμάτων ὑποβλήθη εἰς καθεστῶς βίας καὶ αὐθαιρεσίας τῶν διαφόρων κρατικῶν ὀργάνων καὶ διὰ τῶν ὀργάνων τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος.

2. Ὄφειλομεν, χωρὶς νὰ παραγνωρίσωμεν τὴν ἀνάγκην λήψεως ὑπὸ τῆς κρατικῆς ἐξουσίας μέτρων τὰ ὁποῖα θὰ δεσμεύουν τὴν ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας αὐθαιρεσίαν τῶν διαφόρων ἰσχυρῶν, νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὴν σπουδαιότητα καὶ τὸ ἀνεκτίμητον τῆς ἀξίας τοῦ ἀγαθοῦ τῆς ἐλευθερίας, τὴν ὁποῖαν ἀπολαμβάνομεν.

3. Ὅσον ἀφορᾷ τὰς γενομένας μεταρρυθμίσεις εἰς τὸ ποινικὸν δίκαιον τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως δέον νὰ σημειωθῆ, ὅτι αὕτη αὕτη ἡ μεταρρύθμισις δεικνύει τὴν ἀνάγκην τῆς ὑπάρξεως τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ πολίτου καὶ ὅτι ἀκόμη καὶ ἡ πλέον στυγνὴ δικτατορία ἀναγκάζεται ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀνάγκης νὰ ἀναγνωρίσῃ τοιαύτας βασικὰς ἀρχάς.

4. Ἐπὶ τοῦ ζητήματος κατὰ πόσον αἱ μεταρρυθμίσεις αὗται δεικνύουν οὐσιαστικὴν καὶ διὰ μόνιμον βελτίωσιν τῆς θέσεως τοῦ πολίτου ἐν τῇ Σοβιετικῇ Ἐνώσει ἀξίζει νὰ μεταφέρωμεν τὰ τοῦ ἀρθρου:

«Δὲν ἤμπορεῖ κανεὶς νὰ ἰδῇ τὴν μεταρρυθμίσειν τοῦ Σοβιετικοῦ Ποινικοῦ Δικαίου μέσα εἰς τὴν ἀληθῆ της προοπτικὴν, ἐὰν δὲν διατηρήσῃ εἰς τὸν νοῦν του παρόντα τὰ αἷτια τῆς μεταρρυθμίσεως αὐτῆς καὶ τὰς πολιτικοοικονομικὰς της ὀψεις. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ νομικὴ μεταρρυθμίσις γίνεται περισσότερον ἀπὸ πολιτικὰ ἐλατήρια, παρὰ ἀπὸ λόγους ἀρχῶν καὶ ἀφίνεται ἡ φροντίς τῆς ἐρμηνείας καὶ ἐφαρμογῆς εἰς δικαστικούς ὀργανισμοὺς ἐξαρτωμένους ἀπὸ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, ἡ μεταρρυθμίσις αὐτὴ δὲν δύναται νὰ ἔχῃ εἰμὴ σχετικὴν ἀξίαν. Μὴ οὔσα παρὰ ἡ ἀντανάκλασις τῆς πολιτικῆς, οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως

τῆς παρουσίας στιγμῆς, δύναται νὰ καταργηθῇ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν... Φαίνεται, λοιπόν, συνετὸν νὰ ἀναβάλλῃ κανεὶς τὴν κρίσιν του ἐπὶ τοῦ θέματος νὰ γνωρίζῃ, ἐὰν αἱ ἀναγγελθεῖσαι μεταρρυθμίσεις θὰ ἐξασφαλίζουσι ἀποτελεσματικῶς μίαν καλύτεραν προστασίαν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀτόμου».

Ἡμεῖς δὲν ἔχομεν παρὰ νὰ εὐχηθῶμεν ἡ προστασία τῶν δικαιωμάτων τοῦ πολίτου νὰ γίνῃ πραγματικότης διὰ τὸν πολυπληθῆ αὐτὸν λαόν, ἀποτινασομένου παντὸς ἔχνουσ τῆς συγγῆς δικτατορίας.

Δ. ΚΥΡΙΤΣΗΣ

ΕΛΑ ΠΙΟ 'ΔΩ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ

Κύτταξε, ἐκεῖ, τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων...

Φλόγες τὰ αἰτήματα τούτων τῶν νέων καιρῶν.

Σίμωσε λίγο τὸν ἄνθρωπο,

ἔλα πιό 'δω πρὸς τὸν ἄνθρωπο.

Ἄμαρτωλὸς ἢ ἀναμάρτητος,

ἀγγελικὸς, διαβολικὸς—ὅτι κι' ἂν εἶναι

πὼς εἶμαι ἄνθρωπος, μὴν ξεχνᾶς πὼς εἶναι ἄνθρωπος,

πὼς εἶσαι ἄνθρωπος.

Στὸν κόσμον αὐτό,

σὴ Γῆ αὐτὴ

δὲ συναπάντησα ἔν' ἄγγελο,

ποῦ νὰ πατᾶ μιὰ σπιθαμὴ πάνω ἀπ' τὸ χῶμα.

Στὴ γῆ πατᾶς.

Μῆτε πετῶ, μῆτε πετᾶς.

Σὲ πέτρες καὶ σ' ἀγκάθια, καὶ σὲ λάσπες περπατᾶς:

—Πηλὸς στὸν πηλὸ, φθορὰ στὴν φθορὰ.—

Δὲν εἴμαστε πνεύματα ἀκόμα.

Πέλματα ἔχουμε κι' ὄχι φτερά.

Τὰ πόδια, ἐδῶ,

κάπου-κάπου τρικλίζουσι,

λυγίζουσι,

πονᾶν...

Χῶμα τὸ σῶμα καὶ γέρνει στὴ γῆ...

Δὲν εἴμαστε πνεύματα ἀκόμα.

Κύτταξε, κεῖ, τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων...

Φλόγες...

Σίμωσε λίγο τὸν ἄνθρωπο.

Δὲς τὴν καρδιά σου βαθειά.

"Ελα πιό 'δω πρὸς τὸν ἄνθρωπο.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΛΟΥΤΟΝ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΣΥΜΕΩΝ Ο ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ

Α'.

«Και παντός μὲν ἄλλου πράγματος ἄσκησις, ὑποδείγματος ἄνευ, ἐργωδεστέραν ἔχει καὶ δυσχερεῖ τὴν κατόρθωσιν· πολλῶ δὲ μᾶλλον ἢ τῆς ἀρετῆς ἐργασία, ὅσω καὶ χαλεπὴ τίς ἐστί καὶ ἐπίτονος, καὶ καμᾶτου συχνοῦ καὶ μόχθου διὰ παντός ἐνδεῆς. Διὰ τοῦτο πολλῶν μὲν ὑποδειγμάτων, πολλῆς δὲ βίων ἱστορίας χρεῖα τοῖς τὴν τραχείαν ταύτην ὀδεῦσαι προελομένοις...».

Ἔτσι ἀρχίζει ὁ Συμεὼν ὁ Μεταφραστῆς τὸν βίο τοῦ Ἁγίου Εὐθυμίου μ' αὐτὲς τὶς στοχαστικὲς σκέψεις, πού τὶς συνεχίζει καὶ πῶ κάτω, σάν σὲ εἰσαγωγή. Καὶ δὲν ἔγραψε μόνον γι' αὐτὸν τὸν ἅγιο ὁ Συμεὼν. Μὲ τὸν ἴδιο στοχαστικὸ τρόπο ἀρχίζει καὶ συνεχίζει τὶς βιογραφίες ὄλων τῶν ἁγίων, ὅσες κατόρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ. Σ' αὐτὸ τὸ ἔργο ἀφιέρωσε τὴ ζωὴ του κι' ὅλες τὶς πνευματικὲς ικανότητες, πού εὗρισκαν τὴν δολοκλήρωσί τους στὴν πολλὴ ἀρετὴ του. Ἀκόμη, στὸ βωμὸ τῶν «βίων» προσέφερε ὅλη τὴν περιουσίαν του, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχε ἐγκαταλείψει τὸ ἀξίωμα τοῦ Μαγίστρου καὶ Λογοθέτου πού εἶχε λάβει, καὶ ἀκολούθως εἶχε περιβληθῆ τὸ μοναχικὸ σχῆμα. Ἐδούλεψε πολὺ γιὰ νὰ φέρῃ σὲ πέρας τὸ τεράστιο αὐτὸ ἔργο καὶ σ' αὐτὸ τὸν βοήθησαν καὶ ἄλλοι τοὺς ὁποίους εἶχε συγκεντρώσει σάν σὲ «φροντιστήριον» ὁ ἴδιος.

Τὸ ἔργο αὐτὸ, γραμμένο κατὰ τὸ δεῦτερον ἡμισυ τοῦ 10ου αἰῶνος, ἀποτελεῖ σταθμὸ στὴν ἱστορία τῶν γραμμάτων⁽¹⁾. Ὁ Συμεὼν ἐξ ἄλλου ὁ Μεταφραστῆς εἶναι ὁ ζωντανώτερος συναξαριστῆς. Ἡ

προσωπικότητά του δὲν μπορεῖ νὰ ἀποδώσῃ τὸ πλάτος καὶ τὸ βάθος τῆς ἐργασίας του⁽²⁾. Δὲν μετέφρασε ἀπλῶς ἀπὸ ἄλλη γλῶσσα, ἀλλὰ ἔκανε κάτι πολὺ περισσότερο. Συνεκέντρωσε ὅλους τοὺς βίους, τοὺς γραμμένους εἴτε στὴν ἑλληνικὴ εἴτε σὲ ἄλλη γλῶσσα (Λατινικὴ, Συριακὴ, Ἀραβικὴ, Ἀρμενικὴ) καὶ τοὺς διεμόρφωσε, ἀφαιρώντας περιττὰ ἢ ἔξω τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος στοιχεῖα. Ἀναφέρεται, ὅτι προσήρμοσε αὐτὰ τὰ κείμενα γλωσσικῶς «ἐπὶ τὸ ἀρχαιώτερον». Ἡ ἔκφρασις αὐτὴ ἀσφαλῶς ἀποδίδει τὴν προσαρμογὴ τους σὲ γλῶσσα περισσότερο καλλιεργημένη, μὲ περισσώτερη συνοχὴ καὶ συνέπεια⁽³⁾. Πάνω ἀπ' ὅλα, ἡ μεταφορὰ αὐτὴ τῶν βίων στὴν λογία φανερώνει τὴν ἐπισημοποίησί τους, ἀπὸ τὴν ἀσημότητα, πού εἶχαν περιπέσει, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἐκείνων τῶν ἀνθρώπων νὰ προσδώσουν σ' αὐτοὺς τελετουργικὸ χαρακτῆρα. Ὅπως δὴποτε ὅμως, ἔκαμε τοὺς βίους ἱστορικὰ κείμενα, συγχρόνως δὲ καὶ γλαφυρὰς διηγήσεις, ὥστε νὰ πείθουν, νὰ τέρπουν καὶ νὰ βοηθοῦν τὸν πιστό. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸν τὸν τρόπο τῆς ἐργασίας, τὸν «ἐκσυγχρονισμό», ἂν μπορούσε νὰ λεχθῆ, τῶν παλαιότερων βιογραφίων, ἔγραψε καὶ καινούργιες, συμπληρώνοντας ἔτσι τὰ συναξάρια (ἀναγνώσματα

(1) Ν. Β. Τωμαδάκης: «Εἰς Συμεῶνα τὸν Μεταφραστῆν», ΕΕΒΣ 23, (1953), 113-138. (Τὸ ἄρθρον αὐτὸ εἶναι ἡ πλέον κατατοπιστικὴ φιλολογικὴ ἐργασία εἰς τὴν ἑλληνικὴν, ἐξ ὅσων γνωρίζω).

(2) Ἴσως μάλιστα «ἡ μετάφρασις τῆς περσικῆς βίβλου τοῦ Περζοῦ ἐδικαιολογεῖ ὀρθότερον τὴν τοιαύτην ἐπωνυμίαν, τὴν ὁποῖαν οἱ σύγχρονοι αὐτῷ ἀπέδωκαν, ἀνατακρινόμενη πρὸς τὴν γλωσσομάθειαν καὶ τὴν σοφίαν αὐτοῦ». Σωφρ. Εὐστρατιάδου, Συμεὼν Λογοθέτης ὁ Μεταφραστῆς, ΕΕΒΣ 8, (1931), 47-65.

(3) Ὁ καθηγητῆς Τωμαδάκης ὑποστηρίζει ὅτι ἡ μεταφορὰ τῶν κειμένων σὲ γλῶσσα λογιωτέρα ἐπέβληθη «προστάξει βασιλικῆς» ἀφ' ἐνός, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλους λόγους, ἐνθ' ἂν. σ. 137.

διὰ τὰς ἐκκλησιαστικὰς συνάξεις τῶν πιστῶν). Τὴν καινοτομίαν τῆς «κριτικῆς ἀποκαταστάσεως» τῶν βίων, τὴν εἰσήγαγε βεβαίως γιὰ κείνους πού εἶχαν ἀνάγκη δι-ορθώσεως. Ἄλλως, ἀντιθέτως, τοὺς ἀφη-σε ὅπως ἦταν, καθὼς εἶναι δυνατὸν ν' ἀποδειχθῆ ἀπὸ τὴν παραβολή τους μὲ εὐρε-θέντα παλαιότερα χειρόγραφα⁽⁴⁾. Αὐτοί, οἱ τελευταῖοι ἦσαν ἀπληλαγμένοι ἀπὸ ἐφευ-ρήματα τῆς φαντασίας ἀπλοϊκῶν ἀνθρώ-πων, πού φυσικὸ ἦταν νὰ εἶχαν προστεθῆ μὲ τὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ συναξάρια ὁ Συμεὼν ἔ-γραψε καὶ τὰ ἐξῆς ἄλλα ἔργα: «Λόγος εἰς τὸν θρηῆνον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ὅτε περιεπλάκη τὸ τίμιον σῶμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ», ἐπιστολές (9 ἔ-χουν ἐκδοθῆ), συλλογὴ ἠθικῶν ἀποφθε-γμάτων ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Μ. Βασιλείου, Ἰωάννου Χρυσόστομου, Μακαρίου Αἰγυ-πτίου, εὐχές⁽⁵⁾.

Τὸ κυρίως ὅμως ἔργο του εἶναι τὰ συναξάρια. Μέσα σ' αὐτὰ κλείνονται ἱστο-ρίες ἀνθρώπων σὰν καὶ μᾶς, ἀγῶνες καὶ παλμοὶ καὶ πόθοι. Εὐρίσκονται νικηφόρα τέρατα, ἀθλοὶ καὶ ἔπαθλα ἀνδρῶν καὶ γυ-ναϊκῶν· θαυμασὰ στὴν πραγματικότητά τους καὶ πραγματικὰ στὴν σφαῖρα τοῦ θαύματος. Εἶναι ἐλκυστικὲς οἱ ἱστορίες αὐτές, κι' αὐτὸ ὀφείλεται σὺν τοῖς ἄλλοις στὸν συναξαριστὴ αὐτόν, πού τις παρου-σίασε μὲ τόση χάρι. Μιά ματιὰ στὴ συνέ-χεια τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου, θὰ εἶ-ναι ἀρκετὴ, γιὰ νὰ μᾶς φανερώσῃ τὴν τέ-χνη τοῦ Μεταφραστοῦ.

Ἐκθέτει σὸ προοίμιο γιὰ ποῦ λόγῳ γρά-φει τὸν βίῳ αὐτό· γιὰ νὰ δώσῃ ἓνα παρά-δειγμα πρὸς μίμησην. Γιατί εἶναι δύσκολος ὁ δρόμος τῆς ἀρετῆς. Ὅταν ὅμως δῆ κα-νεῖς τοὺς «τρόπους» καὶ τὰς «ὑποθήκας», διὰ τῶν ὁποίων ἄλλοι κατώρθωσαν τὰ δύσ-κολα, καὶ τις πνευματικὲς ἀπολαύσεις τους, τότε «εἰ καὶ νωθρὰν οὖτος (ὁ ὁποιοσδήποτε

τε) ἔχοι τὴν ψυχὴν, εἰ καὶ ῥάθυμον καὶ ὑπίαν», ὅμως «διαναστῆναί ποτε θελήσειε καὶ πρὸς τὸν ἴσον διαθερμανθῆναι ζῆλον καὶ ἀποδύσασθαι πρὸς μίμησην».

Μετὰ τὰ εἰσαγωγικὰ θεωρεῖ σκόπιμο νὰ πῆ πότε ἔζησε ὁ Ἅγιος. «Ἄρτι τοῦ δυσ-σεβοῦς Ἰουλιανοῦ μετὰ τῆς ἀρχῆς ἀθλί-ως καὶ τὴν ζωὴν καταστρέψαντος, εἶτα μετ' ὀλίγον καὶ εἰς Οὐάλεντα μετελθούσης τῆς βασιλείας, πόλεμοι πανταχόθεν...» ἔτσι δίνει ἐν ὀλίγοις μαζὶ μὲ τὸν χρόνον καὶ τὴν γενικὴ κατάστασι τῆς ἐποχῆς, κατὰ τὴν ὁ-ποία ἦρθε στὸν κόσμον ὁ Ἅγιος· συνεχί-ζει, εἰσερχόμενος στὰ ἰδιαίτερα πιά στοι-χεῖα, πού ἀπαρτίζουν τὴν βιογραφία του.

«Ἦν δέ τις ἐν τῇ πρὸς Εὐφράτην Με-λιτινῇ τῆς Ἀρμενίας, ὄνομα Παῦλος, γυ-ναικὴ Διονυσία καλουμένη συζῶν, ἐπιφα-νεῖς ἄμφω καὶ τὴν ἀρετὴν καὶ τὸ γένος. Στεῖρα δὲ ἡ γυνὴ καὶ παίδων ἔρημος οὖ-σα, οὐ μέτριον ἠγείτο τὸ πάθος», οὔτε τέ-τοιο πού νὰ τοῦ ἀξίξη λίγη φροντίδα, ἀλ-λά κυπτόταν ἡ ψυχὴ τῆς ἀπὸ δυνατὲς μέ-ριμνες καὶ «δδύναις ἐκόπτετο» καὶ καίγον-ταν τὰ σπλάγχνα τῆς ἀπὸ τῆ φωτιὰ τῆς ἀπαίδειας». Στὴ συνέχεια ὁ βιογράφος προσθέτει μιὰ εὐστοχώτατη σκέψι ἐλευθε-ρη ἀπὸ δογματισμοὺς καὶ στεριωμένη ἐπά-νω στὴν πείρα τῆς ζωῆς, πού δείχνει τὸ βαθὺ σεβασμὸ του πρὸς τὸν Θεὸ Δημιουργὸ καὶ τοὺς συνδημιουργοὺς του. Ἦθελε, λοιπὸν παιδὶ ἢ γυναῖκα τοῦ Παύλου· πρῶ-γμα πού εἶναι «εὐκταϊότατον» γιὰ τις πε-ρισσότερες γυναῖκες, παρὰ πολὺ εὐχάρι-στο στὴ θέα καὶ ἱκανὸ νὰ τις περιβάλῃ μὲ δόξα, καθόλου ταπεινὸ νὰ τὸ βλέπῃ κανεῖς καὶ καθόλου ἀνάξιο λόγου στὰ μάτια τῶν ἀνδρῶν.

Ἀκριβῶς ἡ ὁμορφία τῆς ζωῆς στὴν πρώτη τῆς ἀπλότητα καὶ χάρι, μέσα στὴν ταπεινώσει καὶ στὴν προσφορά τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἄλλον, τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν γυναῖκα καὶ τὸ ἀντίθετο, ὅπως τὰ ἔ-θεσε ὁ Δημιουργός, μὴ θέλοντας ποτε νὰ χαλάσουν, καὶ νὰ χρειασθῆ νὰ σαρκωθῆ καὶ νὰ σταυρωθῆ, γιὰ νὰ τὰ ἐπαναφέρῃ στὴν ἀπλὴ τους εὐτυχία. Βλέπει κανεῖς ἔ-δῶ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸ παιδὶ καὶ τὴ ση-μασία του γιὰ τὴ ζωὴ. Μέσα ἀπὸ τὴν ἡ-συχία καὶ τὸ παιχνίδι, καὶ τὴ «διασκέδα-

(4) Κρουμβάχερ: «Ἱστορία τῆς βυ-ζαντινῆς λογοτεχνίας» 1, 406. (Πλείονα περὶ τοῦ Συμεὼν αὐτόθι 1, 356 καὶ ἔ., 402 καὶ ἔ., 728 καὶ ἔ.).

(5) Migne, P. G., τόμ. 114-116, (περιέχε-ται ὅλον τὸ ἐκδεδομένον ἔργον τοῦ Μεταφρα-στοῦ).

σι» ἕξ αἰτίας του, καὶ τὴν ἄνεσι, βγαίνει σὰν ἀπροσδόκητο ἀποτέλεσμα ὁ ἄνθρωπος, ὁ πολίτης τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἀκόμη μ' αὐτὸ τὸν τρόπο χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ ὁ ἕνας ἄνθρωπος κοντὰ στὸν ἄλλον ὀδηγεῖται στὴν ὠριμότητα καὶ στὴν δλοκλήρωσι. Σ' αὐτὴ τὴν χαρὰ μετέχουν ὄλοι οἱ ἄνθρωποι ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ἐφ' ὅσον μέσα τους ζοῦν τὴν παιδικότητα, τὴ χαρισμένη ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ. Κατόπιν συνεχίζει ὁ συναξαριστής: Πῆγε ἡ Διονυσία μὲ τὸν σύζυγό της σ' ἕνα ναὸ καὶ «ἐπὶ πολλαῖς ἡμέραις τῇ προσευχῇ προσήδρευον»· μάλιστα παρενθετικῶς προσθέτει: «ἐλάμβανε γὰρ καὶ τῆς εὐχῆς κοινωνόν, ὃν καὶ τῆς λύτης ἀναγκαίως εἶχε». Ἐκείνη τὸν εἶχε κοινωνόν τῆς λύτης, ἀλλὰ καὶ τῆς προσευχῆς. Τί ζητοῦσαν στὴν προσευχή τους; «Λυθῆναι τε αὐτοῖς τὰ δεσμά τῆς στερῶσεως ἧττον καὶ καρπὸν οἰκείων ὠδίνων ἰδεῖν ἠῤῥοντο». Ζητοῦσαν, παρακαλοῦσαν νὰ τοὺς δώσῃ ὁ Θεὸς παιδί.

Στὴ συνέχεια χρησιμοποιεῖ ἀπὸ τὴν παράδοσι τὴν τυποποιημένη περίπτωσι τῆς ἐμφανίσεως κατὰ τὴν νύχτα «ὄψεως». Εἶναι κάτι πολὺ παραστατικὸ καὶ σαρκώνει τὴν ἐμπνευσι καὶ τὴν φώτισι πὸν παίρνει ὁ προσευχόμενος πιστὸς τὴν στιγμὴ πὸν τοῦ ἀπαντᾷ ὁ Θεός.

Νὰ πῶς τὸ λέει ὁ ἴδιος: «Νυκτὸς δέποτε κατὰ μόνας εὐχομένοις αὐτοῖς, θεῖα τις ἐπιφαίνεται ὄψις, εὐθυμεῖτε, λέγουσα, εὐθυμεῖτε· ἰδοὺ γὰρ δίδωσι παῖδα ὑμῖν ὁ Θεός, εὐθυμίας τε τὴν κλήσιν (τὴν ὀνομασίαν) φερώνυμον καὶ τοὺς τρόπους ἀξίους ἐκείνης φέροντα». Εὐθύμιος θὰ τὸν λέν καὶ εὐθυμία θὰ δίνῃ, θὰ λέγαμε ἐμεῖς. Καὶ πὸν κάτω προσθέτει πῶς, ἐκείνοι μετὰ ἀπ' αὐτὸ γύρισαν τὸ σπῆτι τους καὶ ὑποσχέθηκαν ν' ἀφιερῶσουν τὸ παιδί στὸν Θεό.

«Μετὰ μικρὸν δὲ καὶ ὁ τῆς γαστρὸς ὄγκος τὴν κήσιν ἠγγυᾶτο καὶ χαρᾶς ἡ Διονυσία τὴν ψυχὴν ἐπληροῦτο». Ἔπειτα, ὅταν γεννήθηκε τὸ παιδί, ἐπὶ τῆς ὑπατείας Γρατιανοῦ καὶ σύμφωνα μὲ τὴν «ὀπτασία», τὸ ὄνομασαν Εὐθύμιος. Κατόπιν δὲ ἀκολουθεῖ ὁ ὑπόλοιπος βίος τοῦ ἁγίου.

Ἔτσι, ὅπως τὰ γράφει, γεμίζει τὸν πιστὸ μὲ χαριτωμένη διάθεσι καὶ τὸν τρα-

βάει, ὅστε νὰ συνεχίσῃ τὸ διάβασμα ὡς τὸ τέλος. Ἡ ὀνομασία τοῦ ἁγίου τοῦ δίνει τὴν ἀφορμὴ, γὰ νὰ πλέξῃ μιὰ τόσο ὁμορφὴ ἀρχή, χωρὶς νὰ περικόπη καὶ νὰ πετᾷ κάτι ποιητικὸ καὶ χαριτωμένο, πὸν ὅμως δὲν θὰ βλάβῃ (ἐμποδίζοντας ἴσως τὸν ἀναγνώστη νὰ συνεχίσῃ), ἀλλὰ ποιητικὰ εἰπωμένο θὰ δώσῃ εὐχαρίστησι. Ἔτσι προσδίδει στὰ γραφόμενά του τὸ ἄνετο ἕφος τῆς διηγῆσεως, χωρὶς νὰ βιάζεται νὰ φθάσῃ σ' ἕνα «συμπέρασμα». Φαίνεται πῶς κι' ὁ ἴδιος χαίρεται γράφοντας καὶ φιλοσοφώντας χωρὶς περιττολογίες. Αὐτὴ ἡ ἐσωτερικὴ διάθεσις του διαποτίζει καὶ τὰ γραφόμενα, ὅστε γίνονται ἱκανὰ νὰ τὴν μεταδώσουν καὶ στὸν ἀναγνώστη. Ἐχει κάτι τὸ ὄντως πατρικὸ καὶ φιλόσοφο, ἐπειδὴ γνωρίζει τὴν βαθύτερη φυσικὴ καταβολὴ τοῦ ἀνθρώπου, νὰ ὀδεύῃ δηλαδὴ πρὸς τὸ σκοπὸ του, ἀπὸ τὸ δρόμο τῆς ἀπολαύσεως καὶ τῆς χαρᾶς μᾶλλον παρὰ τῆς ἀνυπομονησίας καὶ τῆς λύτης. Γι' αὐτὸν τὸ λόγο κι' αὐτὸς προσπαθεῖ νὰ κάνῃ τὴν ἱστορία αὐτὴ ἕνα διασκεδαστικὸ δρόμο, εὐρὸν καὶ στολισμένο, πὸν ἄνετα θὰ ὀδηγήσῃ τὸν πιστὸ στὸ σκοπὸ, στὸ δίδαγμα πὸν κλείνει ἡ ζωὴ τοῦ ἁγίου αὐτοῦ⁽⁶⁾. Ἡ ἴδια, ἕξ ἄλλου, ἀπλόχωρη διάθεσις χαρακτηρίζει ὄλο τὸ ἔργο.

Ἄξιον ἀπορίας εἶναι, πῶς προσέδωκε τόση χάρι σὲ βιογραφίες. Αὐτὸς μάλιστα πὸν τίς παρουσίασε χωρὶς φαντασίες, ἀλλὰ ὅπως εἶχαν γίνε. Πῶς λοιπόν, χωρὶς νὰ φευγῇ ἀπὸ τὴν ἱστορία, τίς ἔγραψε ἔτσι, ὅστε νὰ ἱκανοποιήσουν τόσες γενεές;

Ἔνας λόγος βέβαια εἶναι, πῶς ἔχουν μέσα τους οἱ βίοι αὐτοὶ κάτι τὸ πρωτότυπο καὶ ἀσυνήθιστο, γι' αὐτὸ καὶ διαβάσθηκαν ἐπὶ αἰῶνες. Διαφαίνεται ὅμως καὶ ἡ ποιητικὴ διάθεσις τοῦ Συμεών, ὑποτεταγμένη στὴν ἐσωτερικὴ του εὐαισθησία ἀπέναντι στοὺς βίους, πὸν δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο παρὰ βίοι ψυχῶν· καλύτερα ἀκόμη, βίος τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, πὸν παλεύει γὰ τὴν καταξίωσί της καὶ τὴν ἀποδέσμευσί της.

(6) Περὶ τοῦ βίου τοῦ Ἁγίου Εὐθυμίου. Βλέπε Migne, P. G., τόμ. 114, στ. 596 κ. ἔ.

Αὐτὸ ποῦ διαφαίνεται ἐδῶ, ἀποδεικνύεται σὲ ἄλλα του ἔργα, ὄχι πολλά, ἀλλὰ ἀρκετὰ γιὰ νὰ τὸ ἀποδείξουν. Αὐτὰ εἶναι τὰ ποιήματά του. Ἐδῶ αἰσθάνεται κανεὶς τοὺς κτύπους τῆς φλέβας του ποιητικούς τόσο, ὅσο καὶ ἔντονους, γιατί ἔντονη εἶναι ἡ καρδιά του εἴτε ἀπὸ πόνο εἴτε ἀπὸ χαρὰ.

Δὲν ἔχουν δύσκολους καὶ περίτεχνους τίτλους. Οὔτε καὶ τὰ ἴδια εἶναι περίπλοκα καὶ σκιερὰ. Εἶναι αὐθόρμητο ξεχειλίσιμα, πολλὲς φορὲς χωρὶς λογικὴ συνέπεια. Ἰκεσία καὶ δοξολογία, δεσμὰ καὶ λύτρωσις, χαρὰ οὐρανόσταλη καὶ πόνος γήϊνος, ἐν-ἀλλάσσονται. Ἄπλᾶ ξεχωρίζει τὸ ἓνα ἀπὸ τῆλο.

«Ἄλφάβητον τοῦ Κυροῦ Συμεὼν καὶ Λογοθέτου τοῦ δρόμου», «ἕτερον ἀλφάβητον», «εἰς τὴν ἰδίαν ψυχὴν», «εἰς τὸν Κύριον Στυλιανὸν τὸ πρωτασηκροῆτιν» καὶ ἄλλα πέντε ὀλιγόστιχα ποιήματα (μὲ 4 ἕως 10 στίχους), μικρὰ καὶ περιεκτικὰ ἀναφερόμενα στὴν θεία κοινωνία.

Ἐδῶ θὰ μπορέσουμε πιὸ καλὰ νὰ τὸν γνωρίσουμε, γιατί πιὸ καλὰ ἀποκαλύπτεται ὁ ἴδιος στ' αὐθόρμητα αὐτὰ δημιουργήματα. Μέσ' ἀπ' τοὺς στίχους του θὰ προσπαθήσουμε νὰ τὸν ζωντανέψουμε ἐν-τός μας, ἀκριβῶς μὲ τὰ χρώματα ποῦ μᾶς προσφέρει ὁ ἴδιος, καὶ σὲ κείνες τὶς σκηνές, ποῦ αὐτὸς μᾶς τὶς συνθέτει μὲ τὶς λέξεις του καὶ τὰ συναισθήματά του. Μὲ τὸ ζωντανέμα τοῦ πρώτου, κατὰ τὴν πιὸ πάνω σειρά, ποιήματός του στὴ φαντασία μας, μποροῦμε νὰ φθάσουμε πολὺ κοντὰ στὴν ψυχὴ του, νὰ ζήσουμε τὸν ἀγῶνα της, νὰ τὴν ἀκολουθήσουμε στὴν ἐπιστροφή της καθὼς γυρίζει μετανιωμένη γιὰ τὰ σφάλματά της. Ὁ Συμεὼν γράφει τὸ ποίημα⁽⁷⁾, ὁ ἴδιος, τὴν ἱστορία τοῦ ἑαυτοῦ του ἐξιστορεῖ. Ἄλλὰ στὸ πρόσωπό του μπο-

ρεὶ κανεὶς νὰ δῆ τὸν καθένα, ὅταν ἔρχεται «εἰς ἑαυτόν».

«Ἀπὸ βλεφάρων δάκρυα, ἀπὸ καρδίας πόνους, ἀπὸ ψυχῆς μετάνοιαν, προσφέρω σοι τῷ Κτί-

στη.
Βέλη μοι νῦν γεγόναι αἱ φιλήθοι προάξεις·
ἡδοναὶ μετεστράφησαν εἰς χαλεπὰς δόνας».

Ἔνας πλανημένος ὁδοιπόρος, ποῦ βρῆκε ἓνα δρόμο ἀνοιχτὸ πρὸς τὰ μπρός. Τὸν δρόμο τὸν βρῆκε, μὰ ἡ κούρασίς του εἶναι ἀνυπόφορη. Ἐκεῖνο ποῦ τὸν τσακίζει εἶναι οἱ ἀναμνήσεις. Αὐτὲς ποῦ γεννήθηκαν ἀπ' τὶς ξέφρενες ἐπιθυμίες, ποῦ τὸν πλάνειψαν καὶ τὸν ἄφησαν μὲ ἀποκαωμῆ-μένο ἔσωτερικό. Αὐτὲς τὸν τρυποῦν κάθε στιγμή.

Τὰ βέλη, τὰ τρυπήματα ἀπὸ τοῦ προέρχονται; Δὲν ἔχει σημασία αὐτό. Μπορεῖ ἀπὸ ξίφος, μπορεῖ ἀπὸ καρφί ἢ κι' ἀπὸ βελόνα. Σημασία ἔχει πὼς ἡ ἀθάνατη ψυχὴ πονεῖ ἀπὸ κάθε τι, ποῦ ἔρχεται νὰ τὴν κυριεύσῃ καὶ δὲν εἶναι πνεῦμα.

«Γένος βροτῶν ἐδύλιθον, οἶδα, πρὸς ἀμαρ-
τιαν.
ἀλλ' ἐγὼ φεῦ! παρέδραμον καὶ τὴν ἄλογον
φύσιν».

Τί τρομερὴ διαπίστωση! Βάζει τὸν ἐ-αυτὸ του πιὸ κάτω κι' ἀπ' τὸ μανιασμένο ἄλογο. Μὴ ξεχνᾶμε ὅμως πὼς τὰ λέει μοναχός· κι' ἀκομῆ, τὸν διαβάσουν ὅσοι αἰσθάνθηκαν τὸ δέσιμό του μὲ τὴν γῆ, χωρὶς νὰ μετρᾶν μὲ τὸ ὑποδεκάμετρο τὸ πάχος τῶν σχοινιῶν. Ὁ μοναχός κι' ὄλοι οἱ ὅμοιοί του, ὄχι μοναχοὶ στὸ σχῆμα, ἀλλὰ μοναχοὶ καὶ προσωπικοὶ στὴν ποιότητα τοῦ πόθου τους, ὄχι μοναχοὶ στὸ δρόμο, ἀλλὰ μοναχοὶ κι' ἀναντικατάστατοι στὴν ἀνταπόκρισί τους στὸ κάλεσμά τους, μπορεῖ νὰ μὴ δένονται μὲ καρποσκόινια· δὲν ἐπιτρέπουν ὅμως στὸν ἑαυτὸ τους νὰ δεσμευε-ται οὔτε μὲ ἀραχνένιες κλωστές.

Ἔτσι κι' ὁ ποιητής, δὲν ἀντέχει στὴ σκέψι αὐτὴ κι' ἀπὸ τὸ παραμιλητὸ ξεσπάει σὲ φωνές, καλεῖ σὲ βοήθεια καὶ τοὺς ἄλλους, δὲν ἀρκοῦν τὰ δικά του δάκρυα.

«Δεῦτε ψυχαὶ φιλάνθρωποι, δεῦτε δακρῶν
ὄμμερος,
ἀπὸ ψυχῶν κενώσατε, πολλῶν θρηγῶν ἄ-
ξια».

Ἡ ἐπίκλησίς του αὐτὴ πρὸς τὶς εὐσε-

(7) Migne, P. G., τόμ. 114, στ. 132. (Ἐκ-τός τῶν βιογραφιῶν, τὰ ὑπόλοιπα ἔργα τοῦ Μεταφραστοῦ, τὸ ἐγκώμιον καὶ ἡ ἀκολουθία, τὰ συντεθέντα ὑπὸ τοῦ Ψελλοῦ χάριν αὐτοῦ, περιέχονται εἰς τὸν 114ον τόμ. «Ἀναλογίζου ταπεινῆ...» ἐνθ. ἀν., στ. 133. «Εἰς τὸν Κύριον Στυλιανόν...» ἐνθ. ἀν., στ. 133. Ἰαμβοὶ εἰς τὴν θεῖαν μετάληψιν, ἐνθ' ἀν., στ. 224. Ἐγκώμιο, ἐνθ' ἀν., στ. 184 κ. ἔ. Ἄκο-λουθία, ἐνθ' ἀν., στ. 200 κ. ἔ.).

βεῖς ψυχές εἶναι μιὰ θαυμασία μουσική σύνθεσις πού τήν συνθέτουν ὅλοι οἱ ἀληθινοὶ ἄνθρωποι, ἔξω ἀπ' τὰ... «σχήματα» καί τὰ σχέδια, καί μέσα στίς ἀπειρόκαλλες ψυχές.

Μετά ἀπ' αὐτή τήν δυνατή κραυγή γιά βοήθεια, ἀποφασίζει νά ἐκπορθήσῃ τόν Θεό. Καί ὁ Χριστός τόν δέχεται, γιατί Ἐκεῖνος «οἶδε, γιγνώσκει», τὸ βάθος τῆς καρδιάς του.

«Ἐρῶ τι καὶ θρασύτερον· εἰ νικᾷ σοι χρηστότης, Χριστέ, κακίαν ἄμετρον, ἐπ' ἐμοὶ νῦν φανεῖται. Ζῆν οὕτως ἁμαρτάνοντι τὸ θανεῖν πόσῳ κρείττον! ὧ καὶ μᾶλλον συνέφερον ὅλως μὴ γεννηθῆναι».

Κραυγὴ ἐσωτερικὴ εἶναι αὐτή, πού τρυπάει τοὺς συννεφιασμένους αἰθέρες σὰν ἀστραπὴ καὶ τοῦ φανερώνει τὸν οὐρανό. Ὁ ἴδιος ὁμοῦ μένει στῆ γῆ πεσιμένος. Κάθε του προσπάθεια, γιὰ νά σηκωθῇ ἀπ' αὐτὴ τὴ στάσι, πῆγε χαμένη. Μάταια ἀγναντεύει τὸν μακρινὸ οὐρανό. Αὐτὸς μένει ἔτσι, κάτω, σὰν τὸ λουλούδι, πού γέρνει τὸ κεφάλι, ὡς τῆ στιγμῇ, πού θά τὸ ἀναστήσῃ ἡ οὐρανόσταλτη δροσιά.

«Ἦρα πρὸς Σὲ τὰ ὄμματα, Δέσποτα, τῆς καρδιάς, κράζοντι πικρῶς ἔλεον, ἐξέλιπον ἐλπίδες».

Τώρα, χωρὶς τὴν εὐσπλαχνία τοῦ Θεοῦ ἢ ἀγωνία του ἀυξάνει. Ἀντὶ νά χαρῆ, φρίττει στῆ σκέψι τοῦ μέλλοντος. Ἄναπολεῖ γιὰ λίγο τὴν τελευταία του στιγμῇ, τὴν ὥρα τοῦ θανάτου· αὐτὴ ὁμοῦ τὸν ἀφίνει ἀνέπαφο. Ἴσως οἱ ἄλλοι φοβοῦνται τὸ πέταγμα τοῦ ὑπηρέτου τοῦ οὐρανοῦ· ὁ ποιητῆς, ἔτσι, ὅπως εἶναι, φοβᾶται τὸν ἴδιο τὸν οὐρανό.

«Θανάτου τὸ μνημόσυνον πικρόν τι τοῖς ἀνθρώποις ἐμὲ τοῦ τέλους πλέον δέ, τὰ μετὰ τέλος τῆκει».

Μέσα ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀπόγνωσι ξεχνεῖ μετὰ περισσὴ λεπτότητα καὶ πόνο τὴν ἰκεσία του.

«Ἰδὼν ἴδε τὴν κάκωσιν τῆς ἐμῆς ψυχῆς, Δόγε, καὶ συμπαθῶς ἐπίστηθι καὶ μὴ ἀντιπαρέλθῃς.

Κολάζειν, οἶδα, Δέσποτα, γνώμην οὐκ ἔχεις ὅλως, χაίρεις δὲ μᾶλλον σώζων με. Τοῦτο μὲ θάλπει μόνον».

Μ' αὐτὸ παρηγορεῖται, μὲ τὴν σκέψι πὼς ὁ Θεὸς εἶναι ἀγαθός. Μιὰ ἀνακούφισι στὴν κουρασμένη του καρδιά. Σκουτίζει τὸν ἰδρώτα, ἀνασαίνει...

Ξαφνικά, μπρὸς τὰ μάτια του ἔρχεται μιὰ φοβερὴ εἰκόνα. Ἐνας, ὡς λέων ὠρῶμενος τοῦ ἐπετέθη. Νά, ὀρμάει καὶ τώρα νά τὸν ξεσχίση. Μέσα στὴν ἀπαίσια αὐτὴ στιγμῇ, πάλι κραυγάζει.

«Λέων πικρὸς ἐπέστη μοι, λέων ὁ ψυχοφθόρος ἤνοιξε στόμα. Πρόφθασον χεῖρα δός· ἤρασε με. Μόνος αὐτὸς οὐχ ἡμαρτες, ἀλλὰ τοσαῦτα μόνος. Σὺ μόνος ἀναμάρτητος καὶ Χριστὸς ὄντως μόνος».

Πόσο γοργοὶ κι' ἐκφραστικοὶ εἶναι οἱ στίχοι αὐτοί! Πόσο παραστατικοί! Ἀπὸ τὸνα μέρος τὸ πικρὸ λιοντάρι καὶ ἀπὸ τᾶλλο ὁ Ἰησοῦς, στῆ μέση δὲ ὁ Συμεών. Ὁ δύστυχος ἔχει τεντώσει τὰ χέρια καὶ τὸν καλεῖ σὲ βοήθεια. Ἐκεῖνος φαίνεται πὼς κοιμᾶται κι' ὁ Συμεών τοῦ φωνάζει δείχνοντας τὸ λιοντάρι.

Μὲ τὴν καινούργια αὐτὴ ἐπίκλησι τῆς ἀγωνιώσης ψυχῆς του, ἔρχεται πάλι ἡ ἠρημία καὶ τὴν συναισθηματικὴ ὑπερέντασι τὴν ἀκολουθεῖ ἡ ἄτονη ἀνάμνησις, σύγκρισις, ἀναγνώρισις. «Νικτὸς πράξις ἡγάπησα» ἔτσι λέει ὁ ποιητῆς, ὁ ἐκπρόσωπος τῶν ἀνθρώπων στ' ἀλήθεια. Βυθίζει τὸ βλέμμα του στὸ βάθος του, ἐκεῖ, πού ὑπάρχει ἡ ὁμοιότης τῶν ἀνθρώπων, καὶ βρίσκει πὼς ἀγάπησε, πὼς ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἀγαποῦν τὸ σκοτάδι καὶ μισοῦν τὸ φῶς. Εἶναι μιὰ ἀλήθεια αὐτὸ πού συλλογίζεται ὁ ὁδοιπόρος Συμεών. Ἀγαποῦν τὸ σκοτάδι οἱ ἄνθρωποι, γιατί «πράσσουν φαῦλα». Μισοῦν τὸ φῶς πού εἶναι πραγματικότης· ἴσως, γιατί ἡ πορεία σ' αὐτὸ θέλει ἰδρώτα, δουλειὰ καὶ προσπάθεια. Κόπο γιὰ τὴν κατὰκτησι τῆς εὐτυχίας, πού τότε εἶναι πραγματικὴ. Ἄλλοιῶς ἢ μακαριότης ὡς δωρεὰ καὶ ὄχι σὰν ἀμοιβὴ κόπων, γιὰ τὸν Θεὸ εἶναι φαῦλη ὀκνηρία, πού καταλήγει σὲ σκοτεινὰ ἔργα καὶ ζωὴ σκότους. Ἐμα-

θα στὸ σκοτάδι κι' αὐτὸ μὲ περιμένει, λέει ὁ ποιητής.

«*Νυκτὸς πράξεις ἠγάπησα, φωτὸς ἔργα μισήσας ὅθεν καὶ περιμένει με σκότος τὸ ψυχοφθόρον*».

Ἔτσι εἶναι αὐτὸς νυχτωμένος καὶ ὁ Θεὸς τοῦ φωτὸς μισεῖ τὶς νύχτες. Μὰ αὐτὸ θὰ πῆ πὼς εἶναι Ἄγάπη ἔτσι εἶναι Σωτήρας, ἄν, καθὼς εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἄμορφος, μέσ' ἀπ' τὰ ἀξεχώριστα σκοτάδια, τὸν ἀνασύρη γιὰ νὰ τοῦ δείξῃ τὸ σχῆμα τοῦ ἑαυτοῦ του, τὸ σχῆμα καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

«*Ἐμένα σοι καὶ παράδοξα, πάντα νικῶντα λόγον ἐμὲ δὲ τὸν κατὰκριτον εἰ σώσεις, πάντων μείζον*».

Ἄν σώσῃ ἐκεῖνον τὸν καταδικασμένο, θὰ κἀνὴ κάτι τεράστιο, τὸ πιὸ παράδοξο, τὸ πιὸ μυστήριο ἀπ' ὅλα, ὅσα ἐπενεργεῖ.

Ἐκεῖ πὸν πάει ν' ἀναπνεύσῃ ξανάρχεται πάλι σὲ κακὴ κατάστασι. Καταλαβαίνει, ὅτι ἔπραξε πολλά, προσβάλλοντας τὸν Θεὸ καὶ Κεῖνος ἐξ ἴσου ἀγαπάει ἀλλὰ καὶ ἀνταποδίδει ἐν καιρῷ εὐθέτω. Πὼς θὰ ξεφύγῃ ἀπ' τὴν δικαίαν του κρίσι;

«*Ὅταν ἀναλογίσωμαι τῶν κακῶν μου τὰ πλήθη, ποῖος τρόμος συνέχει με τῆς ἴσης τιμωρίας! Πολλὰί μοναὶ τῆς δόξης σου, πολλὰί καὶ τιμωρίαι, τάξεις καὶ μέτρα, Δέσποτα Φεῦ μοι! καὶ πὼς ὑποίσω;*»

Σφίγγεται ἡ καρδιά του, σαστίζει ὁ νοῦς του, βουρκώνουν τὰ μάτια του, αἰσθάνεται ἐγκαταλελειμμένος. Δὲν μένει τίποτα ἄλλο, παρὰ νὰ παρακαλέσῃ ταπεινωμένος. Νὰ «ἐκζητήσῃ» τὸν Θεόν, νὰ Τὸν ἰκετεύσῃ.

«*Ῥῆξον ἐμοί, φιλάνθρωπε, χειρόγραφον πταισμάτων, καὶ τῆς μερίδος ἄξιον τῶν σωζομένων δειξον. Σταγόνες τῶν δακρῶν μου πρὸς τὴν σὴν ἐδσπλαγγνίαν ποταμοὶ γεννηθήτωσαν εἰς κάθαρσιν κακῶν μου*».

Μία παρακλήσις εἰλικρινῆς καὶ πολὺ παρακλητικῆ.

Ὁ Θεός, πὸν σ' Αὐτὸν ἀπευθύνεται, ἐξεκένωσε τὸν ἑαυτό του διὰ τῆς χάριτός Του, τὸν ἀπελευθέρωσε ἀπὸ τοὺς σκορπιούς καὶ τὰ ἔρπετά, πὸν κρυφογλιστροῦσαν στοὺς θάμνους τῆς καρδιάς του. Τοῦ φανέρωσε τὴν δόξα Του καὶ αὐτὸς, ὁ ποιητής, ξεσπάει σὲ δοξολογία.

«*Τί τῶν παρόντων ἄξιον πρὸς δόξαν τῶν μελώντων; τί τοῦ Χριστοῦ ποθεινότερον, ὦ πλάνης! ὦ ματίας!*»
«*Υἱὲ Θεοῦ προάναρχε, μὴ χωρισθῶ σῆς ποιμνης, μὴ τῶν δδόντων γένωμαί τοῦ ψυχοφθόρου βρωσῖς. Φεῖσαί μου μόνον, Δέσποτα, φεῖσαί μου, καὶ δικάζων ἡμερον ὄμμα δεῖξον μοι. Χεῖρα δὸς δεξιάν σου*».

Ἐχει ἐξαντληθῆ, μὰ αἰσθάνεται, ὅτι τοῦ γένεφουν ἀπὸ ψηλὰ ἄγγελοι.

«*Χορὸς ἀγγέλων πρόσθετι ψυχῆς ἀθλιωτάτης, καὶ μὴ ὀφθῆναι θνήσκοντι πρόσωπα τὰ ζοφώδη*».

Τώρα ἦσυχος, λυτρωμένος, λουσιμένος ἀπ' τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, κυκλωμένος ἀπ' τοὺς ἀγγέλους, δυναμιωμένος στὴν θέλησί του, παίρνει μιὰ γερὴ ἀπόφασι.

«*Ψυχῆ, τοῦ τέλους μέμνησο, καὶ πένθει καθ' ἐκάστην. Τὸ μετὰ τέλος πένθος γάρ, πένθος οὐδὲ ἀνύει.*

Ἀπόφασις δυνατῆ, σκέψεις σωστές, καθαρὴ γνῶσις τῶν πραγμάτων, μὰ εὐθραυστη φύσις κι' ἀσθενικῆ. Γι' αὐτὸ σφραγίζει ὁ ποιητής τὴν ἀγωνιστικῆ, μὰ καὶ λυτρωτικῆ πορεία τῆς ψυχῆς του μὲ μιὰ δέησι.

«*Ὡ χοῖ συναρμόσας με, φύσει, Λόγε, πιπτούση, μνησθεῖς τίς μου ὑπόστασις, σώζων ὡς οὐδας, σώσον*».

Περιζώσέ με, ὦ Λόγε, ἐμένα, πὸν ἔχω εὐθραυστη τὴν φύσι. Σὺ πολὺ καλὰ μὲ γνωρίζεις. Μὴ ἀρνηθῆς, λοιπόν, νὰ μοῦ χαρίσῃς τὴν σωτηρία.

(Συνεχίζεται)

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΑΓΑΠΗΣ

Στὴν ἀρχὴ τοῦ ἔτους 1942, τὸ πείραμα τῆς χριστιανικῆς ἀλληλεγγύης, μὲ τὴν «μερίδα τῆς ἀγάπης» καὶ τὶς ἄλλες ὁμορφες ἐκδηλώσεις τῆς «Λογίας» (αὐτὸ ἦταν τὸ θέμα τοῦ προηγουμένου «Θεάτρου τῆς ζωῆς») μπαίνει σὲ μιὰ δευτέρη θαυμαστὴ φάση.

Ὁ λιμὸς βρίσκεται τώρα στὴν μεγαλύτερη του ἔντασι. Οἱ νεκροὶ ἀπὸ τὴν πείνα φτάνουν τοὺς χίλιους κάθε ἡμέρα, στὴν περιοχὴ τῆς Ἀθήνας. Τὸ φρικτὸ κρῦο, οἱ διωγμοὶ ἀπὸ τοὺς κατακτητές, τὸ ἐθνικὸ χάος καὶ ἡ ἀπουσία κάθε ἐλπίδας μαυρίζουν ἀκόμα πιὸ πολὺ τὸν ὀρίζοντα. Ἡ χριστιανικὴ ὁμως ἐλπίδα «σὰν τὴν σπίθα κρυμμένη στὴ στάχτη» δὲν ἔχει σβῆσει. Ἀλλὰ ἄς ἐπανέλθωμε στὸ «ἡμερολόγιο τῆς Λογίας».

«1 Ἰανουαρίου 1942. Ἐνῶ ἔξω φυσικὴ καὶ ψυχικὴ παγωνιά σφίγγει τὶς καρδιές, γίνεται σήμερα μιὰ συγκέντρωσις στὴν «αἰθουσα Ἀποστόλου Παύλου» ποὺ μᾶς τονώνει τὸ ἠθικόν. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν καθιερωμένη, ἀπὸ τοὺς εἰρηνικοὺς καιροὺς, πρωτοχρονιάτικη Λειτουργία, μένουσιν σὲ εἰδικὴ σύσκεψιν οἱ συνεργάται τῆς Λογίας...

Μετὰ τὸν ἀπολογισμὸ τοῦ α' ἔξαμήνου τῆς Λογίας, (ποὺ κανεὶς δὲν τὸν φανταζότανε τόσο καρποφόρο), ὁ προεδρεύων τονίζει καὶ πάλι τὴν σημασίαν τοῦ θεσμοῦ τῆς «μερίδος τῆς ἀγάπης» καὶ ὑπογραμμίζει τὴν ἀνάγκη νέας ἐξορμήσεως ἀλληλεγγύης καὶ ἀγάπης. Ἐπειτα, παρουσιάζει μιὰ καινούργια δημιουργία του γιὰ τὸ ἔργο τῆς Λογίας. Τὸν «Πιστωτικὸ καὶ Προμηθευτικὸ Συνεταιρισμὸ ἀλληλοβοηθείας ὁ Ἄπ. Παῦλος». Εἶναι τὸ νομικὸ ἔνδυμα τῆς ἐκδηλουμένης ἤδη ἀλληλεγγύης τῶν συνεργατῶν. Ἐλπίζομεν, ὅτι θὰ βοηθήσῃ πολὺ τὸ ἔργον τῆς Λογίας. Ἡ συγκέντρωσις ἦταν μιὰ ἔνεσις ὁάρουσιν μέσα εἰς τὴν ἀπελπισίαν ποὺ βασιλεύει στὴν Ἀθήνα.

Τὶς ἡμέρας ποὺ ἀκολούθησαν, ἀρχίζει καινούργιος καὶ ἀναπάντεχος πυρετὸς ἐρ-

γασίας. Ἐνα μεγάλο τόλμημα εἶναι ἡ αἰτία:

«4 Ἰανουαρίου 1942. Εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τῆς Λογίας ὁ ἔχων τὴν κεντρικὴν εὐθύνην αὐτοῦ τοῦ ἔργου, εἰσηγεῖται τὴν ὀργάνωσιν συσσιτίου. Αἱ δυσκολίαι ὁμως φαίνονται ἀνυπέροβητοι. Ἡ πλειοψηφία τῆς Ἐπιτροπῆς θεωρεῖ ἀδύνατη τὴν ἐπιτυχίαν του».

Τελικὰ οἱ ἐπιφυλάξεις ὑπερνεκρῶνται καὶ ἀποφασίζεται ἡ ἴδρυσις τοῦ συσσιτίου. Ἀλλὰ οἱ ἐπόμενες ἡμέρες εἶναι μιὰ ἐκνευριστικὴ ἐναλλαγὴ ἐλπίδων καὶ ἀπογοητεύσεων.

«8 Ἰανουαρίου. Αἰσιοδοξία. Θὰ μᾶς βοηθήσῃ καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ μὲ τρόφιμα ἀπὸ τὰ εἰσαγόμενα ἐκ Τουρκίας, μὲ τὸ πλοῖο «Κουρτουλοῦς». Ὑπόσχονται μιὰ μερίδα γιὰ τὸν ἀρχηγὸν κάθε ἀπόρου οἰκογενείας καὶ ἀνὰ μιὰ γιὰ τρία τὸ πολὺ, κάτω τῶν 14 ἐτῶν παιδιὰ τῆς...

23 Ἰανουαρίου. Ἐνεκρίθησαν οἱ κατάλογοι τῶν ἀπόρων οἰκογενειῶν τῆς Λογίας. Ζήτη! ὁ λαὸς ὅλος περιμένει μὲ λαχτᾶρα τὴν ἀφιξὴν στὸν Πειραιᾶ τοῦ «Κουρτουλοῦς».

Τὴν ἴδια ἡμέρα. Ἀπαίσια καὶ πένθιμη εἰδήσις! Τὸ «Κουρτουλοῦς» ἐβυθίσθηκε στὸ ταξίδι του...».

Αὐτὸ τὸ «σωτικὸν λουτρόν» τῶν ἐναλλασσομένων προσδοκιῶν καὶ ἀπογοητεύσεων συνεχίζεται ἔτσι ἐπὶ δύο μῆνες. Ἴσως γιὰ τὴν ἔπρεπε ν' ἀπαλλαγῶμε ἀπὸ κάθε ἐλπίδα σὲ ἄλλη βοήθεια, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀλληλεγγύην, κάθε ἄλλη «ἐλπίδα ἐπὶ ἄνθρωπον»! Οἱ δυσκολίαι ποὺ συναντοῦσε τοῦτο τὸ συσσίτιον στὴν ἐπιτροπὴ τοῦ Ε. Σ. ἦσαν ἀνεξήγητες. Ἀλλὰ συσσίτια εἶχαν κ' ὅλας πάροις τρόφιμα!

Τότε, χρειάσθησαν ὑπεράνθρωπες προσπάθειαι γιὰ νὰ μὴν χαθῆ ἀπὸ τὸν λιμὸν κανεὶς ἀπὸ τὶς ἑκατοντάδες τοὺς προστατευομένους τῆς Λογίας. Τὸ «ἡμερολόγιο» ἀ-

ναφέρει βιαστικές «διανομές ξανθῆς σταφίδας ἀπὸ τὴν Λογία καθὼς καὶ ἄλλες «πρῶτες βοήθειες». Τὸ θερμόμετρο τῆς προσπαθείας ὄλων τῶν ἐπιστρατευμένων εἰς τὸ ἔργο αὐτὸ τῆς ἀγάπης ἀνέβαινε μέρα μετὰ τὴν ἡμέρα. Τὸ «ἡμερολόγιο» σημειώνει καθημερινές σχεδὸν συναντήσεις τῶν συνεργατῶν. Τὰ γραφεῖα τοῦ συσσιτίου εἶχαν γίνεи μιὰ κυψέλη ποῦ βοῦιζε ἀπὸ κίνησι. Σὲ μιὰ ἀπὸ ἐκεῖνες τὶς συγκεντρώσεις γράφει τὸ ἡμερολόγιο, ὁ ὀμιλητὴς παροξύνει τὴν ἀγάπη καὶ τῶν «βραδυπορούντων» ἀκόμη χριστιανῶν. Χρησιμοποιεῖ τὴν καυστικὴ γλῶσσα τοῦ Προδρόμου: «Ἦδη καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ρίζαν τῶν δένδρων κεῖται» πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιῶν καρπὸν καλόν...». Γιὰ κάθε ἐποχὴ ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν στὴν ἐποχὴ τοῦ λιμοῦ εἶχε τὴ θέσι τῆς ἡ ἐπιταγῆ· «ὁ ἔχων δύο χιτῶνας μεταδότω τῷ μὴ ἔχοντι καὶ ὁ ἔχων βρώματα ὁμοίως ποιείτω!» Εὐτυχῶς, οἱ περιπτώσεις τῶν χριστιανῶν ποῦ δὲν συγκινήθηκαν βαθειὰ ἀπ' αὐτὸν τὸν συναγερμὸ ἦσαν σπάνιες.

Σὲ λίγες ἡμέρες, ἀποφασίζεται νὰ ἀρχίσῃ τὸ συσσίτιο χωρὶς καμμιά ἐνίσχυσι τοῦ Ἐρ. Σταυροῦ:

14 Φεβρουαρίου 1942. Ἀγοράζομε μὲ ὅ,τι εἶχαμε καὶ ὅ,τι μπορέσαμε νὰ συγκεντρώσωμε μαυρομάτικα φασόλια ἀπὸ τὴν «μαύρη ἀγορά». Δὲν θὰ μᾶς φτάσουν παρὰ μόνο γιὰ ὀκτῶ ἡμερῶν συσσίτιο. Ἔπειτα; Δὲν ξέρομε τίποτα... Ἔπειτα, πάλι «ἔχει ὁ Θεός»!

Τὸ ξεκίνημα αὐτὸ ἦταν ἓνα τολμηρὸ πῆδημα στὸ κενόν. Ὅχι ὁμως ἓνα «πῆδημα θανάτου».

★

Τὸ συσσίτιο δὲν ἐσταμάτησε, μετὰ τὶς ὀκτῶ ἡμέρες. Ἄλλη μιὰ φορὰ ἡ «πρᾶξις πίστεως» ἐκέρδιζε τὴ μάχη!

Πόση δροσιὰ χάριζε, στὶς δύσκολες ἐκεῖνες ἡμέρες, ἡ ἐπιστράτευσις τῆς πίστεως κοντὰ στὴν ἀγάπη. Τότε ἀκριβῶς ξανάνθιζε, μέσα στοὺς κόλπους ἐκεῖνης τῆς ἐργασίας, τὸ ἀρχαῖο χριστιανικὸ πνεῦμα, μὲ τὶς ἐσπερινές κοινές δεήσεις τῶν συνεργατῶν τῆς Λογίας, στὶς 6.15' κάθε βράδυ, τὰ εἰδικὰ Ἀπόδειπνα τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, τὶς Λειτουργίες γιὰ κάθε πε-

ρίστασι καὶ κάθε κύκλο πιστῶν, τὴν τῶν τῆς καθημερινῆς ἀτομικῆς μελέτης τῆς Ἀγίας Γραφῆς μὲ τὰ συστηματικὰ «Ἀγιογραφικὰ Ἀναγνώσματα», τὴν «πνευματικὴν βάρδια» τοῦ «Ἡμιῶρου περιουλογῆς» τῆς Παρασκευῆς. (Ἐγράψαμε γι' αὐτὸ στὸ «Θέατρο» τοῦ Δεκεμβρίου 1959). Ἀξίζει κατὰ τὴν γραφῆν ἰδιαίτερα γιὰ ὅλες αὐτὲς τὶς καινούργιες καὶ ζωντανές εὐκαιρίες. Γιὰ τὴν τοποθετοῦσαν τὴν κάθε στιγμὴ τοῦ χριστιανικοῦ ἀγῶνα «ἐδῶ κάτω, στὴ γῆ», «ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς αἰωνιότητος».

★

Ὁ σεβασμὸς καὶ ἡ φιλόνηρωτη προσοχὴ στὸν ἄπορο «συσσιτοῦντα» ἦταν τὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ συσσιτίου αὐτοῦ. Στὰ ἄλλα «λαϊκὰ» συσσίτια, ἦταν ἀπάνταστη ἡ ταλαιπωρία τῶν συσσιτοῦντων. Μακρυνὴ πορεία γιὰ τὴν «ἐστία διανομῆς», πολὺωρη ἀναμονὴ στὴν «κούρα», μέσα στὸ κρύο, μὲ τὸν κίνδυνον νὰ γεμίσῃ ὁ «συσσιτῶν» ζωῆφια, κακὸ μαγείρεμα τοῦ φαγητοῦ, ποῦ στὸ τέλος τραγότανε κρύο, σὰν ἔφτανε κάποτε στὴν οἰκογένεια. Τὸ «ἡμερολόγιο» δίνει πληροφορίες γιὰ τὸ αὐτὸ τὸ συσσίτιο ἔλειπαν ὅλες ἐκεῖνες οἱ ταλαιπωρίες:

«Τὸ φαγητὸ μεταφέρεται σὲ δοχεῖα, μὲ χειραμάξια σὲ 19 συνοικιακὰς «οἰκίαις διανομῆς» (Λειτουργοῦν ἐπὶ σπῖτια συνεργατῶν). Φοιτῆται ἡ νῆσι ἐπιστήμονες συνοδεύουν ὡς ἐλόπται τὰ καροτσάκια στὴν μακρυνὴ πορεία τους. Πολλὰς φορὰς σπρώχνουν κι' αὐτοί, στὶς ἀνηφορίες. Οἱ «συσσιτοῦντες» προσέρχονται σὲ ὠρισμένη ὥρα ὁ καθένας μόνος του, κατὰ σειρὰν στὴν κοντινὴ του «οἰκία διανομῆς. Χωρὶς καμμιά ἀναμονὴ παραλαμβάνουν ἀμέσως ζεστὲς τὶς μερίδες τῆς οἰκογενείας των, μὲ κάθε ἄνεσι, ἀπὸ ἓνα φιλικὸ οἰκογενειακὸ περιβάλλον...».

Τὸ συσσίτιο χρειάσθηκε ἓναν ἐπίσημον τίτλο. Καὶ ἐχρησιμοποιήθηκε τότε γιὰ πρώτη φορὰ ἡ ὀνομασία τῶν «Συνεργαζομένων Χριστιανικῶν Σωματείων ὁ «Ἀπόστολος Παῦλος». Ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη, ποῦ ζωντάνευσε μὲ τὴν «Λογία» ἐθεμελίωσε αὐτὴ τὴν συνεργασία.

★

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ τὸν Πει-

ραιᾶ, στὴ Θεσσαλονίκη, τὶς ἐπαρχιακὲς πόλεις καὶ τὰ χωριά, ποὺ χτυπήθηκαν ἀπὸ τὸν λιμό, οἱ συνεργάτες τοῦ ἴδιου ἔργου ἄρπαξαν μὲ ζῆλο τὴ σκυτάλη, τὸ πραγματικὰ φωτισμένο μήνυμα ποὺ τοὺς ἔστειλε τὸ κέντρο, γιὰ τὰ «ἔργα ἀγάπης». Ἄναπτύσσουν κι' ἐκεῖ ἀντίστοιχη, θαυμαστή δρᾶσι. «Ἔστησαν συσσίτια, τάισαν λιμασμένα παιδιά, ἔχυσαν βάλσαμο στοὺς θλιμμένους, ἔσωσαν πόλεις, χωριά ἀπὸ τὴν φωτιά καὶ τὴν καταστροφὴ».

★

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσι τὴν Λογία διαδέχεται ἡ «Ἑπιμελεία Προνοίας τῶν Σ. Χ. Σ.». Σ' αὐτὴν καὶ τὴν ἀντίστοιχη δρᾶσι στὸ εὐρύτερο ἐθνικὸ πεδίο, μὲ τὸ «Δέμα Ἑπαναπατριτισμοῦ» καὶ τὴν Πρόνοια τοῦ Ἑξαμήνου Προγράμματος τοῦ Ἑλληνικοῦ Φωτός», ἀφιέρωσε ἐθελοντικὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς σύντομης ζωῆς του ὁ ἀείμνηστος συνεργάτης Νίκος Ἀντωνόπουλος. Στὸ βιβλίο τοῦ μακαρίτη Ἀντωνόπουλου «Εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἀγά-

πης» βρίσκει κανεὶς (ὅπως προλογίζει ὁ Μελίτης) «τὸν ἔμπρακτο Χριστιανισμό, ἄγγελο καὶ ἐρμηνευτὴ τῆς θεωρίας, ποὺ ἦταν βᾶθρο γιὰ τὴ δημιουργία τῆς Προνοίας, τῆς θεωρίας τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ». Βρίσκει ἀκόμα στὸ Παράρτημα καὶ τὸν πρωτότυπο «Κανονισμὸ τῆς Προνοίας» ὑπόδειγμα σοφῆς νομικῆς καὶ οργανωτικῆς λιτότητος, ἔκφρασι τῆς ἴδιας θεωρίας.

★

Ἡ Λογία καὶ οἱ ἄλλες «ἐπιστρατεύσεις τῆς ἀγάπης» ἦταν, ὅπως εἶπαμε, ἓνα ὑπόδειγμα ὑπακοῆς στὸ γνωστὸ ἐπίμονο προσκλητήριο «γιὰ ἓνα ζωντανὸ καὶ ἔμπρακτο Χριστιανισμὸ ἀγάπης». Καὶ ἀκόμα, ἓνα ὑπόδειγμα ἁρμονικῆς καὶ εἰλικρινοῦς συνεργασίας τοῦ κηρυκτικοῦ χριστιανικοῦ ἔργου μὲ τὴν πολιτιστικὴ κίνησι, ποὺ ἴδρυσε τοῦτο τὸ Περιοδικό. Διαφορετικὴ ἱστορία καὶ νοοτροπίες ἐνώθηκαν τότε ἀπὸ τὴν ἴδια πίστη σὲ ἓνα πνευματικὸ ἀμάλγαμα. Ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ ἦταν τὸ ἐπιστέγασμα.

ΟΥΤΙΣ

«Ἐδῶ κάτω, λοιπόν! Κάτω στὴ γῆ, ἐδῶ μέσα μας, ἀρχίζει ὁ δρόμος γιὰ τὸν οὐρανό. Ἐδῶ κάτω στὴ γῆ τούτη μὲ τὶς τόσες ἔννοιες τῆς καὶ τὶς φροντίδες καὶ τοὺς ἀγῶνες μὰ καὶ τ' ἀπέραντα κι' ἀναρίθμητα ἀγωνιστικὰ στάδια. Ἐδῶ, στὴν τρώγλη τοῦ πεινασμένου. Στὸ κρεβάτι τοῦ ἀρρώστου, στὸ κελλὶ τοῦ φυλακισμένου... Δὲν τὰ εἶπε αὐτὰ ὁ Κάρλ Μάρξ. Ὁ Κύριος τὰ εἶπε. Καὶ τώρα, στὴν ἐποχὴ μας, «πεινῶντες» καὶ «γυμνητεύοντες» καὶ «ἐν φυλακῇ» καὶ «ἀσθενεῖς» εἶναι ἡ ἀνθρωπότης σὰν σύνολο. Αὐτὴ ἡ ἀνθρωπότης ποὺ δείχνει τὴ μεγάλη πνευματικὴ στροφὴ ποὺ μᾶς γεμίζει χαρὰ ἀλλὰ καὶ προσδοκία. Καὶ ποὺ δημιουργεῖ γιὰ τὸν πιστό, σὰν ὁδηγητὴ, μιὰ φοβερή, ἀλήθεια, εὐθύνη: Ἡ προσδοκία νὰ μὴν καταλήξῃ σ' ἀπογοήτευσι. Γιατί τότε θὰ δοῦμε τὴν «ἐσχάτη πλάνη» ἀσύγκριτα χειρότερη ἀπὸ τὴν πρώτη!»

Π. ΜΕΛΙΤΗΣ

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΑΣ ΤΟ ΕΠΑΝΑΛΑΒΩΜΕΝ

Και ἄλλοτε ἐξεδηλώσαμεν τὸν φόβον μας, θὰ τὸν διατυπώσωμεν ἄλλην μίαν φοράν τώρα. Τὸν φόβον ὅτι ἡ φωνή μας θὰ εἶναι καὶ πάλιν φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ κανεὶς ἀρμόδιος δὲν πρόκειται νὰ μᾶς ἀκούσῃ. Εἶναι ὅμως χρέος μας νὰ τὸ ξαναποῦμε ἄλλην μίαν φοράν: Οἱ καιροὶ ὄλο καὶ περισσότερο εἶναι γεμάτοι μὲ ἀξιώσεις ἀπὸ τὸν Χριστιανισμόν. Ἡ ἐξέλιξις τῆς διεθνοῦς πολιτικῆς καταστάσεως εἶναι τοιαύτη ὥστε ἢ ὁ Χριστιανισμὸς θὰ ἀποδειχθῇ ἡγέτης ἢ τὴν ἡγεσίαν θὰ ἀναλάβῃ ὁ ὄλεθρος.

Ὁ Χριστιανισμὸς—ἄς τὸ ἐπαναλάβωμεν καὶ αὐτό — ὁ ὁποῖος θὰ ἀναλάβῃ τὴν ἡγεσίαν θὰ εἶναι ὁ Χριστιανισμὸς ὅπως οὗτος ἐμπράκτως ἐμφανίζεται ὑπὸ τῆς σημερινῆς χριστιανικῆς γενεᾶς καὶ ὄχι ἡ διδασκαλία μ ὄ ν ο ν, οὔτε αἱ ἐπαγγελίαι μ ὄ ν ο ν, ἀλλ' ἡ ζωντανὴ πραγματικότης. Καὶ ἡ ἡγεσία αὐτὴ δὲν νοεῖται ὡς ἐξαγγελία ψιλῶν προγραμμάτων καὶ προχειρολογία περὶ τῶν μεγίστων, ἀλλ' ὡς ζωντανὴ ἐμφάνισις μιᾶς πραγματικότητος, ἡ ὁποία καὶ μὲ μόνην τὴν ὑπαρξίν της θὰ καθοδηγῇ. Ὁ σημερινὸς μέσος ἄνθρωπος περιμένει ἐκείνους πού ἐκτρέφονται μὲ τὴν πνευματικὴν τροφήν τῶν χριστιανικῶν πνευματικῶν ἀξιῶν νὰ δείχνουν τὰ ἀποτελέσματα τῆς τροφοδοσίας αὐτῆς ζωντανά. Οὔτε ἀγγέλους τοὺς περιμένει, οὔτε ὑπερανθρώπους. Ἄνθρωποι θὰ εἶναι καὶ οἱ χριστιανοὶ αὐτοί, ἁμαρτωλοὶ καὶ αὐτοί, μὲ τὰς ἀδυναμίας των καὶ αὐτοί. Ἄλλὰ πρέπει νὰ εἶναι οὐσιωδῶς ἀνῆρωτοι ἐκεῖνον, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐφοίτησαν εἰς τὸ σχολεῖον τῶν χριστιανικῶν ἀξιῶν. Ἐὰν αὐτὸ ὁ μέσος ἄνθρωπος δὲν τὸ

βλέπῃ ὡς πραγματικότητα, τότε δὲν ὀδηγεῖται ἀπὸ τὰς χριστιανικὰς ἀξίας. Καὶ ἂν δὲν ὀδηγηθῇ ἀπὸ τὰς χριστιανικὰς ἀξίας, θὰ ὀδηγηθῇ, θὰ ὀδηγηθῶμεν ὄλοι, ἀπὸ τὸν ὄλεθρον.

Κοινοτοπίαν πλέον τὰ κατηντήσαμεν μὲ τὰς συνεχεῖς ἐπαναλήψεις, ὄλα αὐτά. Καὶ εἰς τὴν παρούσαν στήλην ἔλαχεν ὁ κλῆρος νὰ ὑπεθυμίζῃ συνεχῶς κοινούς τόπους, ἢ λησμοσύνη τῶν ὁποίων φέρει δυστυχίως τὴν καταστροφὴν, ὅπως πολλάκις συνέβη εἰς τὴν ἱστορίαν. Αἱ καταστροφαὶ δὲν ἐπέρχονται διότι ὁ ἄνθρωπος ἐλησμόνησε τὰ δύσκολα καὶ πολὺπλοκα, ἀλλὰ διότι παρεγνώρισε καὶ περιεφρόνησε τὰ αὐτονόητα καὶ τοὺς κοινούς τόπους.

Καὶ ἡ παρούσα στήλη προτιμᾷ νὰ κατηγορηθῇ ὡς φορτικὴ, παρὰ νὰ κατηγορηθῇ ὡς τηρήσασα σιγὴν, ὅταν ἡ σιγὴ εἶναι ἐγκλημα.

ΣΤΡΟΦΗ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΗ

Ἡ στρόφη ἢ χριστιανικὴ, ἡ ὁποία παρατηρεῖται εἰς τὰς ἡμέρας μας, ἐμφανίζει καὶ τὴν εὐχάριστον ὄψιν της εἰς τὴν καθ' ὅλου ἀγωγὴν καὶ εἰδικώτερον εἰς τὴν παιδείαν, ὅπως αὕτη προσφέρεται εἰς τὰ σχολεῖα μας. Διαπιστώνομεν μὲ πολλὴν χαρὰν, ὅτι ἕνας νέος ἄνεμος ἀρχίζει νὰ πνέῃ καὶ οἱ ἐκπαιδευτικοὶ μας ὄλονεν καὶ περισσότερο προσανατολίζονται πρὸς τὴν χριστιανικὴν ἀγωγὴν.

Τὸ γεγονὸς εἶναι ἐξόχως ἐνθαρρυντικόν, ἀλλὰ συγχρόνως δημιουργεῖ καὶ νέα προβλήματα. Διότι δὲν ἀρκεῖ ἡ στρόφη, πρέπει ἢ στρόφη αὐτὴ νὰ μετασχηματισθῇ εἰς μελέτην ἐμβριθῆ τῶν ἐπιμέρους προβλημάτων καὶ ὁ ἐκπαιδευτικὸς λειτουργός, ὁ ἄνθρωπος δηλαδή, ὁ ὁποῖος ἔχει ἐπάνω του τὸ εὐγενέστατον τῶν λειτουργημάτων, δὲν ἀρ-

κεῖ νὰ ἔχη μέσα του τὸν ἔνθεον ζῆλον, πρέπει νὰ διαθέτῃ καὶ τὸν κατάλληλον ὄπλισμόν, ὄπλισμόν ἡθους βεβαίως, ἀλλὰ καὶ ὄπλισμόν γνώσεων.

Ζῆλος ἄκριτος ἢ πορεῖ νὰ ὀδηγήσῃ εἰς ἐνεργείας ἀσκόπους, αἱ ὁποῖαι ὄχι μόνον εἰς τὴν συγκεκριμένην περίπτωσιν φέρουν ἀποτέλεσμα ἀντίθετον τοῦ ἐπιδιωκομένου, ἀλλὰ συγχρόνως ὀδηγοῦν εἰς μίαν παλίνδρομον φορὰν τῶν πνευματικῶν ρευμάτων καὶ ἐνδεχόμενως εἰς τὴν ἐπάνοδον εἰς ροπὰς ἀρνητικὰς, αἱ ὁποῖαι τόσο, καὶ τόσο δικαίως, συνετάρραξαν τὴν κοινὴν γνώμην καὶ ἐνέπνευσαν ἀνησυχίας εἰς πάντα χριστιανόν.

Ἡ στροφή λοιπὸν ἢ πνευματικῆ, τὴν ὁποῖαν παρατηροῦμεν καὶ ἐδῶ, δημιουργεῖ καὶ ὑποχρεώσεις νὰ μελετηθοῦν μὲ ἀντικειμενικότητα καὶ μὲ πληρότητα ὅλα τὰ προβλήματα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν χριστιανικὴν ἀγωγήν τῆς σημερινῆς νεολαίας. Καὶ τοῦτο πρὸ παντός σημαίνει νὰ λαμβάνεται σπουδαίως ὑπ' ὄψιν καὶ νὰ ἐνθαρρύνεται ἡ μελέτη, ὅπου αὕτη γίνεται!

ΜΙΑ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑΕΤΗΡΙΣ

Κατὰ τὸ διάστημα τῶν διακοπῶν εἴχομεν ἓνα εὐχάριστον διὰ τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ τόπου μας γεγονός. Τὸ περιοδικὸν «Ζωὴ» ἐώρταζε τὴν πεντηκονταετηρίδα ἀπὸ τῆς ἐκδόσεώς του. Κατὰ τὰ πενήντα ἔτη τὰ ὁποῖα συνεπληρώθησαν, τὸ περιοδικὸν αὐτὸ εἰργάσθη διὰ τὴν θρησκευτικὴν τροφοδοσίαν τοῦ λαοῦ καὶ αἱ στήλαι του ἦσαν πάντοτε κατάφορτοι ἀπὸ τοιαύτην τροφήν. Βεβαίως, τὸ κύριον περιεχόμενον ἦτο ἡ προσφορὰ διδαγμάτων ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ ἐκ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ πολλὰ ὅμως ἄλλα θέματα ἀνεπτύχθησαν κατὰ καιροὺς εἰς τὰς στήλας αὐτὰς καὶ πλεία ἐργατῶν τοῦ γραπτοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος προσέφεραν τὴν συμβολὴν των διὰ νὰ συμπληρωθῇ ἡ μεγάλη πλέον βιβλιοθή-

κη, τὴν ὁποῖαν ἀπαρτίζουν οἱ ἐκδοθέντες πενήντα αὐτοὶ τόμοι.

Τὸ περιοδικὸν ἢ «Ζωὴ» ἀπετάθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς τὸ εὐρὸν κοινὸν καὶ οὐτε ὡς ἐπιστημονικὸν οὔτε ὡς λογοτεχνικὸν περιοδικὸν ἐνεφανίσθη. Παρ' ὅλον τοῦτο καὶ πολλὰ ἐπιστημονικὰ ἄρθρα ἐνεφανίσθησαν μέσα εἰς τὸ πλαίσιον μιᾶς ἀπολογητικῆς ἐργασίας καὶ διηγήματα ἐφιλοξενήθησαν εἰς τὰς στήλας τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ. Θὰ ἀναφέρωμεν τὴν τεραστίαν ἐπιτυχίαν, τὴν ὁποῖαν εἶχεν ἡ «Φαθίβλα», ἡ ὁποῖα διὰ τὸ ἑλληνικὸν κοινὸν ἔγινε γνωστὴ τὸ πρῶτον ἀπὸ τῶν στηλῶν τῆς «Ζωῆς» καὶ ἄλλα δημοσιεύματα, τὰ ὁποῖα ἔκαμαν τὸ χριστιανικὸν διήγημα γνωστὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ πρωτοφανὴς ὑποδοχὴ τῆς ὁποίας ἔτυχε τὸ περιοδικὸν αὐτὸ ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν λαὸν εἶναι γνωστὴ καὶ βεβαίως ἀποτελεῖ μίαν ἐνθάρρυνσιν πολύτιμον. Αἱ «Ἀκτίνες» εὐχονται ἀπὸ καρδίας κατὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἑκατονταετηρίδος ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως νὰ δοθῇ πάλιν εἰς τὴν γενεάν πού θὰ τὴν ἐορτάσῃ νέα εὐκαιρία πανηγυρισμοῦ καὶ χαρᾶς. Δικαιοῦνται τῆς χαρᾶς αὐτῆς ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐργάζονται εἴτε διὰ τὴν σύνταξιν, εἴτε διὰ τὴν διάδοσιν ἐνός φύλλου πού πράγματι ἐπιτελεῖ ἐν ἔργον ἀποφασιστικὸν διὰ νὰ στέκῃ εἰς τὰ πόδια του πνευματικῶς ὁ λαός μας.

ΜΟΝΟΝ ΕἰΣ ΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗΝ;

«Ἐπανάστασις ἐναντίον τοῦ Χριστιανισμοῦ». Εἶναι ὁ χαρακτηρισμὸς, ὁ ὁποῖος δίδεται εἰς τὸ νέον ρεῦμα πού κυριαρχεῖ εἰς τὴν μαύρην Ἀφρικὴν. «Ὅλαι αἱ ἐκεῖ ἀναστατώσεις εἰς τὸ τέλος ἀνάγονται ὡς ἐπανάστασις ἐναντίον τοῦ Χριστιανισμοῦ. Οἱ Ἀφρικανοὶ εἶδαν τοὺς ἱεραποστόλους, εἶδαν τὸν Χριστιανισμὸν ὅπως τὸν παρουσίασε τῶν λευκῶν «χριστιανῶν» ὁ βίος καὶ ἡ πολιτεία καὶ τὸν ἐμίσησαν. Καὶ ἐπαναστατοῦν τώρα ἐναντίον τῆς... χριστιανικῆς εἰσβολῆς εἰς τὴν Μαύρην Ἠπειρον.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι αὕτη ἢ

«ἐπανάστασις» εἶναι μωρὰ καὶ βάρβαρος καὶ δὲν ἔχει τίποτε τὸ κοινὸν μὲ τὰς ἱεράς ἐπαναστάσεις, αἱ ὁποῖαι λαμπρύνουν τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ. Ἄλλὰ τὸ γεγονὸς εἶναι ὅτι ἡ «ἐπανάστασις» αὕτη εἶναι ἐκδηλώσις ἐκείνου, τὸ ὁποῖον πάντοτε ἐχαρκτηρίσαμεν ὡς τὸν ὕπ' ἀριθμὸν 1 ἐχθρὸν τοῦ Χριστιανισμοῦ: Τῆς ἀπογοητεύσεως. Οἱ Ἀφρικανοὶ ἀπλοῦστατα ἀπεγοητεύθησαν ἀπὸ τὰς ἱεραποστολάς, αἱ ὁποῖαι, μαχόμεναι μεταξὺ τῶν ἀναλόγως τῶν δογμάτων, ἐνοῦνται εἰς τὸ νὰ γίνωνται φορεῖς πολιτικῶν βλέψεων καὶ ἐπιρροῶν καὶ βοηθοὶ διὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν μαῦρων ἀπὸ τοὺς λευκοὺς.

Δὲν δημοκοπεῖ ἡ παροῦσα στήλη καὶ δὲν θὰ διστάσῃ νὰ εἴπῃ, ὅτι καὶ αὕτη ἡ «ἐκμετάλλευσις» ἐν πολλοῖς εἶναι ὑποθετική. Δὲν θὰ διστάσῃ ἀκόμη νὰ εἴπῃ, ὅτι οἱ μαῦροι κάποτε θὰ σκεφθοῦν, ὅτι καὶ ὅμως αὐτοὶ οἱ «ἐκμεταλλεῦται» τοὺς ἔφεραν πολιτισμὸν, ὅτι αὐταὶ αἱ ἱεραποστολαὶ, κατὰ τῶν ὁποίων τῶρα ἐπιτίθενται κατὰ τὸν τρόπον ἀκριβῶς κανιβαλικόν, ὅτι αὐταὶ αἱ ἱεραποστολαὶ ἀποτελοῦνται ἐν πολλοῖς ἀπὸ ἀνθρώπους, ἄνδρας καὶ γυναῖκας μοναχικῶν ταγμάτων, οἱ ὁποῖοι ἐθυσίασαν τὸ πᾶν διὰ νὰ διακονήσουν τοὺς συνανθρώπους των, τοὺς ἀδελφούς των εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Καὶ αὐτὸ μὲ μοναδικὴν ἀμοιβὴν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, νὰ κολλήσουν εἴτε λέπραν, εἴτε ἄλλην τι νὰ νόσον καὶ νὰ ἀποθάνουν ἐκεῖ, φέροντες τὸν σταυρὸν των. Ἄλλ' εἶναι φοβερὸν ὅτι τοιαύτη εὐγενεστάτη θυσία τοιούτων ἡρωϊκῶν ψυχῶν σπαταλᾶται καὶ μολύνεται ἀπὸ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς χριστιανικῆς διεισδύσεως διὰ σκοποὺς ξένους, καὶ ἀπὸ τὴν ἀναξιότητά ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἔρχονται κατόπιν καὶ ἐκμεταλλεύονται ὅ,τι ἐκέρδισαν αἱ θυσίαι αὐταὶ διὰ νὰ ἐμφανίσουν ὡς «Χριστιανισμὸν» τὴν φοβερωτέραν κατάχρησιν τοῦ Εὐαγγελίου. Ἡ τοιαύτη ἐμφάνισις τοῦ Χριστιανισμοῦ κάμνει τὰς θυσίας αὐτὰς ματαίας. Καὶ ἀφοῦ ἄλλοι λαοί, ὅπως οἱ Ἰάπωνες καὶ οἱ Κινέζοι, ἔκλεισαν τὴν πόρταν τῆς ψυχῆς των εἰς

τὰς ἱεραποστολάς — πολὺ πρὶν κλείσῃ τὴν πόρταν αὐτὴν ἡ πολιτικὴ ἐξουσία— ἤδη οἱ Ἀφρικανοὶ ἐξανίστανται κατὰ τοῦ «Χριστιανισμοῦ», τὸν ὁποῖον θεωροῦν τίποτε ἄλλο ἀπὸ μίαν ξενικὴν εἰσβολὴν, ὄργανον ξενικῶν συμφερόντων. Πλάνη θανάσιμος βεβαίως! Ἄλλὰ μόνον οἱ μαῦροι πταίουν διὰ τὴν πλάνην; Καὶ μόνον τὴν Ἀφρικὴν αὕτη λυμαίνεται;

ΥΓΙΗΣ ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ

Οἱ ἀναγνώσται μας θὰ ἔχουν εἰς τὸ παρελθὸν συναντήσῃ ἀναφερόμενον εἰς τὰς ἐφημερίδας τὸ ὄνομα τοῦ καρδινάλιου Tedeschini πρωθιερέως τοῦ Ἀγίου Πέτρου καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον συνδεομένου διὰ προσωπικῆς φιλίας μὲ τὸν ἀποθανόντα Πάπαν Πῖον τὸν ΙΒ'. Λοιπὸν πρό τινος καιροῦ τοῦ ὁ καρδινάλιος Tedeschini ἀπέθανε, ἠνοιχθῆ ἡ διαθήκη του καὶ εὐρέθη ὅτι ὁ ἀποθανὼν «πρίγκιψ τῆς Ἐκκλησίας» ἐγκαταλείπει διὰ τῆς διαθήκης του ὅλην του τὴν περιουσίαν εἰς τοὺς ἀνηπιούς του!

Τὸ πρῶγμα δὲν ἐφάνη εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, ὅτι θὰ ἔκανεν ἐντύπωσιν, ἀλλά, ὅσον προχωρεῖ ὁ καιρὸς, ἡ ἀγανάκτησις διὰ τὴν πρᾶξιν αὐτὴν τοῦ ἀποθανόντος καρδινάλιου φαίνεται νὰ ὀγκοῦται ἀντὶ νὰ κατευάζεται. Καὶ ἡ ἀγανάκτησις αὕτη ἐκδηλοῦται εἰς τὰς στήλας τοῦ καθολικοῦ τύπου καὶ μάλιστα καὶ φύλλων προσωριζομένων εἰδικῶς διὰ τοὺς κληρικούς. Τὸ ἀμερικανικὸν περιοδικὸν «Time» ἀναφέρει ἀποσπάσματα ἀπὸ τοιαῦτα περιοδικά, ἀποσπάσματα, τὰ ὁποῖα εἶναι πολὺ χαρακτηριστικά.

Οὕτω τὸ περιοδικὸν «Palestra del Clero» γράφει ὅτι κάθε χριστιανὸς ἔχει ἱεράν ὑποχρέωσιν νὰ συμβάλλῃ εἰς τὴν προαγωγὴν εὐσεβῶν ἰδρυμάτων, νὰ βοηθῆ διὰ τῆς περιουσίας του εἰς εὐαγεῖς σκοποὺς, ἀλλὰ διὰ τὸν κληρικὸν ἡ τοιαύτη ὑπὲρ εὐσεβῶν σκοπῶν διάθεσις περιουσίας ἰδὲν ἀποτελεῖ δωρεάν, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο ἀπόδοσιν ληφθέντων πραγμάτων. Διότι δὲν ὑπάρχει κληρικὸς καὶ μάλιστα ἐπίσκοπος, ὁ ὁποῖος θὰ ἤμπο-

ρεῖ νὰ εἶπη ὅτι δὲν ἐπῆρε κανένα χρηματικὸν ὄφελος ἀπὸ τῶν Ἐκκλησιῶν. Διότι ἐπιτέλους ἀπὸ τῶν πρώτων του βημάτων ἡ Ἐκκλησία τὸν ἐξέθρεψε, τὸν ἐβοήθησε καὶ κατόπιν, ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν ἀνωτάτην βαθμίδα τῆς ἱεραρχίας, τὸν ἔκανε καὶ πλούσιον. Ἡ διάθεσις, λοιπόν, τῆς περιουσίας αὐτῆς ἀποτελεῖ ἀπλούστατα ἀπόδοσιν χρέους.

Ἄλλα περιοδικά, πάλιν τοῦ καθολικοῦ τύπου, εἶχαν ἀκόμη περισσότερον δριμεῖας κρίσεις. Οὕτω τὸ Ἱησοῦτικόν μηνιαῖον περιοδικὸν «Στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ» («Miles Christi») λέγει τὰ ἐξῆς: Κατήντησεν ὥστε ὅταν οἱ κληρικοὶ συντάσσουν διαθήκας, ἐνενηντα πέντε ἑκατοστὰ τῆς περιουσίας των νὰ πηγαίνουν εἰς ἀδηφάγους συγγενεῖς καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ οἱ εὐαγεῖς σκοποὶ λησμονοῦνται τελείως. Οἱ κληρικοὶ συνεχῶς ζητοῦν ἀπὸ τοὺς ἄλλους νὰ βοηθοῦν εἰς καλὰ ἔργα, οἱ ἴδιοι ὅμως οὔτε κἂν μετὰ τὸν θάνατόν των δὲν ἀφίνουν τίποτε. Καὶ γενικῶς τὸ θέμα τῆς διαθήκης τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν, τῶν ἐπισκόπων, ἀρχίζει νὰ ἀπασχολῇ εἰδικῶς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, εἶναι δὲ ὁμολογουμένως ἐπαίνου ἀξία ἡ τοιαύτη ἀντίδρασις, ἡ ὁποία ἐξεδηλοῦτο καὶ συνεχῶς ἐκδηλοῦται ἐξ ἀφορμῆς τῆς διαθήκης Tedeschiini.

Αὐτὰ γίνονται εἰς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν. Τώρα τί γίνεται εἰς τὴν Ἑλλάδα, αὐτὸ πλέον εἶναι ἄλλο θέμα.

«ΛΙΒΑΣ»

Ἐχει πολλάκις λάθει τὴν εὐκαιρίαν ἢ παροῦσα στήλη νὰ παρουσιάσῃ λογο-

τεχνήματα τοῦ πεζοῦ ἢ τοῦ ποιητικοῦ λόγου, ἐμπνευσμένα ἀπὸ γνησίως χριστιανικὸν πνεῦμα, δείγματα τοῦ τί εἶναι ἡ τέχνη ὡς παράγων χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ ἡ σειρὰ τῶν διηγημάτων τοῦ κ. Νίκοῦ Ἀρβανίτη, «Λίβας», τὴν ὁποίαν ἐξέδωσε προσφάτως ἡ «Δαμασκός», κατέχει εἰς τὸν κατάλογον αὐτὸν μίαν θέσιν ἐξαιρετικὴν.

Ὅποιος διαβάσῃ τὰ διηγήματα ποῦ ἀποτελοῦν τὴν συλλογὴν, αἰσθάνεται ἱκανοποίησιν ὅχι συνήθη, διότι βλέπει κατὰ τρόπον ὅχι συνήθη, νὰ προβάλλουν ἡ ἀνυπόκριτος πίστις, ἡ εὐκρινὴς ἀντιμετώπισις τῆς ζωῆς, ὁ, ἄς τὸν εἰποῦμε ἔτσι, πνευματικῶς προσανατολισμένος ρεαλισμός. Τὰ διηγήματα εἶναι γεμάτα δύναμιν, τὴν δύναμιν ποῦ δὲν ἐπιδέχεται συμβατικότητας καὶ καθοδηγεῖ εἰς τὴν τιμίαν ἐνατένισιν τοῦ Οὐρανοῦ καὶ δι' αὐτὸ εἰς τὴν συνεπῆ πορείαν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἡ κοινωνικὴ ἀδικία εἶναι τὸ μεγάλο θέμα ποῦ συνδέει ὅλα τὰ διηγήματα μεταξύ των καὶ ἡ καταπολέμησις τῆς θεομπαξίας εἶναι ἡ προϋπόθεσις ποῦ τίθεται διὰ νὰ ἀντικαταστήσῃ καὶ εἰς τὸ κοινωνικὸν πεδῖον τὴν ἀδικίαν ἢ δικαιοσύνη. Θὰ ἠθέλαμεν νὰ συστήσωμεν θερμῶς εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας νὰ διαβάσουν μὲ προσοχὴν τὰ διηγήματα ποῦ μᾶς προσφέρει ὁ κ. Ἀρβανίτης.

Δὲν ἔχει βεβαίως τὴν εἰδικὴν ἀρμοδιότητα ἢ παροῦσα στήλη διὰ νὰ κρίνῃ τῆς προσφορᾶς αὐτῆς τὴν καθ' αὐτὸ λογοτεχνικὴν ἀξίαν. Ἄς μᾶς ἐπιτραπῇ ὁμως νὰ νομίζωμεν ὅτι καμμία ἀρμοδιότης δὲν θὰ μπορούσε νὰ τὴν ἀρνηθῇ.

Z.N.

Ἡ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

Ἡ ΛΑΪΚΗ ΜΑΣ ΤΕΧΝΗ

Νέαν ἐπιτυχία ἐσημείωσε ἡ λαϊκὴ μας τέχνη στὸ ἐξωτερικό. Ἡ ἑλληνικὴ χειροτεχνία καὶ βιοτεχνία, ποὺ ἀντιπροσωπεύθηκαν στὴ Διεθνή Ἐκθεση Φλωρεντίας, ἐπρόκλεισαν ἄριστες ἐντυπώσεις. Οἱ ἐπισκέπτες τοῦ ἑλληνικοῦ περιπτέρου ἐθαύμαζαν τοὺς χειροποίητους τάπητες, τὶς φλοκάτες τῆς Ἡλείρου, τὰ ξυλόγλυπτα τῆς Βυτίνας, τὰ διάφορα εἶδη κεραμεικῆς καὶ χαλκουργίας (ιδίως κώδωνες), τὰ ψαθοπλεκτικά εἶδη, τὰ μικρὰ χειροτεχνικά καὶ βιοτεχνικά προΐοντα τῆς λαϊκῆς μας τέχνης.

Πολλὰ ἀπὸ τὰ ἐκθέματα αὐτὰ ἀγοράσθηκαν μὲ ἰδιαίτερη προθυμία. Καὶ εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ γεγονός, ὅτι οἱ χειροποίητοι τάπητες ἀγοράσθηκαν ὅλοι.

Ἡ ἑλληνικὴ λαϊκὴ τέχνη μὲ τὴν ποιητικὴ τῆς ἔμπνευση καὶ τὴν ἐξαιρετικὴ καλαισθησία καὶ δεξιότητά της ἐκτιμήθηκε καὶ ἐθαυμάσθηκε γιὰ μιὰν ἀκόμη φορά σὲ εὐρύτερα διεθνή πεδία.

ΤΟ ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΘΕΑΤΡΟ

Ἀξίζει πραγματικά νὰ ἐξαρθῆ μὲ ἰδιαίτερη ἐκτίμηση καὶ θαυμασμό ἡ ὄραία πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ προσπάθεια τοῦ διακεκριμένου σκηνοθέτη καὶ ἔμπνευσμένου δημιουργοῦ τοῦ «Πειραιικοῦ Θεάτρου» κ. Δημήτρη Ροντήρη.

Ἀφοῦ, μὲ ὅλα τὰ μοιραία μειονεκτήματα καὶ τὶς δυσκολίες, κατόρθωσε νὰ στήσῃ καὶ νὰ σταθεροποιήσῃ στὸν Πειραιᾶ μιὰ σοβαρὴ καὶ ἔγκυρη θεατρικὴ σκηνή, μπόρεσε κατόπιν νὰ τῆς δώσῃ μιὰν ἀξία προβολῆς καὶ ἐπιβολῆς, ὅχι μόνον σ' ὀλόκληρη τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ στὸ ἐξωτερικό.

Ἡ ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία, ποὺ ἐσημείωσε στὸ Παρίσι μὲ τὴν παράστασή τῆς «Ἡλέκτρας» καὶ μὲ τὴν ἀνάδειξη καὶ βράβευση τῆς ἐκλεκτῆς πρωταγωνιστοῦσας του Ἀσπασίας Παπαθανασίου, ἦταν μιὰ πολύτιμη ἀναγνώριση καὶ ἐπιβράβευση τῆς πολύμοχθης καὶ δημιουργικῆς ἐργασίας του.

Ἀλλὰ ἐκεῖνο, ποὺ χαιρόμαστε καὶ τιμοῦμε ἀκόμη περισσότερο, εἶναι ἡ εὐγενικὴ καὶ φωτεινὴ, ἀλλὰ καὶ γεμάτη ἀπὸ γενναϊότητα καὶ αὐτοθυσία ἐνέργειά του νὰ μεταφέρῃ καὶ ν' ἀπλώσῃ σ' ὀλόκληρη τὴν Ἑλλάδα — καὶ ξεχωριστὰ στὴν ἑλληνικὴ ἐπαρχία — τὴν πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ του δράση. Δέκα ἀρχαῖα θέατρα στὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς χώρας — ἀνάμεσα στὰ ὅποια, γιὰ πρῶτη φορά, τὸ θέατρο τῆς Δωδώνης — ἀπήχθησαν ξανά, ὕστερα ἀπὸ μακροχρόνια σιωπηλὴ ἀναμονή, τὸν ἀρχαῖο δραματικὸ λόγο. Καὶ ἡ ἀκτινοβολία τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ θεάτρου καὶ πνεύματος διακλαδώθη-

κε φωτεινὴ καὶ ἐλπιδοφόρα σ' ὀλόκληρη τὴν χώρα.

Ὁ κ. Ροντήρης ἐπέσπερε μιὰν πολύτιμη ὑπηρεσία στὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς Ἑλλάδος, καὶ πρέπει ἀσφαλῶς νὰ ἐνισχυθῆ — ἠθικά καὶ ὕλικά — γιὰ νὰ τὴν συνεχίσῃ καὶ νὰ τὴν ἀναπτύξῃ ἀκόμη περισσότερο.

ΚΑΛΙΤΕΧΝΙΚΑ ἜΡΓΑ ΜΕ ΕΥΚΟΛΙΕΣ ΠΛΗΡΩΜΗΣ

Εἰκοσιτέσσερες «Ἑλληνες καλλιτέχνες — ζωγράφοι καὶ γλύπτες — ἀπὸ τοὺς πρῶτους γνωστούς, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους καὶ μερικοὶ ἰδιαίτερος διακεκριμένοι, εἶχαν μιὰν εὐστοχὴ καὶ σκόπιμη σκέψη: Νὰ διαθέτουν στὸ Κοινὸ ἔργα τους μὲ εὐκολίες πληρωμῆς.

Ἡ Γκαλερί «Ζυγὸς» ἔχει ἤδη ὀργανώσει τὴν πρώτη κοινὴ ἔκθεσι τῶν καλλιτεχνῶν αὐτῶν μὲ ἑβδομηκονταοκτὼ ἔργα τους, ἀναγγέλλει δὲ ὅτι οἱ εὐκολίες πληρωμῆς δὲν θὰ περιορισθοῦν μόνον στὰ ἔργα τῆς ἐκθέσεως αὐτῆς, ἀλλὰ θὰ ἐξακολουθήσουν καὶ στὸ μέλλον μὲ τὴ δημιουργία μιᾶς μόνιμης παρακαταθήκης καλλιτεχνικῶν ἔργων τῶν ἰδίων ἢ καὶ ἄλλων καλλιτεχνῶν.

Ἡ πρωτότυπη — προκειμένου γιὰ καλλιτεχνικά ἔργα — πρωτοβουλία αὐτῆ θὰ προσφέρει ἀσφαλῶς ἀξιόλογη ἐξυπηρέτηση ὄχι μόνον στοὺς ἴδιους τοὺς καλλιτέχνες, ποὺ θὰ διαθέτουν ἔτσι περισσότερα ἔργα τους, ἀλλὰ προπάντων στὸ ἴδιο τὸ Κοινόν, ποὺ θὰ διευκολυνθῆ στὴν ἀγορὰ καλλιτεχνικῶν ἔργων. Διότι μέχρι σήμερα ἡ ἀγορὰ τέτοιων ἔργων εἶναι δυστυχῶς προνόμιον μόνον τῶν πλουσίων καὶ τῶν ἐν γένει εὐκαταστάτων. Καὶ εἶναι πράγματι καιρὸς νὰ δοθῆ ἡ εὐκαιρία καὶ τὸ μέσον ν' ἀποκοῦν καλλιτεχνικά ἔργα καὶ οἱ ἀσθενέστεροι οικονομικῶς, οἱ ὁποῖοι ἄλλωστε συνήθως νοιώθουν περισσότερο καὶ χαιρόνται βαθύτερα τὴν καλλιτεχνικὴ τους ἀξία. Εἶναι δὲ βέβαια περιττὸν νὰ τονίσουμε τὴν εὐρύτερη καλλιτεχνικὴ καὶ πολιτιστικὴ σημασία ἐνὸς τέτοιου γεγονότος.

Ο «ΠΟΔΟΠΑΘΗΜΑΤΙΣΜΟΣ»

Εὐτυχῶς οἱ «μοντέρνοι» καλλιτέχνες (χωρὶς νὰ ὕστερον βέβαια καὶ οἱ λογοτέχνες) εἶναι ἀνεξάντλητοι στὴν ἔμπνευση καὶ ἐφευρίσκουν νέες ὁλοένα μεθόδους γιὰ τὴν κατασκευὴ τῶν ἔργων τους. Τώρα πάλι ἀνεκάλυψαν τὸν «ποδοπαθηματισμό», γιὰ τὸν ὁποῖον μάλιστα ἔμελλε οἱ Ἑλληνες ἔχουμε τὸ δικαίωμα νὰ εἴμαστε ἰδιαίτερος περήφανοι, ἀφοῦ μεταξὺ τῶν εἰκοσιτριῶν ἐφευρετῶν καὶ ἐκτελεστῶν τῆς νέας μεθόδου συμπεριλαμβάνεται καὶ ἕνας Ἕλληνας.

Ἡ νέα μεγαλοφυῆς μέθοδος, ξεπερνώντας πᾶν τὸ εὐκόλο καὶ τετριμμένο μέσον τοῦ ζωγραφίσματος μὲ τὰ χέρια, καθιέρωσε νέον ρηξικέλευθον τρόπο καλλιτεχνικῆς δημιουργίας μὲ τὴν ἐμπνευσμένην χρησιμοποίησην τῶν... ποδιῶν. Οἱ νέοι αὐτοὶ ζωγράφοι, σπουδαστὲς ὄλοιοι τῆς Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν Μαδρίτης — πρόκειται, ὅπως βλέπετε, περὶ καλλιεργημένων καλλιτεχνῶν — δὲν χρειάζονται τὰ καλλιτεχνικὰ ἐργαστήρια, διότι προτιμοῦν τοὺς δρόμους καὶ τὶς πλατεῖες καὶ δὲν καταφεύγουν στὴν περισυλλογὴν καὶ στὴν μόνωση, γιὰ νὰ δώσουν στίς ἐμπνεύσεις τοὺς σχήματα καὶ χρώματα, ἀλλὰ, ἀπλώνοντας ἐπὶ τόπου — καταμεσῆς τοῦ δρόμου ἢ τῆς πλατείας — τοὺς μουσαμάδες, σκορπίζουν πάνω σ' αὐτοὺς τὰ χρώματα μὲ ἀδέσμευτον καὶ ἀσυγκράτητον ἀνθορμητισμόν, καὶ ὕστερα — μὲ θεῖαν πάντοτε ἔξαρση καὶ ἔκσταση — ποδοπατοῦν γενναίως καὶ ἀρεμανίως τὰ χρώματα καὶ τοὺς μουσαμάδες, καὶ σχηματίζουν ἔτσι «ἐκφραστικώτατα σύνολα» ὅπως μεταδίδουν διθυραμβικῶς οἱ σχετικὲς πληροφορίες.

Ἦταν δὲ τόσο μεγάλος καὶ ὀρμητικὸς ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ λαοῦ τῆς Μαδρίτης, ὥστε ἡ Ἀστυνομία ἀναγκάσθηκε νὰ παρέμβῃ μὲ ἰσχυρὰς δυνάμεις, γιὰ νὰ... προστατεύσῃ τοὺς 23 καλλιτέχνες καὶ τοὺς 110 πίνακας τοὺς! Καθυστερημένος προφανῶς λαός, ὁ ὁποῖος, ἀντὶ νὰ θαυμάσῃ τὴν νέα τέχνην τοῦ «ποδοπατηματισμοῦ», ἤθελε νὰ τὴν...ποδοπατήσῃ.

ΔΙΑ ΝΑ ΜΑΘῆ ΤΟ ΚΟΙΝΟ ΝΑ ΔΙΑΒΑΖῆ

Ἡ βαθύτερη καὶ οὐσιαστικώτερη σημασία τοῦ προβλήματος τῆς ὑποστηρίξεως τῆς λογοτεχνίας καὶ τῶν λογοτεχνῶν τῆς χώρας, τὸ ὁποῖον προκαλεῖ πάντα — καὶ περισ-

σότερο τὸν τελευταῖο καιρὸν — ἐντατικῆς μελέτης καὶ συζητήσεως, βρίσκεται, νομίζουμε, κυρίως στὸ σημεῖο: πῶς νὰ μάθῃ τὸ Ἑλληνικὸ κοινὸ νὰ διαβάξῃ, πῶς νὰ συνηθίσῃ νὰ διαλέγῃ τὰ ἀναγνώσματά του, πῶς νὰ διευκολυνθῇ σ' αὐτὴ τὴν ἐπιλογὴν καὶ τὴ μελέτη. Καὶ γιὰ νὰ συμπυκνώσουμε σὲ μιὰ μονάχα φράση ὁλόκληρον τὸ ζήτημα: πῶς νὰ τοῦ δώσουμε καλὸ λογοτεχνικὸ βιβλίον.

Ἄλλὰ μὲ ποῖα μέσα, μὲ ποῖα μέτρα θὰ τὸ ἐπετύχουμε; Μέσα στὰ στενά περιθώρια ἐνὸς σημειώματος δὲν εἶναι βέβαια δυνατόν νὰ διατυπωθῶν καὶ ν' ἀναπτυχθῶν πλατιά, ὅπως θὰ ἔπρεπε, σχετικῆς ἀπόψεως. Νομίζουμε ὅμως ὅτι, γιὰ ὅσους θέλουν — καὶ πρέπει — νὰ μελετήσουν τὸ ζήτημα βαθύτερα καὶ πλατύτερα, θὰ μπορούσαμε νὰ σημειώσουμε ἐδῶ δύο ἐπιοικοδομητικὰ κατὰ τὴ γνῶμην μας, σκέψεις: Ἡ πρώτη εἶναι, ὅτι πρέπει νὰ βρεθῇ καὶ νὰ καθιερωθῇ εὐστόχος καὶ γόνιμος τρόπος (εἴτε ἐκ τῶν προτέρων μὲ τὴν ἀτέλεια τοῦ χαρτιοῦ ἢ καὶ ἄλλες διευκολύνσεις εἴτε ἐκ τῶν ὑστέρων μὲ τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ θεσμοῦ τῶν κρατικῶν βραβείων καὶ τῆς ἀγορᾶς ἀντιτύπων, ὥστε νὰ εἶναι καὶ τὰ δύο γενναῖα καὶ ἱκανοποιητικὰ, εἴτε καὶ μὲ ἄλλα μέσα) γιὰ νὰ ἐνθαρρύνωνται καὶ νὰ ἐνισχύωνται τὰ καλὰ βιβλία καὶ οἱ συγγραφεῖς τοὺς. Καὶ ἡ δευτέρα εἶναι νὰ ὁργανωθῶν οἱ ὑπάρχουσες δημοτικῆς καὶ κοινοτικῆς βιβλιοθηκῆς, νὰ ἰδρυθῶν νέες καὶ νὰ προικοδοτηθῶν ὅλες μὲ ἐπαρκεῖς πόρους, ὥστε, ἐνῶ ἀπ' τὴ μιὰ θὰ πλουτίζωνται ὁλοένα μὲ καλὰ καὶ ἐκλεκτὰ βιβλία, θὰ συντελοῦν ἀπὸ τὴν ἄλλη ἀποτελεσματικώτατα στὴν καλλιέργειαν, τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν διεύρυνσιν τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ.

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΑΣ ΚΙ ΕΜΕΙΣ

ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

Συχνότατα γίνεται λόγος τούτο τὸν καιρὸ ἀπὸ ἀφομοιωτῶν καὶ μὴ γιὰ τὴν ἀνανέωσι τῆς μορφώσεως στὰ σχολεῖα μας. Σκέπτονται νὰ περιορίσουν τὶς ὥρες τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν καὶ νὰ ἀυξήσουν τὶς ὥρες τῶν μαθηματικῶν καὶ τῆς Φυσικῆς.

Κανεὶς πλέον δὲν ἀρνεῖται ὅτι ἡ διδασκαλία τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν εἶναι ὑπόθεσις χρονοκοπίας καὶ δείγμα ἀδιαφορίας. Στὸ περιοδικὸ αὐτὸ ἔχουν γραφῆ ἀρθρα, ποὺ δείχνουν τὸ κατάντημα τοῦ μαθήματος.

Ἡ διδακτικὴ ὅμως καὶ φορμαλιστικὴ ἀποτυχία τοῦ μαθήματος δὲν ἀποδεικνύει καὶ ἀποτυχία τοῦ ἑλληνικοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ποὺ ἐγκλείει στοιχεῖα πολὺτιμα καὶ ὑπερχροστικά καὶ μαζὶ μὲ τὸν Χριστιανισμὸ ἀποτελεῖ τὴ ρίζα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος. Χρειαζέται νὰ γίνῃ διάκρισις μεταξὺ ἀστοχίας μεθόδων καὶ οὐσίας τοῦ μαθήματος.

Ἄλλὰ μαζὶ μὲ τὴν προσπάθεια γιὰ τὴν οὐσιαστικὴ ἀνακαίνισι τῆς διδασκαλίας τῶν κλασικῶν γραμμάτων θὰ χρειασθῆ νὰ προσέξωμε τὸ ἔργον τῆς διδασκαλίας τῆς τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως. Καὶ πρῶτα - πρῶτα τὴν καλὴν κοσμοθεωριακὴν τοποθέτησι. Νὰ μὴ ἐπανελάθωμε σ' ἐκεῖνο τὸ γνωστὸ πεπαλαιωμένον σχῆμα: tres physici, duo athei. Γι' αὐτὸ θὰ χρειασθοῦμε καλλιεργημένα καὶ φιλοσοφημένα στελέχη τῆς τεχνικῆς Παιδείας μὲ μιὰ γνήσια χριστιανικὴ καὶ ἀνθρωπιστικὴ μόρφωσι. Κι' ἔπειτα νὰ προσέξωμε τὴν ἐπιστημονικὴν κατάρτισι καὶ τὰ ἐποπτικὰ ὄργανα ποὺ θὰ χρειασθοῦν γιὰ ἓνα τέτοιον σκοπὸ.

Τὸ πόσο ἔχει προοδεύσει ἡ διδασκαλία τῆς φυσικῆς στὰ ξένα σχολεῖα φαίνεται ἀπὸ ἓνα συνέδριον φυσικῶν στὰ πλαίσια τῆς Οὐνέσκο, στὸ ὁποῖο ἀνεκοινώθησαν πειράματα πυρηνικῆς φυσικῆς, ποὺ γίνονται μὲ εἰδικὰ συσκευὰς σὲ πολλὰ πρακτικὰ λύκεια.

Τὸ συμπέρασμα ποὺ βγαίνει ἀπὸ ὅλην αὐτὴ τὴν συζήτησι εἶναι ὅτι πρὶν ἀπὸ κάθε μεταρρυθμισὶ χρειαζέται ἔρευνα, κριτικὴ, μελέτη. Γιατὶ εἶναι κωμικὸ νὰ συγκροτοῦμε ἐπιτροπὰς παιδείας, τῶν ὁποίων τὰ πορίσματα νὰ τὰ πετᾶμε στὸν κάλαθον τῶν ἀχρήστων ἢ νὰ θέλωμε νὰ στρέψωμε τὴν ἐκπαίδευσιν πρὸς τὴν τεχνικὴν, χωρὶς νὰ διαθέτωμε κατηρημένους φυσικοὺς καὶ κατὰλληλα ἐποπτικὰ ὄργανα.

★

Ἔχω στὰ χέρια μου ἓνα τεῦχος τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς ἀφιερωμένον στὴν τελετὴ τῆς ἀπονομῆς τῶν βραβείων σὲ τρεῖς μαθητὰς γυμνασίων γιὰ τὴν ἔκθεσι ποὺ ἔγραψαν πάνω στὸ νόημα καὶ τὴν ἀξία τῆς ἀποταμιεύσεως.

Εἶναι ἀξιόλογη ἡ προσπάθεια τῆς ἐνθαρρύνσεως καὶ τῆς ἐμπνεύσεως στοὺς μαθητὰς τῆς ἀρχῆς τῆς ἀποταμιεύσεως. Πρέπει ἀπὸ τὴν μισθολογικὴν ἡλικίαν νὰ μαθαίνομε ὅτι δὲν εἶναι λογικὸ νὰ ξοδεύωμε τὰ χρήματά μας, ὅπως τύχη, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἀναγκαῖον νὰ σχηματίζωμε κάποιον περισσεύμα, ποὺ νὰ καθίσταται χρήσιμον καὶ στὸ κοινωνικὸ σύνολο.

Τούτη ὅμως ἡ ἀρχὴ προϋποθέτει κατοχύρωσι τῆς πίστεως, δηλαδὴ σοβαρὰ καὶ ἐντιμο κράτος, ποὺ σέβεται τὰ χρήματα τοῦ ἀποταμιευτοῦ καὶ δὲν τοῦ τὰ τρώγει σὲ δεδομένη στιγμὴ, ὅπως συνέβη πρόσφατα.

★

Τελευταῖα εἶδα στὸ περιοδικὸ Time μία «συζήτησι» μεταξὺ τοῦ Eric Lionel Mascall καὶ τοῦ ἀγγλοῦ βιολόγου Huxley.

Ὁ τελευταῖος ὑποστηρίζει πὼς ἡ ἕπαρξις τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ἀναγκαῖα γιὰ τὴ ζωὴ μας καὶ πὼς ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ προοδεύῃ μόνον μὲ τὴν ἐπιστήμη καὶ τὸν ἀνθρωπισμὸν.

Πρὸ καιροῦ οἱ ἀπόψεις τῶν «Ἀκτίνων» εἶχαν ἐπισημάνει τὸν κίνδυνον τῆς ἀναβιώσεως τοῦ «ἐπιστημονισμοῦ» μετὰ τὴν ἐπιτυχητὴ ἐκτόξευσι τῶν τεχνητῶν δορυφόρων. Ἄλλ' ἡμεῖς κοιμώμαστε τὸν ὕπνον τοῦ δικαίου καὶ δὲν ἀνησυχούμε ἀπὸ τὴν ἀνανέωσι τοῦ ἀφελοῦς ὕλισμοῦ, ποὺ κρύβεται κάτω ἀπὸ ἐπιστημονικὸν μανδύα. Ἴσως γιὰτὶ ὁ Θεὸς μᾶς ἔγινε πολυτέλεια!

★

Θὰ διαβάσατε στὶς ἐφημερίδες τὸ πείραμα ἐνὸς λευκοῦ ποὺ μὲ τὴν χρῆσι καταποτίων καὶ ὑπεριωδῶν ἀκτίνων μετέβαλε τὸ χροῶμα τοῦ δέρματός του σὲ μελαψὸ καὶ πήγε στὶς νότιες Ἠνωμένες Πολιτεῖες.

Ἐκεῖ θέλησε νὰ παραχωρήσῃ τὴν θέσι του σὲ μιὰ κυρία κι' ἐκεῖνη ἀποποιήθηκε μ' ἀγανάκτησι. Πῆγε νὰ ἐξαργυρώσῃ μιὰ ἐπιταγὴν καὶ τὸν ἔδιωξαν ἀπὸ τὸ κατάστημα. Ζήτησε νὰ βγάλῃ εἰσιτήριον ταξιδίου καὶ τοῦ πέταξαν τὰ ρέστα στὰ μούτρα. Τὸν παραφύλαξαν καὶ θέλησαν νὰ τὸν δεῖρουν...

Δὲν ξέρω, ἂν στὰ συγκεκριμένα περιστατικά τοῦ βιβλίου του ὁ Τζὼν Χάουαρντ Γκρίφιν εἶναι ὑπερβολικός, πάντως εἶναι ἀναντίρρητη ἡ κοινωνικὴ καὶ φυλετικὴ προκατάληψις κι' ἐμπάθεια πολλῶν λευκῶν κατὰ τῶν μαύρων. Καὶ πῶς τὸ θέλετε... ἡ περιφρόνησις καὶ τὸ μῖσος δὲν λύνουν τὰ κοινωνικὰ προβλήματα οὔτε δίνουν καθοδήγησις στὴ νεότητα!

*

Γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ διαπίστωσα τὴ συμβολὴ τῆς μητέρας στὴν πνευματικὴ ἀνέλιξι καὶ ὠρίμανσι ἐνὸς συγγραφέως, καθὼς διάβαζα τὸ ἄρθρο τοῦ Jean Guilton γιὰ τὴν μητέρα τοῦ Bergson. Γυναίκα προικισμένη μὲ ἰσχυρὴ θέλησι, ἀπέραντη καλωσύνη καὶ μεγάλη τρυφερότητα στάθηκε ἡ πνευματικὴ χειραγωγὸς καὶ ἡ ἀληθινὴ ἐμπνευστρια στὶς βαθύτερες ἀναζητήσεις τοῦ φιλοσόφου.

Ὁ Bergson ἀπὸ δική της ἐπίδρασι ἐπλησίωσε καὶ μελέτησε τὰ μεγάλα πνευματικὰ καὶ μεταφυσικὰ προβλήματα, στάθηκε μὲ σεβασμὸ στὴ προγονικὴ ἰουδαϊκὴ θρησκεία καὶ προχώρησε (ἐδῶ ξεπέρασε τὴ μητέρα του) σὲ συνάντησι τοῦ καθολικισμοῦ.

Ἐνας μεγάλος συγγραφεὺς ποὺ πρόσεξε, ἐκτίμησε καὶ συμβουλευθῆκε τὴ μάνα του. Μιὰ βα-

θειὰ καὶ πηγαία ἐπικοινωνία, μιὰ πλούσια καρποφορία.

*

Μία φωνὴ ἐλευθερίας εἰσήγησε στὴν Σοβιετικὴ Ἔνωσι μὲ τὸν θάνατο τοῦ Μπόρις Παστερνάκ, τοῦ ἀνθρώπου ποὺ εἶχε τὸ θάρρος νὰ διαμαρτυρηθῆ καὶ νὰ κατακρίνῃ τὴν ἰσοπεδωτικὴ πολιτικὴ τοῦ κομμουνιστικοῦ συστήματος.

Ὁ κομμουνισμὸς ἀφελῆς στὶς αἰτιολογήσεις καὶ ἀνήθικος στὴν κατάστρωσι καὶ πραγμάτωσι τῶν πολιτικῶν του σχεδίων νόμιζε πῶς βελτιώνει τὴν ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου μὲ μερικὲς κοινωνικο-οικονομικὲς μεταρρυθμίσεις.

Ὁ Παστερνάκ ὅμως στὸν Δρα Ζιβάγκο ἔδειξε πῶς πέρα ἀπὸ τὴν οικονομικὴ ἀνάγκη ὑπάρχει ἡ νοσταλγία τῆς προσωπικότητος. Κανεὶς σωστὸς ἀνθρώπος δὲν θυσιάζει τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν προσωπικὴ του ἀξιοπρέπεια γιὰ ἓνα κομμάτι ψωμί!

Γι' αὐτὸ πολὺ σωστὰ ὁ ἀρθρογράφος τοῦ περιοδικοῦ Time σημείωσε πῶς ὁ Παστερνάκ μέσα ἀπὸ μιὰ ἄθνη κοινωνία (ἐπιφανειακὰ ἄθνη, γιὰτὶ ὁ ρωσικὸς λαὸς θρησκευεὶ βαθύτατα) ἔστειλε ἓνα μήνυμα ἀνθρωπιᾶς καὶ ἀνωτερότητος στὴν δύσι, ποὺ ὀνομάζεται χριστιανικὴ καὶ ζῆ χωρὶς Θεό.

ΣΧΟΛΙΑΣΤΗΣ

Μηνιαῖον Περιοδικὸν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων Ἐκδοσις Χριστ. Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Καρύτση 14, Ἀθῆναι (Τηλ. 35-023). — Θεσσαλονίκης: Ἀγ. Σοφίας 38. — Ὑπεύθυνος: Γ. Δ. Ἰατρίδης, κατοικία Ἀριστοφάνους 10, Ἀθῆναι (1). — Ἐτησίαι συνδρομὴ δρχ. 45, ἔξωτ. δολλ. 3. — Πρωστ. τυπογραφείου Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομυχάλη 176. — Χειρόγραφα, δημοσιευόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.